

**PSYCHISCHE PROBLEMEN BIJ LEERLINGEN
IN HET TWEEDE LEERJAAR VAN HET
VOORTGEZET ONDERWIJS IN OOSTELIJK
ZUID-LIMBURG I**

Verschillen tussen onderwijssoorten en jongens en meisjes

NIPG-publicatienummer
92.089

November 1992

T. Vogels

Deze uitgave is te bestellen door het overmaken van f 34,65 (incl. BTW) op postbankrekeningnr. 99.889 ten name van TNO-Gezondheidsonderzoek te Leiden onder vermelding van bestelnummer 92.089.

INHOUD	pagina
SAMENVATTING	i
1. OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK	1
1.1 Inleiding	1
1.2 De vraagstelling	2
1.3 Onderzoeksgroep	3
1.4 De vragenlijsten	6
2. DE ONDERZOEKSGROEP	12
2.1 Response	12
2.2 Achtergrondkenmerken	14
3. EMOTIONELE EN GEDRAGSPROBLEMEN	18
3.1 Inleiding	18
3.2 Internaliseren	22
3.2.1 Teruggetrokken gedrag	22
3.2.2 Lichamelijke klachten	24
3.2.3 Angstig en depressief gedrag	25
3.2.4 Internaliseren	27
3.3 Sociale problemen	27
3.4 Problemen met gedachten	29
3.5 Aandachtsproblemen	29
3.6 Externaliseren	31
3.6.1 Delinquent gedrag	31
3.6.2 Agressief gedrag	33
3.6.3 Externaliseren	34
3.7 Totale YSR-probleemscore	35
3.8 YSR-indicaties van mogelijke probleemgevallen	35
3.9 Samenvatting en bespreking	37

4. ERVAREN PSYCHOSOCIALE PROBLEMEN	40
4.1 Inleiding	40
4.2 Problemen met zichzelf	42
4.3 Problemen met leren	43
4.4 Problemen thuis	44
4.5 Problemen met school	46
4.6 Hoog-scorende leerlingen op de Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problematiek	47
4.7 Andere problemen	48
4.7.1 Mishandeling	48
4.7.2 Ongewenste seksuele ervaringen	49
4.7.3 Problemen gepaard aan mishandeling en ongewenste seksuele ervaringen	50
4.7.4 Een probleem dat je dag en nacht bezig houdt	52
4.8 Samenvatting en bespreking	53
5. BEKENDHEID EN CONTACTEN MET VOORZIENINGEN	56
5.1 Inleiding	56
5.2 Bekendheid van de voorzieningen in de regio	56
5.3 Bekendheid met voorzieningen bij subgroepen	57
5.4 Contacten met voorzieningen in de regio	58
5.5 Contact met instellingen in relatie met probleemgedrag en ervaren problemen	60
5.6 Geuite behoefte aan begeleiding bij problemen	62
5.7 Behoeftte aan begeleiding in relatie met probleemgedrag en ervaren problemen	64
5.8 Samenvatting	66
6. PROBLEMEN IN OOSTELIJK ZUID-LIMBURG IN VERGELIJKING MET ANDERE ONDERZOEKEN	68
6.1 Inleiding	68
6.2 Vergelijking met de voorlopige YSR-normen	68
6.3 Vergelijking met gegevens uit Rotterdam	71
6.4 Vergelijking met gegevens uit Apeldoorn	72
6.5 Samenvatting en bespreking	74
LITERATUUR	77
BIJLAGEN	79

SAMENVATTING

Hieronder worden puntsgewijs de belangrijkste bevindingen van dit rapport samengevat. Het beperkt zich daarbij tot de analyses en resultaten zoals die in dit rapport aan de orde zijn gekomen. Na de analyse en rapportage van de resultaten naar de onderscheiden gemeenten en buurten, zullen ook een aantal conclusies ten aanzien van onderzoek ten behoeve van het buurtkenmerkensysteem worden geformuleerd.

Het onderzoek

1. Het belangrijkste doel van het onderzoek was het vaststellen van psychische en psychosociale problematiek bij leerlingen in de tweede klas van het voortgezet onderwijs in het werkgebied van de GGD Oostelijk Zuid-Limburg. Daartoe werd aan de helft van leerlingen van het tweede leerjaar van scholen voor voortgezet onderwijs een vragenlijst voorgelegd. De belangrijkste onderdelen van de vragenlijst waren de Youth Self Report (YSR) van Achenbach in de Nederlandse bewerking van Verhulst en de Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problematiek (VEPP), in de bewerking van Stolwijk en Raat (1991). De YSR meet probleemgedrag dat kan wijzen op psychiatrisch relevante problematiek; de VEPP meet problemen zoals die door leerlingen zelf worden ervaren.

Medewerking en representativiteit

2. Van de 24 scholen in het werkgebied van de dienst hebben 22 scholen hun medewerking verleend; bij de 2 scholen die niet wilden meewerken, gaat het om kleine scholen met een minimaal deel van de totale leerlingpopulatie in de regio.

3. Van alle leerlingen in de benaderde klassen heeft 88% meegewerkt. De nonresponse is voor 5 van de 12% te wijten aan afwezigheid door spijbelen en ziekte; dit percentage is normaal voor dit soort onderzoek.

4. De andere helft van de nonresponse is te wijten aan weigeringen van leerlingen, maar vooral van ouders; dit percentage is groter dan in soortgelijk onderzoek.

5. De nonresponse is op IBO en LBO aanzienlijk groter dan op de andere onderwijssoorten. Omdat men er van uit mag gaan dat psychische problematiek bij mensen die niet aan dit soort onderzoek meewerken, hoger ligt dan bij mensen die wel meewerken, is de in dit rapport gerapporteerde psychische problematiek op het IBO en LBO een onderschatting van de in werkelijkheid aanwezige problematiek.

6. Afgezien van het gestelde onder punt 5 mag men ervan uitgaan dat de onderzoeksgroep een getrouwe afspiegeling vormt van de populatie.

De Youth Self Report Form

De YSR kent 119 items met probleemgedragingen. Deze items vallen uiteen in een aantal schalen:

- *Teruggetrokken gedrag*
- *Lichamelijke klachten*
- *Angstig en depressief gedrag*
- *Sociale problemen*
- *Problemen met gedachten*
- *Aandachtsproblemen*
- *Delinquent gedrag*
- *Agressief gedrag*

De eerste drie kunnen worden gecombineerd tot een schaal: Internaliseren; de laatste twee tot de schaal Externaliseren.

Per schaal werden somscores berekend. Bovendien werden de percentages leerlingen vastgesteld die een somscore kregen boven wat in de normale populatie te verwachten valt. Daarbij werden standaard YSR-normen gehanteerd, die voor jongens en meisjes uiteenlopen. Een dergelijke score wordt in dit rapport beschouwd als een indicatie van een potentieel serieus te nemen probleem.

7. De gemiddelde YSR-scores hangen duidelijk samen met het geslacht van de respondenten. Meisjes scoren hoger op de schalen Teruggetrokken gedrag, Lichamelijke klachten, Angstig en depressief gedrag en Aandachtsproblemen. Bij meisjes worden ook meer indicaties gevonden van potentieel ernstige problematiek.

8. VWO-leerlingen scoren gunstiger op alle YSR-schalen; bij hen worden ook nauwelijks potentiële probleemindicaties gevonden.

9. IBO-leerlingen scoren op vrijwel alle schalen zeer ongunstig. Het percentage leerlingen met tenminste twee probleemindicaties ligt op het IBO met 19%- relatief groot.

10. Op de schalen Teruggetrokken gedrag, Lichamelijke problemen, Angstig en depressief gedrag en Sociale problemen is sprake van een duidelijke en stelselmatige samenhang met onderwijs-niveau.

Leerlingen van een lager niveau scoren problematischer en bij hen worden vaker potentiële probleem-indicaties gevonden.

11. De verschillen tussen individuele scholen op de YSR-schalen zijn over het algemeen gering en statistisch niet significant.

12. Leerlingen in de tweede klas van 15 jaar en ouder zijn voor het merendeel leerlingen die waarschijnlijk tenminste één maal zijn blijven zitten. Deze leerlingen laten op elke YSR-schaal meer problemen blijken. Bij hen worden zeer veel potentiële probleemindicaties gevonden.

De Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale problematiek

Uit deze vragenlijst worden vier schalen geconstrueerd:

- 1. Problemen met zichzelf*
- 2. Problemen met leren*
- 3. Problemen thuis*
- 4. Problemen met school.*

Net als bij de YSR werden per schaal de somscores berekend. De VEPP kent geen door empirisch onderzoek vastgestelde criteria om een 'normale score' te onderscheiden van scores die op serieus te nemen problematiek wijzen. In plaats daarvan werd vastgesteld welke leerlingen -op elke afzonderlijke schaal- tot de groep leerlingen met de hoogst scores behoorden. Daartoe werd een op zich willekeurige grens gehanteerd, waarbij maximaal 10% van de leerlingen in de groep met de hoogste score zou worden ingedeeld. De criteria zijn voor jongens en meisjes gelijk.

13. De gemiddelde VEPP-scores op de schalen Problemen met leren en Problemen met school lopen voor jongens en meisjes niet uiteen; meisjes ervaren wel wat meer Problemen met zichzelf en met thuis. Met name op de laatste schaal horen meisjes aanzienlijk vaker tot de hoogst scorende leerlingen dan jongens.

14. De VEPP-schaal Problemen met school hangt duidelijk samen met het onderwijsniveau: hoe lager het niveau, des te meer problemen de leerlingen ervaren.

15. Op de VEPP-schaal Problemen met leren zijn het de VWO- en HAVO-leerlingen die de meeste problemen ervaren.

16. De VEPP-schaal Problemen met zichzelf hangt nauwelijks samen met onderwijsniveau.
17. IBO-, LBO en MAVO-leerlingen ervaren meer problemen thuis.
18. De leerlingen in de tweede klas van 15 jaar en ouder scoren met name op de VEPP-schalen Problemen thuis en Problemen met school ongunstiger.

Ervaring met mishandeling

19. Eén op de tien leerlingen meldt ervaring met mishandeling; bij 4% kwam dat vaker dan 2 maal voor. Meestal ging het daarbij om mishandeling door een volwassene (66%) en door een bekende (87%). In meer dan de helft van de gevallen gaat het om mishandeling door een bekende volwassene.
20. VWO-leerlingen melden minder vaak ervaringen met mishandeling dan de andere leerlingen.
21. Leerlingen van 15 jaar en ouder melden vaker ervaring met mishandeling dan de jongere leerlingen.
22. Bij leerlingen die ervaring met mishandeling melden is, sprake van een opeenstapeling van problemen; dat uit zich in hogere scores op alle YSR- en VEPP-schalen. Van hen krijgt bijna twee derde een YSR-indicatie van potentieel ernstige psychische problematiek; in de totale onderzoeksgroep ligt dat met 25% veel lager.

Ervaring met ongewenste seksualiteit

23. Van alle tweede-klassers meldt 6% ervaringen met ongewenste seksualiteit. In tenminste een kwart van de gevallen gaat het daarbij om seksuele ervaringen met een bekende volwassene
24. Op IBO, LBO en MAVO zijn relatief veel leerlingen met ervaring met ongewenste seksualiteit waar bekende volwassenen bij betrokken waren.
25. Het percentage dat ongewenste seksualiteit rapporteert ligt bij de leerlingen van 15 jaar en ouder meer dan drie keer zo hoog als bij de jongere leerlingen.
26. Bij de jongens wordt door 4% ervaring met ongewenste seksualiteit gemeld; in 11% van deze gevallen zou het gaan om ervaringen met een bekende volwassene; bij de meisjes liggen beide percentages beduidend hoger (7% resp. 33%)

27. Ook bij de leerlingen die ervaring met ongewenste seksualiteit melden is sprake van een opeenstapeling van psychische problemen, zich uitend in een hogere score op alle YSR- en VEPP-schalen en in een aanzienlijk hoger percentage probleemindicaties, op YSR en VEPP.

Problemen die de leerlingen dag en nacht bezighouden

28. Eén op de zes leerlingen heeft een probleem dat hen dag en nacht bezighoudt; bij 60% van deze leerlingen werd tenminste één YSR-indicatie gevonden voor de mogelijke aanwezigheid van ernstige problematiek.

Bekendheid met instellingen

29. Veel voorzieningen in de regio zijn bij de leerlingen niet of nauwelijks bekend. Meer dan de helft van de leerlingen heeft nooit gehoord van Adjeu, J.E.M., Jes, Elmar, het RIAGG en het Bureau Vertrouwensarts.

30. Meisjes kennen iets meer voorzieningen dan jongens; de belangrijkste verschillen vinden we hier ten aanzien van het Bureau Vertrouwensarts. Ook de Kinder- en Jeugdtelefoon is bij meisjes bekender.

31. Tussen de leerlingen van de onderscheiden onderwijssoorten bestaat er weinig verschil in bekendheid met voorzieningen in de regio. Datzelfde geldt voor de verschillende leeftijdscategorieën.

Contact met instellingen

32. Slechts een kleine groep leerlingen heeft de afgelopen 5 jaar contact gehad met een van de genoemde voorzieningen - de JGZ/GGD uitgezonderd. Vier procent heeft contact gehad met RIAGG en Maatschappelijk Werk; drie procent heeft contact opgenomen met de Kinder- en Jeugdtelefoon.

33. IBO- en LBO-leerlingen hebben vaker contact gehad met een instelling dan HAVO- en VWO-leerlingen.

34. Meisjes hebben bijna twee keer zo vaak contact gehad met een instelling als jongens.

35. De leerlingen van 15 jaar en ouder hebben aanzienlijk meer contact gehad met een instelling; dat geldt voor jongens en meisjes.

36. Van de leerlingen die op geen enkele YSR-schaal een potentiële probleemindicatie kreeg heeft 7% contact gehad met een instelling, JGZ/GGD uitgezonderd. Van de leerlingen met één enkele probleemindicatie heeft 14% zo'n contact gehad; van de leerlingen met 3 of meer probleemindicaties heeft 31% een dergelijk contact gehad.

37. Van de leerlingen met 3 of meer YSR-probleemindicaties heeft 69% de afgelopen jaren (dus) geen contact gehad met een instelling. Bij de jongens ligt dat percentage met 82% veel hoger dan bij de meisjes (61%). Vergelijkbare relaties vinden we bij de VEPP-probleemscores.

Behoeftte aan een gesprek over problemen

38. Eén op de acht leerlingen meldt in de vragenlijst dat zij een probleem hebben waarover zij graag met iemand zouden willen praten. Bij de meisjes ligt dat aanzienlijk hoger dan bij de jongens (23% resp. 9%).

39. In voorkomende gevallen zou men dan het liefst willen praten met iemand uit de eigen kring van bekenden en verwanten. Daarnaast wil men zich -in 7% van de gevallen- wenden tot een leraar of lerares. Van de professionele begeleiders en hulpverleners, kiest men het meest voor een 'psycholoog of maatschappelijk werker'(12%), meer dan voor bijvoorbeeld de huisarts of de schoolarts (5% resp 3%).

40. Leerlingen die een of meer YSR-probleemindicaties krijgen uiten vaker de behoefte aan een gesprek over problemen. Maar ook de meerderheid van de leerlingen met meer dan 3 potentiële probleemindicaties heeft uit zich zelf geen behoefte aan een gesprek.

41. Meisjes met meerdere probleemindicaties uiten vaker de behoefte aan een gesprek dan jongens (23% resp. 9%). Ook op het MAVO en bij de oudere leerlingen gaan probleemindicaties meer gepaard met de behoefte aan een gesprek om over problemen te praten. Een soortgelijke patroon vinden we bij de hoge VEPP-scores).

42. De door leerlingen geuite hulpbehoefte hangt ook samen met de aard van de bij hen aanwezige problematiek. Probleemindicaties op de YSR-schalen Angstig/depressief gedrag, Teruggetrokken gedrag en Sociale problemen gaan relatief vaak gepaard aan de behoefte om met iemand te praten. Bij probleemindicaties op de schalen Agressief gedrag, Delinquent gedrag, Problemen met gedachten en ook Lichamelijke problemen is dat veel minder het geval.

Verzoek om een afspraak

43. Na het invullen van de vragenlijst kregen de leerlingen een formulier waarop zij konden aangeven dat zij graag door iemand benaderd zouden worden om over problemen te praten. Van alle leerlingen die aan het onderzoek hebben meegewerkt, heeft 3% gevraagd om een dergelijk contact.

Vergelijking met andere onderzoeken

44. De leerlingen in het tweede leerjaar van het voorgezet onderwijs in Oostelijk Zuid-Limburg geven op alle YSR-schalen meer blij van problemen dan de voorlopige YSR-normgegevens zouden doen verwachten. Voor meisjes geldt dat sterker dan voor jongens.

45. De leerlingen in het tweede leerjaar van het voorgezet onderwijs in Oostelijk Zuid-Limburg geven op twee VEPP-schalen aan meer problemen te ervaren dan leerlingen in Rotterdam en Apeldoorn; het gaat hier om de schalen Problemen thuis en Problemen met zichzelf. Dit zijn twee schalen die gepaard gaan met het idee dag en nacht bezig te zijn met een probleem en de wens om over problemen te praten; schalen waaraan derhalve relatief veel gewicht moet worden toegekend.

46. Er zijn enige argumenten om de hogere YSR-scores in Oostelijk Zuid-Limburg enigszins te relativiseren. Deze nuancering kan echter niet verhullen dat er bij de tweede-klas leerlingen in Oostelijk Zuidlimburg sprake is van veel psychosociale problematiek; meer dan in vergelijkbaar onderzoek elders bleek te bestaan.

1. OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

1.1 Inleiding

Op de GGD Oostelijk Zuid-Limburg wordt een 'buurtkenmerkensysteem' opgezet. Doel van dit systeem is de bij de GGD aangesloten gemeenten regelmatig te kunnen voorzien van gegevens die van belang zijn voor de uitvoering van de taken op het gebied van de volksgezondheid die zij in het kader van de Wet op de Collectieve Preventie hebben gekregen. In dit geautomatiseerde gegevensbestand moeten gegevens betreffende de gezondheidstoestand van de bevolking in de afzonderlijke gemeenten en wijken binnen die gemeenten, alsmede gegevens over factoren die relevant zijn voor de volksgezondheid worden opgenomen. Eén van de manieren waarop dergelijke gegevens verzameld kunnen worden is het uitvoeren van epidemiologisch onderzoek onder de bevolking.

De afdeling Jeugdgezondheidszorg van de GGD-Oostelijk Zuid-Limburg heeft een ruime ervaring met het doen van dergelijk onderzoek. Zij heeft regelmatige geparticipeerd in landelijke peilingen Jeugdgezondheidszorg. Bovendien heeft zij ook buiten dergelijke landelijke projecten gebruik gemaakt van gestandaardiseerde meetinstrumenten bij het uitvoeren van haar taak: begeleiding en ondersteuning van de gezonde lichamelijke, psychosociale en psychische ontwikkeling van jeugdigen in haar werkgebied. De vragenlijsten naar lichamelijke en psychische klachten in het project in het kader van het project Adolescentenzorg (vgl. o.a. Heller, Lempers en de Wolff, 1983) zijn daarvan een voorbeeld.

In het kader van het op te zetten buurtkenmerkensysteem bestond behoefte aan een proefproject om ervaring op te doen met de mogelijkheden en de beperkingen van epidemiologisch bevolkingsonderzoek. In aansluiting op en als ondersteuning van de activiteiten vanuit de JGZ werd besloten dit onderzoek te concentreren op psychische en psychosociale problematiek bij adolescenten.

Het NIPG/TNO werd verzocht daartoe een onderzoeksvoorstel te schrijven. Overleg over onder andere vraagstelling, onderzoeksgroep en meetinstrumenten resulteerde uiteindelijk in het onderzoek waarover in dit verslag wordt gerapporteerd. Centraal in dit rapport staan de verschillen tussen onderwijssoorten en jongens en meisjes.

In dit hoofdstuk wordt verder ingegaan op de opzet en de uitvoering van het onderzoek. Het tweede hoofdstuk bevat een beschrijving van de onderzoeksgroep. In de daarop volgende hoofdstukken wordt

ingegaan op de resultaten. In het zesde en laatste hoofdstuk worden de gegevens vergeleken met die uit andere onderzoeken, elders in Nederland.

Op de scholen, die in ruime mate aan het onderzoek hebben willen meewerken, bleek de behoefte aan schoolspecifieke informatie te bestaan. In een bijlage (I) wordt daarom voor elke school die aan het onderzoek heeft meegewerkt een schoolprofiel opgenomen.

In een volgend rapport zal ingegaan worden op verschillen tussen de gemeenten in het werkgebied van de dienst en verschillen tussen een aantal wijken.

1.2 De vraagstelling

Het doel van het onderzoek is het in kaart brengen van aard en mate van psychische en psychosociale problematiek bij leerlingen van het voortgezet onderwijs in het werkgebied van de GGD Oostelijk Zuid-Limburg, en wel zodanig dat de gegevens inzicht geven in verschillen tussen onderwijssoorten, seksen en gemeenten. Ten aanzien van de gemeente Kerkrade moeten ook verschillen tussen afzonderlijke wijken zichtbaar gemaakt worden. Zo mogelijk zou dit ook dienen te gebeuren voor de verschillende buurten in de gemeente Gulpen.

Tevens moet nagegaan worden in hoeverre de leerlingen op de hoogte zijn van bestaande mogelijkheden tot begeleiding en hulpverlening en in hoeverre zij daaraan behoefte hebben.

De vraagstelling luidt daarmee als volgt:

- Wat is de prevalentie van -door de leerlingen zelf gerapporteerde- psychosociale problematiek bij leerlingen in het tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs?
- Welke contacten hebben zij met voorzieningen in de regio op het gebied van psychosociale problematiek?
- In hoeverre zijn leerlingen op de hoogte van het bestaan van deze instellingen en in hoeverre hebben zij behoefte aan begeleiding bij eventuele problemen?
- In hoeverre zijn er verschillen tussen onderwijssoorten, buurten (gedeeltelijk) en jongens en meisjes in deze gegevens?

1.3 Onderzoeksgroep

Bij het benaderen van adolescenten in de algemene populatie bestaan grofweg drie mogelijkheden: bezoek op woonadres, post op woonadres en benadering op school. Benadering door middel van de post heeft als nadeel dat er een groter aantal personen niet aan het onderzoek zal meedoen; bovendien heeft men als onderzoeker minder garanties dat de vragenlijst niet onder het toezicht van derden wordt ingevuld. Het bezoeken van respondenten is een arbeidsintensieve en kostbare procedure. Daarom werd besloten te proberen de respondenten via het onderwijs te benaderen, en wel door middel van een klassikale afname van de vragenlijsten. Dit is een beproefde wijze van dataverzameling, waarbij de respons en de representativiteit goed in de hand kan worden gehouden. Nadeel van deze methode is dat frequente spijbelaars en leerlingen die vaak ziek zijn, minder goed bereikt worden (vergelijk Vogels en van der Vliet, 1990). Deze groepen zijn echter ook met andere wijzen van benadering niet dan met zeer grote inspanning te bereiken (vgl. o.a. Andries en Vogels, 1985).

De vraagstelling impliceert dat niet alleen gestreefd zou moeten worden naar voldoende aantallen leerlingen binnen de onderscheiden onderwijssoorten en seksen, maar ook binnen de afzonderlijke gemeenten in de regio en voor de afzonderlijke buurten voorzover die in het onderzoek gezien zouden moeten worden. Ten aanzien van onderwijssoort werden 5 categorieën onderscheiden: IBO, LBO, MAVO, HAVO en VWO. De verschillende gemeenten in de regio staan weergegeven in tabel 1.1.

Met name het criterium buurten leverde bij de bepaling van de onderzoeksgroep problemen op. Aanvankelijk was het de bedoeling aandacht te besteden aan buurten in Kerkrade en Gulpen. Gevolg daarvan zou geweest zijn dat er relatief veel verschillende buurten, waaronder verschillende met relatief weinig adolescenten, aan het onderzoek zouden moeten meedoen. Zelfs met onderzoek onder alle leerlingen is het bij dergelijke kleine buurten vrijwel onmogelijk om bij eventuele verschillen uit te maken in hoeverre het gaat om verschillen die statistisch gesproken serieus te nemen zijn of om verschillen die alleen door toevallige fluctuaties zijn ontstaan en bijvoorbeeld over een of twee jaar geheel verdwenen of zelfs in omgekeerde richting zijn omgeslagen. Een aantal schattingen leidde tot de conclusie dat bij benadering van 50% van alle leerlingen de aantallen in buurten van tenminste 4.000 inwoners voldoende zouden zijn om statistisch verantwoorde uitspraken te kunnen doen. Naar verwachting zouden dan van elke buurt van tenminste 4.000 inwoners zo'n 40 à 50 leerlingen benaderd kunnen worden.

Tabel 1.1 Overzicht van de gemeenten in het gewest Oostelijk Zuid-Limburg

Brunssum
Gulpen
Heerlen
Kerkrade
Landgraaf
Nuth
Onderbanken
Simpelveld
Vaals
Voerendaal
Wittem

De keuze viel op het benaderen van de leerlingen van het tweede leerjaar. Dat gebeurde op grond van de volgende overwegingen:

Het verdient de voorkeur om op een vroeg tijdstip inzicht te krijgen in bestaande problematiek; algemeen wordt aangenomen dat het dan gemakkelijker is om te voorkomen dat leerlingen nog dieper in de problemen komen. Binnen het verband van het onderwijs en ondersteunende instellingen bestaan daarvoor verschillende mogelijkheden, zowel in de sfeer van voorlichting als van begeleiding en hulpverlening.

In het eerste leerjaar zitten de leerlingen nog vrijwel allemaal in ongedifferentieerde brugklassen. Na het eerste leerjaar kiezen de meeste leerlingen voor een van de verschillende onderwijssoorten, hetgeen nogal eens gepaard gaat met verandering van school. Benadering van leerlingen in het eerste leerjaar zou daarom tot gevolg hebben dat onduidelijk zou blijven in hoeverre er belangrijke verschillen bestaan tussen de verschillende onderwijssoorten en tussen afzonderlijke scholen.

Alle scholen (N=23) voor voortgezet onderwijs in de regio kregen een brief toegestuurd met een globale beschrijving van het onderzoek en de mededeling dat een medewerker van de GGD op korte termijn contact zou opnemen met de vraag of de school aan het onderzoek zou willen meewerken. Alle scholen in de regio bleken uiteindelijk bereid tot medewerking, op twee na. Het betrof hier twee kleine scholen met in totaal 2% van de totale leerlingpopulatie in de regio. Eén school heeft pas geruime tijd na de trekking van de steekproef alsnog medewerking aan het onderzoek toegezegd.

Op elke participerende school werd geïnventariseerd welke klassen van welke onderwijssoort aanwezig waren en hoeveel leerlingen die klas telde. Daarnaast werd nagegaan of klassen wellicht (mede) werden samengesteld op basis van de woonplaats van de leerlingen.

Uit dit overzicht van klassen werd een steekproef getrokken, met de volgende uitgangspunten:

- binnen elke school viel de helft (afgerond naar boven) van alle tweede klassen binnen de steekproef;
- binnen elke school werd zoveel mogelijk tenminste één klas van alle aanwezige onderwijssoorten in de steekproef opgenomen; de keuze tussen verschillende klassen van dezelfde onderwijssoort binnen een en dezelfde school was gebaseerd op toeval;
- voor de regio in zijn geheel moesten de samenstelling van de steekproef naar onderwijssoort optimaal overeenkomen met die in de totale populatie; daartoe werden correcties aangebracht, bij voorbeeld door op een school in plaats van één HAVO- en twee VWO-klassen, één VWO- en twee HAVO-klassen op te nemen.

Correcties naar samenstelling op basis van woonplaats leken, gezien de beschikbare informatie, niet nodig.

In tabel 1.2 staat de aldus samengestelde steekproef weergegeven, ook in vergelijking met de totale populatie tweede klassers in de participerende scholen, voorzover bekend op het moment van steekproef-trekking.

Tabel 1.2 Samenstelling van de steekproef naar onderwijssoort, in vergelijking met de leerlingpopulatie in de participerende scholen

	leerlingen in: steekproef		populatie
	n	%	%
IBO	131	10	11
LBO	297	20	20
MAVO	383	27	26
HAVO	327	24	24
VWO	262	19	19
Totaal	1652		3052

1.4 De vragenlijsten

De vragenlijsten zouden inzicht moeten geven in psychosociale problematiek en de kennis van en contacten met begeleidende en hulpverlenende instellingen in de regio. Bovendien zouden ze in alle onderwijssoorten in één enkel lesuur afgenomen moeten kunnen worden.

Psychosociale problemen

Psychosociale zorg is in het geheel van de gezondheidszorg een aspect waarvan het belang in toenemende mate wordt erkend, zeker ook in de adolescentenzorg. Een precieze afbakening van het begrip en een goede, algemeen aanvaarde definitie van wat onder psychosociale problematiek moet worden verstaan, zijn echter moeilijk te geven. Binnen de Jeugdgezondheidszorg zijn verschillende vragenlijsten in omloop die beogen psychosociale problematiek te meten. De meesten daarvan zijn niet of nauwelijks gevalideerd. Eén van de weinige uitzonderingen daarop vormt de vragenlijst van de afdeling Epidemiologie van het Stadsgebied 's Hertogenbosch. Deze vragenlijst is ontwikkeld door Baecke op basis van de Leerlingproblemenlijsten van Schuurman e.a. (vgl. o.a. Schuurman e.a. 1985) en door hem relatief uitvoerig op schaalhomogeniteit, betrouwbaarheid in de tijd en validiteit geëvalueerd (zie Baecke, 1987). De betrouwbaarheid in de tijd bleek bevredigend, hoewel de meningen over de bruikbaarheid als screeningsinstrument uiteenlopen (vgl. Vogels en Andries, 1987). De schaalhomogeniteit bleek in het algemeen eveneens bevredigend en de schalen bleken duidelijk te correleren met instrumenten die beogen psychiatrische risico's te meten. De afdeling epidemiologie van de GGD Rotterdam heeft deze vragenlijst ook geëvalueerd en met een aantal wijzigingen overgenomen (zie Scholten, 1989 en Stolwijk en van Raat, 1991). Op dit moment wordt de lijst van Baecke in de bewerking van Stolwijk en van Raat onder andere gebruikt in een uitgebreid onderzoek onder leerlingen in de omgeving van Apeldoorn.

De vragenlijst van Baecke heeft ook een aantal nadelen. Diverse onderzoekers komen op basis van hun analyses tot uiteenlopende voorstellen met betrekking tot te hanteren schalen; de onderliggende factorstructuur blijkt niet stabiel. Waarschijnlijk mede als gevolg daarvan is de homogeniteit van de schalen ook niet altijd even hoog. Tot slot is de vragenlijst alleen gevalideerd aan een beperkte set andere instrumenten. Er is bijvoorbeeld nooit gekeken in hoeverre de lijst correleerde met oordelen van ervaren psychologen of jeugdpsychiaters over de wenselijkheid van hulp of - een standaard in evaluerend onderzoek van vragenlijsten naar psychische problematiek - in hoeverre de lijst weet te onderscheiden tussen een 'normale' groep adolescenten en een klinische groep, opgenomen en/of onder behandeling.

Eén van de weinige, nederlandstalige instrumenten waarbij dat wel het geval is, is de 'Youth Self Report' (YSR), oorspronkelijk van de hand van de Amerikaan Achenbach en in Nederland bewerkt door Verhulst (vgl. o.a. Verhulst, Prince, Vervuurt-Poot en de Jongh, 1989 en Verhulst, 1991). Dit instrument maakt in feite deel uit van een set van drie instrumenten: de door ouders in te vullen Child Behavior Checklist (CBCL), de door leerkrachten in te vullen Teacher Report Form en de door leerlingen zelf in te vullen Youth Self Report (YSR). Deze instrumenten zijn ontwikkeld om op een gestandaardiseerde wijze inzicht te krijgen in (onder andere) voor de jeugdpsychiatrie relevante emotionele en gedragsproblemen. Behalve in epidemiologisch onderzoek worden de instrumenten ook gebruikt voor individueel diagnostisch onderzoek. In een reeks van onderzoeken is de validiteit, de betrouwbaarheid en de stabiliteit van de YSR en aanverwante instrumenten aangetoond. Tot slot blijkt de YSR ook te differentiëren tussen de 'normale' populatie en groepen jongeren die naar een jeugdpsychiatrische kliniek waren verwezen (vgl. Verhulst e.a., 1989). De oorspronkelijke YSR meet, behalve een aantal probleem-scores, ook de competentie van adolescenten, d.w.z. de mate waarin zij hun functioneren en prestaties op een aantal gebieden als goed of voldoende ervaren.

Besloten werd om in het kader van het onderzoek zowel de vragenlijst van Baecke in de bewerking van Stolwijk en Raat als de YSR af te nemen. De vragenlijst van Baecke omwille van zijn de facto acceptatie in de Jeugdgezondheidszorg in Nederland en de, tenminste gedeeltelijk bewezen bruikbaarheid daar; de YSR omwille van de bewezen relevantie voor de hulpverlening en zijn aangetoonde goede psychometrische eigenschappen. Omdat van beide instrumenten gegevens uit andere onderzoeken beschikbaar zijn, is vergelijking met andere groepen mogelijk, hetgeen de interpretatie van de bevindingen zeker ten goede komt.

Ten aanzien van de YSR moet de kanttekening gemaakt worden dat die niet integraal is gebruikt. De vragenlijst heeft voor een deel een tamelijk ingewikkelde lay out. Hierdoor en door het feit dat er in dit deel weinig instructies over de wijze van invullen staan, zou met name de afname in IBO- en mogelijk ook in LBO-klassen problematisch kunnen worden. Een door de onderzoekers ontworpen andere lay out met duidelijker instructies werd door de prof. Achenbach niet gefiatteerd omdat het risico op niet vergelijkbare antwoorden te groot werd gevonden. In plaats daarvan suggereerde Achenbach om bij de afname van elk deel telkens mondelinge instructies te geven. Op basis van de ervaringen in het vooronderzoek met de integrale YSR-formulieren (zie onder) werd echter geconcludeerd dat die 'geleide afname' moeilijkheden met zich meebracht. Daarom werd besloten alleen de probleem-items van de YSR te hanteren en het competentiedeel buiten beschouwing te laten.

Kennis van en contacten met instellingen

Men mag ervan uitgaan dat de kennis van adolescenten van 13 à 14 jaar van uiteenlopende instellingen in het algemeen mager zal zijn (vgl. o.a. Vogels en van der Vliet, 1991). Zij zullen niet op de hoogte zijn van de specifieke problemen waarop verschillende instellingen zich richten en evenmin van specifieke doelgroepen en werkwijzen. Daarom is alleen gepeild in hoeverre men van het bestaan van dergelijke instellingen op de hoogte is. Door de GGD werd een overzicht van relevante instellingen gemaakt. De leerlingen werd gevraagd aan te geven of zij ooit van die instellingen gehoord hadden of dat zij wisten waar die instelling gevestigd was. Bij de kinder- en Jeugdtelefoon werd gevraagd of men er ooit van had gehoord en of men het telefoonnummer kende.

Ten aanzien van contacten met instellingen werd aangesloten bij de wijze waarop dit in het onderzoek van de GGD in Apeldoorn wordt geoperationaliseerd; de leerlingen werd gevraagd bij dezelfde lijst met instellingen aan te geven of men de afgelopen 5 jaar wel eens contact had gehad met die instelling.

Proefafname van de vragenlijsten

De aldus samengestelde vragenlijsten werden in een proefafname in 2 IBO- en 2 LBO-klassen getest. Daarbij werd, ten aanzien van het YSR-deel, de door Achenbach (pers. mededeling) aanbevolen werkwijze gevolgd: de leerlingen kregen bij elk nieuw onderdeel van de vragenlijst een instructie over de wijze waarop de vragenlijst moest worden ingevuld. Deze procedure van een 'geleide afname' leidde tot aanzienlijke problemen. De belangrijkste oorzaak daarvan was het verschil in snelheid tussen leerlingen. Leerlingen die relatief snel werkten moesten telkens wachten op de tragere leerlingen. Dit had onrust in de klas tot gevolg. Degene die de afname leidde, moest daardoor veel tijd besteden aan de handhaving van de rust en kon zich niet concentreren op de uitleg die, met name in IBO-klassen, nodig bleek.

Uit die ervaringen werd geconcludeerd dat de 'geleide afname' in het kader van dit onderzoek tot slechte resultaten zou leiden. Daarom werd besloten alleen de probleem-items van de YSR in het onderzoek mee te nemen en de, meer gecompliceerde, competentie-items niet. In plaats van de mondelinge instructie werd op de pagina die aan de YSR-probleem-items voorafging een uitleg over de wijze van beantwoording gegeven (zie tabel 1.3).

Tabel 1.3 De in de vragenlijst opgenomen extra instructie over de beantwoording van de YSR-items

Op de volgende bladzijde staat een aantal vragen die slaan op hoe je nu of in de afgelopen 6 maanden bent geweest. Wil je iedere vraag goed lezen en beantwoorden?

Een voorbeeld:	0 1 2	Ik vind dat ik te dik ben
Als dat <u>duidelijk</u> of <u>vaak</u> zo is, zet je een rondje om de 2:	0 1 2	Ik vind dat ik te dik ben
Als dat een <u>beetje</u> of <u>soms</u> zo is, zet je een rondje om de 1.	0 1 2	Ik vind dat ik te dik ben
Als dat helemaal <u>niet</u> zo is, zet dan een rondje om de 0. Zo dus:	0 1 2	Ik vind dat ik te dik ben

Binnen klassen waren bij de proefafname grote verschillen in snelheid geconstateerd. Om te voorkomen dat sommige leerlingen heel vroeg klaar zouden komen met de beantwoording van de lijst, werd een aantal extra vragen opgenomen, vragen die inhoudelijk in de vragenlijst pasten, maar die niet meegenomen worden in de analyse. Concreet gaat het om een aantal vragen die ingaan op de Zelfwaardering van de leerlingen en bewerkingen van de competentie-items uit de YSR. Deze vragen worden in de analyse en verslaglegging niet meegenomen.

De definitieve vragenlijst is opgenomen als bijlage II

De afname van de vragenlijsten

Ongeveer een week voor de afname van de vragenlijsten kregen de ouders van de betreffende leerlingen een brief van de GGD waarin het onderzoek werd aangekondigd. De brief beschreef het doel van het onderzoek en benadrukte de anonimiteit. Bij de brief was een brochure gevoegd waarin werd beschreven hoe het NIPG/TNO de voorschriften van de Wet op de Persoonsregistratie naleeft. Uitdrukkelijk werd vermeld dat deelname aan het onderzoek op volstrekt vrijwillige basis geschiedde. Ouders die niet wilden dat hun zoon of dochter aan het onderzoek deelnam, konden dat doorgeven aan de administratie van de school.

De afname zelf geschiedde door medewerkers van de GGD. In de instructie aan de leerlingen werd opnieuw de vrijwilligheid benadrukt. Leerlingen die niet mee wilden doen, konden in de klas blijven en andere dingen gaan doen. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de mate waarin weigeringen van ouders en leerlingen zich hebben voorgedaan.

In het algemeen verliep de afname in een redelijke sfeer. Met name op IBO en LBO waren er echter ook verschillende klassen waarin het erg onrustig was. Op diezelfde typen onderwijs bleek het woordgebruik voor verschillende leerlingen ook moeilijk. Degene die de afname verzorgde was daarop

voorbereid en legde zonodig een en ander uit. Bijlage III bevat een aanduiding van de termen die relatief vaak uitleg noodzakelijk maakten.

Als de leerlingen klaar waren met de beantwoording van de vragen, kregen zij een afzonderlijk formulier waarop zij konden aangeven of zij behoefte hadden aan hulp of een gesprek. Als dat zo was, konden zij aangeven met wie zij een gesprek wilden. Deze formulieren werden los van de vragenlijsten ingeleverd. De GGD verzamelde die formulieren en zorgde er in overleg met de school voor dat de betreffende personen inderdaad voor een gesprek werden uitgenodigd. In tabel 1.4 staat aangegeven hoeveel leerlingen van die mogelijkheid gebruik wensten te maken. De in de tabel weergegeven percentages zijn gebaseerd op het aantal werkelijk ingevulde formulieren.

In totaal hebben 1499 leerlingen de vragenlijst ingevuld. Wanneer we het percentage hulpvragers op dat aantal berekenen, bedraagt het percentage 3,14%.

Het relatieve aantal leerlingen op het IBO dat met iemand zou willen praten is, in vergelijking met de andere onderwijssoorten, extreem hoog. Op het HAVO en VWO ligt het daarentegen erg laag.

Tabel 1.4 Percentage leerlingen dat na het onderzoek aangaf met iemand te willen praten

	%	n
IBO	9	144
LBO	6	277
MAVO	2	366
HAVO	1	333
VWO	3	354
totaal	3% (n=47)	1417

Na de afname werden de vragenlijsten door de leerlingen zelf in enveloppen gedaan, die vervolgens dichtgeplakt konden worden. Daarna werden de vragenlijsten, vergezeld van een formulier waarop een aantal gegevens over de klas en het verloop van de afname stonden naar het NIPG/TNO gezonden.

Verdere verwerking van de vragenlijsten

Alle vragenlijsten werden door de onderzoeker ingezien en gecontroleerd. Bij de YSR-items werden correcties aangebracht conform de voorschriften, vermeld in de handleiding van het programma waarmee de YSR-gegevens ingevoerd en gescored kunnen worden (Program Manual, 1991).

De gegevens werden op het NIPG/TNO ingevoerd in een gegevensbestand. Daarbij werd niet gebruik gemaakt van het eerder genoemde invoerprogramma. Door de vragenlijsten een tweede maal in te voeren

en door middel van een aantal logische controles, werd de juistheid van de ingevoerde gegevens gegarandeerd. Tijdens deze controles werden de vragenlijsten van 3 leerlingen verwijderd omdat zij overwegend onzinnige antwoorden bevatten.

De woonplaats van de leerlingen en de postcode werden separaat ingevoerd en gecodeerd, waarna koppeling met de andere gegevens plaatsvond.

In SPSS-X werd een aantal programma's geschreven waarmee de normale YSR-scores berekend konden worden. Deze programma's werden gebaseerd op de beschrijving in het eerder genoemde Program Manual. Van 50 random gekozen leerlingen werden de gegevens ook ingevoerd in het YSR-invoerprogramma. Door vergelijking van de met SPSS-X berekende scores met de scores zoals die door het YSR-invoerprogramma worden geproduceerd werd de juistheid van de SPSS-X-rekenprocedures gecontroleerd.

De (eenvoudiger) berekening van de somscores op de Problemenlijst van Baecke werd gebaseerd op de beschrijving van Stolwijk en Raat (1991).

2. DE ONDERZOEKSGROEP

2.1 Response

Volgens de steekproefspecificatie zouden er 73 klassen benaderd moeten worden. Dit zijn er 81 geworden (zie tabel 2.1). Op IBO en LBO is het enige keren voorgekomen dat er bij de afname een aantal klassen bijeen werden geplaatst, waaronder ook klassen die oorspronkelijk niet benaderd zouden worden. Verder was er op het moment van het opstellen van de steekproefspecificatie één school waarvan nog onduidelijk was of hij medewerking wilde verlenen. Later besloot de betreffende school toch mee te doen.

Tabel 2.1 Steekproefspecificatie en gerealiseerd respons, in aantallen klassen

onderwijssoort	steekproef a	respons b	b-a
IBO	13	15	+2
LBO	16	20	+4
MAVO	19	19	0
HAVO	13	13	0
VWO	12	14	+2
totaal	73	81	+8

In tabel 2.2 staat, opnieuw naar onderwijssoort, weergegeven welk deel van de leerlingen in de benaderde klassen aan het onderzoek hebben meegewerkt, welk deel uitgevallen is en wat de oorzaak van die uitval was. In de laatste kolom staat aangegeven hoeveel vragenlijsten integraal zijn verwijderd omdat de betreffende leerlingen kennelijke onzin hadden ingevuld.

In totaal heeft 88% van de leerlingen in de benaderde klassen aan het onderzoek meegewerkt. Dat percentage is alleszins bevredigend. De uitval van 12% wordt voor de helft verklaard door weigeringen van de zijde van ouders om aan het onderzoek mee te werken. Weigeringen van leerlingen hebben een marginale rol gespeeld. De uitval van 5% door afwezigheid (ziekte en spijbelen e.d.) komt vrijwel overeen met die in landelijke Peilstationprojecten en is daarom normaal te noemen (vergelijk Vogels & van der Vliet, 1990).

De respons op IBO en LBO ligt beduidend lager dan op de andere onderwijssoorten, vooral door een relatief groot aantal weigeringen van de zijde van de ouders.

Tabel 2.2 Response en uitval binnen de benaderde klassen, als percentage van het aantal leerlingen in de benaderde klassen

onderwijssoort	aantal ln	respons %	uitval %	weigeringen ouders %	leerling %	afwezig %	verwijderd %
IBO	183	75	25	12	4	8	-
LBO	336	81	19	7	4	7	.1
MAVO	482	89	11	6	-	4	.1
HAVO	334	96	4	2	-	2	.1
VWO	364	92	8	4	1	3	
totaal	1699	88	12	6	2	5	-

In tabel 2.3 tenslotte staat de samenstelling van de onderzoeksgroep in vergelijking met de samentelling van de groep leerlingen in het tweede leerjaar in alle scholen in de regio. Uit de tabel mag geconcludeerd worden dat de representativiteit naar onderwijssoort meer dan bevredigend is. Representativiteit van de gegevens naar sekse kan in dit verband niet nagegaan worden, omdat gegevens over de verdeling van jongens en meisjes in de regio niet beschikbaar zijn. Door de gevolgde procedures bij steekproef-trekking en de benadering van de klassen mag men er zeker van uitgaan dat de onderzoeksgroep ook representatief is naar sekse.

Tabel 2.3 De samenstelling van de onderzoeksgroep naar onderwijssoort in vergelijking met die van alle leerlingen van het tweede leerjaar in de regio¹

	onderzoeksgroep %	regio %	verschil %
IBO	9	10	-1
LBO	18	19	-1
MAVO	29	27	+2
HAVO	21	22	-1
VWO	22	21	+1
totaal	1496	±3200	

¹ Van drie van de 23 scholen is het aantal leerlingen in het tweede leerjaar niet exact bekend; hier is een schatting gemaakt op basis van het totaal aantal leerlingen.

Opgemerkt moet worden dat het evenredige aandeel van IBO en LBO tot stand is gekomen doordat meer klassen zijn benaderd dan oorspronkelijk was bedoeld, in combinatie met het feit dat er relatief veel weigeringen zijn geweest. Uit de literatuur is bekend dat er een samenhang bestaat tussen de

bereidheid om aan dergelijke onderzoeken mee te werken en aanwezige psychische problematiek. Bij groepen die niet mee werken, ligt de prevalentie hoger.

Men moet er daarom van uitgaan dat de gegevens voor IBO en LBO een onderschatting vormen van de werkelijke problematiek die op die onderwijssoorten aanwezig is.

2.2 Achtergrondkenmerken

In tabel 2.4 staat de samenstelling van de onderzoeksgroep naar leeftijd en sekse weergegeven.

Niet alle leerlingen hebben de vraag naar het geslacht beantwoord. Het totaal in deze tabel ligt daarom iets onder het totaal aantal respondenten. Meer dan de helft van de leerlingen is 14 jaar, hetgeen te verwachten is bij leerlingen die het tweede leerjaar in het voortgezet onderwijs volgen. Ongeveer één derde is 13. Een minimale groep (4 leerlingen) is jonger. Een relatief omvangrijke groep (17,6%) is ouder dan 14 jaar. Men mag veronderstellen dat deze groep voor een aanzienlijk deel bestaat uit leerlingen die tenminste éénmaal zijn blijven zitten.

Wanneer de gegevens in het hiernavolgende weergegeven worden naar leeftijd, zullen de 4 leerlingen van 12 jaar buiten beschouwing blijven; de 15-jarigen en ouderen zullen als één groep worden gepresenteerd.

Tabel 2.4 Samenstelling van de onderzoeksgroep naar leeftijd en sekse

	jongens %	meisjes %	totaal %
leeftijd			
11	-	0,1	0,1
12	0,1	0,3	0,2
13	25,9	34,5	30,3
14	53,5	50,7	52,0
15	17,5	12,9	15,1
16 en ouder	2,8	1,5	2,2
totaal	718 48,8	754 51,2	1472 100

Tussen jongens en meisjes bestaat een duidelijk verschil: er zijn relatief meer jongens die ouder zijn dan 14 jaar. Het percentage zittenblijvers in de onderzoeksgroep zal onder de jongens derhalve groter zijn dan onder de meisjes. Vermoedelijk is dit een afspiegeling van de situatie in het gehele voortgezet onderwijs.

Tabel 2.5 geeft de samenstelling van de onderzoeksgroep naar onderwijssoort en sekse weer en tabel 2.6 geeft een overzicht van de samenstelling van de onderzoeksgroep naar onderwijssoort en leeftijd. Zoals te verwachten is er een duidelijke en sterke samenhang tussen leeftijd en onderwijssoort. De leerlingen op IBO en LBO zijn gemiddeld duidelijk ouder dan die op MAVO, HAVO en VWO. Op het IBO is de helft van de tweede klassers ouder dan 14; op het LBO geldt dat voor één derde.

Tabel 2.5 Samenstelling van de onderzoeksgroep naar onderwijssoort en sekse

	jongens %	meisjes %	totaal %
onderwijssoort			
IBO	11	7	9
LBO	17	19	18
MAVO	28	30	29
HAVO	21	22	22
VWO	24	22	23
totaal	754	718	1472

Tabel 2.6 Samenstelling van de onderzoeksgroep naar onderwijssoort en leeftijd

	IBO %	LBO %	MAVO %	HAVO %	VWO %	totaal %
leeftijd						
13	12	19	34	36	36	30
14	38	49	48	55	62	52
15 en ouder	50	33	18	8	1	18
totaal	131	261	427	319	333	1471

In de lijst werd ook gevraagd naar de thuissituatie, dat wil zeggen de personen bij wie men woonde. In tabel 2.7 staat een samenvatting van de antwoorden, voorzover het thuis aanwezige ouders betreft. Ook hier valt een sterke samenhang met onderwijssoort te constateren. Op het IBO en LBO zitten veel meer leerlingen die in een één-oudergezin wonen of met een pleeg-/of stiefvader. Het aantal leerlingen dat niet bij ouders thuis woont, is gering. Voorzover het voorkomt, is dat voornamelijk op IBO en LBO.

Tabel 2.7 Percentage leerlingen met thuiswonende ouders, naar onderwijssoort

	IBO %	LBO %	MAVO %	HAVO %	VWO %	totaal %
eigen vader en moeder	63	73	80	87	89	81
eigen vader of moeder	15	14	11	8	7	10
1 of 2 stief-/ pleegouders	15	6	5	4	4	5
geen ouders	2	2	2	-	-	1
onbekend	6	5	1	1	-	2
totaal	138	272	429	321	335	1494

Tot slot wordt in tabel 2.8 een overzicht gegeven van de herkomst van de leerlingen. De tabel is gebaseerd op de vragen naar het geboorteland van vader en moeder. Van de leerlingen in de categorie Nederlands is zowel de vader als de moeder in Nederland geboren. In de andere categorieën ligt het geboorteland van tenminste een van de ouders buiten Nederland.

Tabel 2.8 Herkomst van de leerlingen, naar onderwijssoort

	IBO %	LBO %	MAVO %	HAVO %	VWO %	totaal %
Nederland	72	81	84	87	87	84
Ned. Antillen	-	1	0	0	0	0
Suriname	2	1	0	0	-	0
Marokko	4	2	2	2	-	2
Turkije	-	0	-	0	0	0
anders	20	13	13	9	11	12
onbekend	1	2	1	1	0	1
totaal	138	272	430	320	336	1494

Het aantal leerlingen met een niet-Nederlandse herkomst is vrij gering. De meesten van hen zijn niet afkomstig uit Turkije, Marokko, Suriname of de Nederlandse Antillen, de landen waaruit de belangrijkste etnisch-culturele minderheden uit Nederland afkomstig zijn. Aannemelijk is dat het hier vaak zal gaan om leerlingen met één of twee duitse ouders. Relatief het grootste aantal leerlingen met een niet-Nederlandse afkomst vinden we op het IBO en LBO, maar ook op de andere schooltypen is een beduidende groep leerlingen, in de categorie anders.

3. EMOTIONELE EN GEDRAGSPROBLEMEN

3.1 Inleiding

De Youth Self Report (YSR) bestaat, voor wat betreft het probleemgedeelte, uit 119 items. Deze items zijn tamelijk neutraal geformuleerde beschrijvingen van gedragingen; alle in de ik-vorm. De items komen, afgezien van de ik-vorm natuurlijk, vrijwel overeen met die uit vragenlijsten voor ouders (de Child Behavior Check List of CBCL) en voor leerkrachten (de Teacher Report Form of TRF).

Deze drie verschillende vragenlijsten zijn bedoeld om van verschillende bronnen (ouders, leerkrachten en kinderen zelf) informatie te krijgen die aanwijzingen geeft voor het bestaan van mogelijke psychiatrisch relevante problemen. De informatie die aldus van verschillende informanten wordt verkregen, hangt wel samen, maar deze samenhang is allesbehalve perfect (vergelijk o.a. Verhulst en Akkerhuis, 1989). Verschillende informanten hebben alle hun eigen specifieke relatie tot de betrokken jongere. Zij maken hem of haar in verschillende situaties mee en zullen hetzelfde gedrag op een andere wijze waarderen. Ouders zullen in de meeste gevallen een veel intiemere relatie met hun kind hebben dan zijn of haar leerkrachten en zullen dus -in veel gevallen- beter geïnformeerd zijn over stemmingen, emoties. Leerkrachten kunnen de betreffende jongere wellicht beter beoordelen in vergelijking met leeftijdsgenoten en in zijn of haar relatie met leeftijdsgenoten. De betreffende jongere zelf weet als geen ander wat er in hun eigen hoofd omgaat, al is het daarbij de vraag van welke informatie hij of zij zich bewust is en wat hij daarvan in een vragenlijst wil blootgeven. De informatie uit de verschillende bronnen moet daarom gezien worden als aanvullend: in combinatie kunnen de gegevens bijdragen tot een zo volledig mogelijk beeld.

Uit de afzonderlijke items kan men verschillende somscores berekenen. Deze geven informatie over verschillende soorten emotionele of gedragsproblemen. De volgende schalen worden onderscheiden:

1. Teruggetrokken gedrag (Withdrawn)
2. Lichamelijke klachten (Somatic Complaints)
3. Angstig/depressief gedrag (Anxious/Depressed)
4. Internaliseren (Internalizing); dit is een combinatie van 1, 2 en 3
5. Sociale problemen (Social problems)
6. Problemen met gedachten (Thought Problems)

7. Aandachtsproblemen (Attention Problems)
8. Delinquent gedrag (Delinquent Behavior)
9. Agressief gedrag (Aggression Behavior)
10. Externaliseren (Externalizing); dit is een combinatie van 8 en 9
11. Som van alle probleem-items

De naamgeving van de schalen kan tot misverstanden leiden. Dat geldt wellicht met name voor de term Delinquent gedrag. Met deze schaal kan niet worden vastgesteld of iemand delinquent is, of een crimineel karakter heeft. De schaal bevat een aantal items met normoverschrijdende gedragingen en de jongere geeft aan in welke mate hij dergelijke gedragingen bij zich zelf constateert. In combinatie geven zij aan in welke mate de betreffende jongeren bepaalde normen overschrijdt, ook in vergelijking met andere jongeren. Dit kan voor de geestelijke gezondheidszorg relevante informatie zijn, zeker in combinatie met de andere gegevens die worden verzameld, maar zegt -het zij herhaald- niet of de betreffende jongere als crimineel of delinquent beschouwd kan worden.

Bovenstaande geldt in feite voor alle genoemde schalen: zij kunnen niet gebruikt worden om simpelweg vast te stellen kan worden of iemand depressief, sociaal gestoord of autistisch is. Zij geven informatie over verschillende soorten gedragingen die een aanwijzing kunnen zijn voor het bestaan van psychiatrisch relevante problemen. Het maken van een verantwoorde diagnose vergt veel meer, zowel meer informatie als meer deskundigheid. Wel kunnen de verschillende scores, bij voorkeur in combinatie met elkaar, suggereren dat het goed zou kunnen zijn om de betreffende jongen of meisjes voor nader onderzoek uit te nodigen.

In het onderzoek met de YSR zijn vergelijkingen gemaakt tussen jongens en meisjes die onder behandeling zijn met de 'normale' populatie. Daarbij bleek het mogelijk om op de verschillende schalen, een bepaalde criterium vast te stellen waarmee de 'klinische groep' onderscheiden kan worden van de 'normale' populatie. Jongeren die onder behandeling zijn, scoren meestal hoger dan die criteriumwaarde; jongeren die niet onder behandeling zijn, scoren meestal lager. Tussen de scores die als normaal, gewoon beschouwd kunnen worden en de 'klinische score' ligt een marge, de 'borderline'. Jongeren met een score in deze marge, scoren hoger dan normaal geacht kan worden, maar lager dan wat als een klinische score wordt beschouwd. Een dergelijke score kan reden zijn tot extra aandacht; er kan sprake zijn van een potentieel serieus te nemen probleem.

In het vervolg van dit hoofdstuk zullen de YSR-gegevens uit dit onderzoek gepresenteerd worden. Dat gebeurt telkens voor de afzonderlijke hierboven genoemde schalen. In de YSR kunnen de jongeren bij

elk item kiezen tussen de categorieën: helemaal niet van toepassing, een beetje/soms van toepassing en duidelijk/vaak van toepassing. Van elk item zal aangegeven worden hoeveel procent de categorieën 'een beetje/soms' of 'duidelijk/vaak' koos. Bovendien zal de somscore en het percentage leerlingen met een indicatie van potentiële serieuze problemen worden gepresenteerd; dat zijn dus de jongeren met een klinische score en de jongeren met een score in de marge tussen klinisch en normaal. Daarbij werden de afkappunten gehanteerd van het profiel zoals dat door het ook in Nederland gehanteerde YSR-verwerkingsprogramma wordt geproduceerd (vergelijk Program Manual for the 1991 Youth Self-Report Profile, 1991).

Stelselmatig zal een onderscheid gemaakt worden tussen jongens en meisjes en de afzonderlijke onderwijssoorten. Onder in de betreffende tabellen worden telkens de resultaten van een toetsing van het effect van sekse en onderwijssoort op de betreffende scores weergegeven. Daarbij werd gebruik gemaakt van enkelvoudige variantieanalyse. Deze analyse maakt duidelijk of de verschillen significant zijn, dat wil zeggen of de verschillen zo groot zijn dat zij waarschijnlijk niet toegeschreven kunnen worden aan de toevallige schommelingen die gegevens als deze altijd laten zien. De resultaten van deze analyse worden dan ook als een kans beschreven, bijvoorbeeld: $p=.03$. Dat betekent dat er een kans van maximaal 3% is dat de verschillen alleen maar veroorzaakt worden door toevallige fluctuaties in de gegevens.

Bovenstaande analyse maakt alleen duidelijk of er verschillen zijn, naar onderwijssoort, leeftijd of sekse, maar maakt niet duidelijk waar de belangrijke verschillen precies zitten. Daarom is bij elke afzonderlijke onderwijssoort ook getoetst in hoeverre deze statistisch significant afweek van de rest. Ook hiervoor werd gebruik gemaakt van enkelvoudige variantie-analyse. Statistisch significante verschillen zijn in de tabellen aangegeven met sterretjes:

- * significant bij $\alpha=.05$
- ** significant bij $\alpha=.01$
- *** significant bij $\alpha=.001$

Ook hier gaat het weer om een benadering in termen van kansen. Bij een verschil dat significant is bij een α van .05, is er een kans van maximaal 5% dat het verschil eigenlijk toegeschreven moet worden aan toevallige fluctuaties in de gegevens.

Zoals in hoofdstuk 2 werd beschreven zijn er bij de leerlingen in de tweede klas ook forse leeftijdsverschillen. Weliswaar is de meerderheid 13 of 14, zoals bij een normale onderwijsloopbaan te verwachten is, maar er is ook een aanzienlijke groep van 15 jaar of ouder. Het gaat hier om leerlingen

met een afwijkende onderwijsloopbaan. De meesten zullen tenminste één maal zijn blijven zitten; anderen kunnen -om uiteenlopende redenen- later in het (Nederlandse) onderwijsstelsel zijn ingestroomd. In een eerste exploratie van de gegevens bleek deze factor regelmatig met de verschillende probleem-indicatoren samen te hangen. Daarom wordt ook dit gegeven in de analyse betrokken. De gegevens van de verschillende leeftijdsgroepen worden niet stelselmatig gepresenteerd. Wanneer de verschillende leeftijdsgroepen op de somscores statistisch significante verschillen laten zien, zullen de betreffende gegevens in afzonderlijke tabellen worden vermeld.

Sekse, onderwijssoort en leeftijd zijn niet onafhankelijk van elkaar. Zo zijn er op IBO en LBO veel meer leerlingen van 15 jaar en ouder. Wanneer we dan op IBO of LBO én bij de oudste leeftijdsgroep een afwijkende gemiddelde score vinden, kan die afwijking grofweg door 3 factoren worden veroorzaakt:

- Veel leerlingen op IBO en LBO hebben een relatief hoge en lage score, ongeacht de leeftijd.
- Veel leerlingen van 15 jaar of ouder hebben een afwijkende score, ongeacht de onderwijssoort die zij bezoeken.
- IBO- en LBO-leerlingen hebben een afwijkende score, maar ook de leerlingen van 15 jaar en ouder, op welk schooltype zij ook zitten.

Daarom zijn de effecten van sekse, onderwijssoort en leeftijd ook gelijktijdig getoetst, eveneens met variantie-analyse. Met deze analyse kan duidelijk gemaakt worden in hoeverre een 'schijnbaar' effect van bijvoorbeeld onderwijssoort in feite toegeschreven moet worden aan bijvoorbeeld leeftijdscategorie. De resultaten van deze analyses worden niet standaard in de lopende tekst vermeld. Zij zijn opgenomen in bijlage IV. Alleen wanneer zij aanleiding zouden vormen tot bijstelling of nuancering van conclusies uit de andere analyses, wordt dat vermeld.

Bij deze gelijktijdige toetsing is ook naar het effect van 'interacties' tussen onderwijssoort, sekse en leeftijd gekeken. Dit begrip verdient enige toelichting. Men spreekt van interactie-effecten wanneer het effect van een bepaald gegeven afhankelijk is van een ander gegeven. Een voorbeeld: stel dat de oudste leeftijdsgroep meer problemen met leren hebben, ongeacht de onderwijssoort die zij volgen. Er is dan geen sprake van een effect van de interactie tussen onderwijssoort en leeftijdscategorie. Echter, het zou ook kunnen dat alleen de oudste leerlingen op HAVO en VWO, meer problemen met leren hebben. Of dat de oudste leerlingen op HAVO en VWO meer problemen met leren hebben, maar de oudste leerlingen op IBO en LBO juist minder. Het effect van leeftijdscategorie is dan afhankelijk van onderwijssoort. We spreken dan van een interactie-effect van onderwijs en leeftijdscategorie. Ook deze

interacties zijn opgenomen in bijlage IV en worden alleen dan in de tekst genoemd wanneer zij aanleiding geven tot nuancering of bijstelling van de conclusies uit de andere analyses.

3.2 Internaliseren

Het begrip internaliseren slaat op probleemgedrag dat minder naar buiten of op anderen gericht is, maar zich uit in teruggetrokken zijn, lichamelijke klachten en angst en depressiviteit. De schaal Internaliseren in de YSR bestaat uit drie subschalen: Teruggetrokken gedrag, Lichamelijke klachten en Angstig/depressief gedrag. Eerst zullen de gegevens voor de afzonderlijke subschalen worden gepresenteerd, daarna voor de schaal internaliseren in zijn geheel.

3.2.1 Teruggetrokken gedrag

In tabel 3.1 staan de verschillende gegevens betreffende de schaal 'Teruggetrokken gedrag'. In zijn algemeenheid scoren meisjes hier aanzienlijk hoger dan jongens. Dat uit zich in een significant hogere probleemscore bij de meisjes en in een hoger percentage meisje dat tot de potentiële probleemgevallen gerekend zou worden.

Ook tussen de afzonderlijke onderwijssoorten bestaan aanzienlijke verschillen. Het hoogste gemiddelde vinden we bij de IBO-leerlingen; het laagste bij de VWO-leerlingen. Van de totale groep krijgt 4% een potentiële probleemindicatie. Op het IBO ligt dat wat hoger dan op de andere onderwijssoorten.

Tabel 3.1 Teruggetrokken gedrag naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Ik vind het fijn om alleen te zijn	67	72	61	62	71	72	76	70
Ik weiger om te praten	20	24	41	25	25	16	15	22
Ik ben gesloten; anderen weten niet goed wat er in mij omgaat	26	39	38	31	33	33	34	34
Ik ben verlegen	52	68	61	50	46	63	70	60
Ik heb weinig fut	19	30	33	23	27	26	17	24
Ik voel me ongelukkig, geremd of gedeprimeerd	15	34	26	24	26	29	21	25
Ik probeer zo weinig mogelijk met andere mensen te maken te hebben	29	17	36	29	21	20	17	23
Percentage potentiële probleemgevallen	4	5	7	6	4	3	3	4
gemiddelde somscore	2,7	3,5	3,7***	3,0	3,2	3,1	2,9*	3,1
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse	P=.0000							
onderwijssoort	P=.0051							

De score voor de tweede klassers van 15 jaar en ouder is significant hoger dan die bij de jongere leerlingen (vergelijk tabel 3.2). Dat verschil bestaat bij jongens en bij meisjes en ook in de onderscheiden onderwijssoorten. Ongeacht leeftijd blijven er duidelijke verschillen tussen jongens en meisjes. De verschillen tussen de afzonderlijke onderwijssoorten blijken voor een belangrijk deel verklaard te moeten worden uit de verschillen in leeftijd: bij gelijktijdige toetsing van de effecten leeftijd, sekse en onderwijssoort blijft het laatste effect maar net significant (zie bijlage IV).

Tabel 3.2 Teruggetrokken gedrag naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscore

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder
totaal	3,0	3,0	3,6
jongens	2,4	2,6	2,9
meisjes	3,1	3,2	4,3
IBO	2,3	3,2	3,9
LBO	3,1	2,5	3,3
MAVO	3,2	2,9	3,3
HAVO	2,7	3,1	3,5
VWO	2,7	2,9	n.v.t

3.2.2 Lichamelijke klachten

De tweede subschaal die onder Internaliseren valt, betreft de schaal Lichamelijke klachten. Opgemerkt moet worden dat deze items alleen dan meegerekend mogen worden wanneer het gaat om klachten zonder duidelijke medische oorzaak. Wanneer een klacht angekruist werd die wel een duidelijke medische oorzaak had, is die dan ook niet meegerekend. Daarbij dient wel de kanttekening geplaatst te worden dat de vragenlijst meestal te weinig informatie geeft om serieus te kunnen oordelen over de oorzaken. In dergelijke gevallen is de klacht wel als zodanig meegenomen.

Opnieuw scoren meisjes aanzienlijk hoger dan de jongens; het percentage potentiële risicoleerlingen ligt bij de meisjes met 10% dan ook hoger dan bij de jongens. Ook tussen de onderscheiden onderwijssoorten bestaan duidelijke verschillen. Relatief veel lichamelijke klachten bestaan er bij de IBO- en MAVO-leerlingen. Weinig klachten worden geuit door leerlingen van het VWO. Ook de verschillende leeftijdsgroepen laten duidelijke verschillen zien (tabel 3.4). Dat verschil is echter alleen toe te schrijven aan de meisjes. Bij de jongens zien we nauwelijks verschillen tussen de onderscheiden leeftijdsgroepen. Het beeld op de verschillende onderwijssoorten wisselt sterk. Op het IBO vertoont de oudste groep de meeste klachten; op het LBO is dat de jongste leeftijdsgroep. Op het VWO zijn geen duidelijke verschillen aantoonbaar.

Tabel 3.3 Lichamelijke klachten naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Ik heb last van duizeligheid	24	41	39	38	38	33	22	33
Ik voel me oververmoeid	20	33	33	35	40	34	28	35
Lichamelijke klachten zonder duidelijke oorzaak								
Pijnen	17	31	26	25	31	22	15	24
Hoofdpijn	37	53	50	51	52	42	33	55
Misselijkheid	18	36	33	32	32	23	18	27
Moeilijkheden met zien	9	13	19	13	8	9	12	11
Huiduitslag	19	31	29	26	27	26	20	25
Maagpijn, buikpijn of buikkrampen overgeven	25	49	41	37	45	37	26	37
	13	16	25	18	17	13	8	15
Percentage potentiële probleemgevallen	7	10	16	10	11	8	2	8
gemiddelde somscore	2,2	3,7	3,8**	3,3	3,5***	2,9	2,0***	2,9
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse	P=.0000							
onderwijssoort	P=.0000							

Tabel 3.4 Lichamelijke klachten naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscore

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder
totaal	2,8	2,9	3,6
jongens	2,0	2,0	2,3
meisjes	3,2	3,4	4,9
IBO	2,5	3,3	3,9
LBO	3,6	2,8	2,8
MAVO	3,6	2,8	4,0
HAVO	2,3	3,2	2,9
VWO	1,9	1,9	n.v.t

3.2.3 Angstig en depressief gedrag

Ook op de schaal voor 'Angstig en depressief gedrag' ligt de gemiddelde somscore voor meisjes beduidend hoger dan die voor de jongens (zie tabel 3.5). Tussen de leerlingen van de onderscheiden onderwijssoorten bestaan eveneens significante verschillen, hoewel alleen de VWO-leerlingen zich hier significant -positief- onderscheiden van de overige leerlingen. Over het geheel genomen onderscheidt 7% van de leerlingen zich als een potentieel probleemgeval. Daarbij bevinden zich relatief veel meisjes en IBO-leerlingen.

Zoals tabel 3.6 laat zien, zijn het opnieuw de oudere leerlingen in de tweede klas hier het hoogst scoren. Het verschil doet zich ook hier voornamelijk voor bij de meisjes en bij de leerlingen van het IBO.

Tabel 3.5 Angstig en depressief gedrag naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Ik voel me eenzaam	14	26	26	20	22	19	17	20
Ik huil veel	10	37	29	23	27	22	18	22
Ik probeer mij opzettelijk te verwonden of doe zelfmoordpogingen	4	7	11	9	7	4	2	6
Ik ben bang dat ik misschien iets slechts zou kunnen doen of denken	28	37	28	31	36	34	29	33
Ik vind dat ik perfect moet zijn	48	49	56	57	50	43	45	49
Ik heb het gevoel dat niemand van mij houdt	17	23	29	21	25	17	12	20
Ik heb het gevoel dat anderen het op mij gemunt hebben	28	31	41	31	31	30	22	30
Ik voel me waardeloos, niks waard	11	22	19	18	20	17	10	17
Ik ben zenuwachtig of gespannen	52	65	49	55	60	63	60	59
Ik ben te angstig of bang	16	30	26	22	23	24	22	23
Ik heb te veel last van schuldgevoel	20	33	29	23	29	29	24	27
Ik schaam me snel, voel me gauw opgelaten	44	63	47	47	56	59	56	54
Ik ben achterdochtig	18	25	19	16	21	23	25	21
Ik denk er wel eens over een eind aan mijn leven te maken	11	16	24	18	15	11	6	13
Ik voel me ongelukkig, geremd of gedeprimeerd	15	34	26	24	26	29	21	25
Ik pieker veel, maak me veel zorgen	44	59	41	47	54	56	53	52
Percentage potentiële probleemgevallen	5	8	11	7	9	5	4	7
gemiddelde somscore	4,5	6,8	6,4	5,7	6,0	5,6	4,9**	5,6
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse		p=.0000						
onderwijssoort		p=.0137						

Tabel 3.6 Angstig en depressief gedrag naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscores.

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder
totaal	5,5	5,4	6,6
jongens	3,9	4,1	4,5
meisjes	5,8	6,1	9,2
IBO	3,7	6,5	6,3
LBO	5,5	4,7	6,6
MAVO	5,6	5,4	6,9
HAVO	5,2	5,3	5,2
VWO	4,4	4,6	n.v.t

3.2.4 Internaliseren

In tabel 3.7 staat een overzicht van de totale schaal Internaliseren, samengesteld uit de schalen Teruggetrokken gedrag, Lichamelijke klachten en Angstig en depressief gedrag.

Zoals na de voorgaande paragrafen te verwachten, scoren meisjes en de oudere leerlingen hier relatief hoog. Binnen de onderscheiden onderwijssoorten zijn het niet alleen de IBO-, maar ook de MAVO-leerlingen die opvallen door een relatief hoge score. Bij de jongens bestaan er nauwelijks verschillen tussen de onderscheiden leeftijdscategorieën. De oudere meisjes onderscheiden zich daarentegen met een hoge gemiddelde score sterk van hun jongere seksegenoten.

Op de meeste onderwijssoorten zijn de verschillen tussen de onderscheiden leeftijdsgroepen vrij gering. Op het IBO daarentegen onderscheiden de oudere leerlingen zich duidelijk door een hogere score.

Tabel 3.7 Internaliseren, naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscores

leeftijd	13 jr	14 jr	15 jr en ouder	totaal	toetsing verschillen
totaal	11,1	11,0	13,4	11,4	op leeftijd p=.0003
jongens	8,2	8,5	9,6	9,2	op geslacht P=.0000
meisjes	11,8	12,3	17,8	13,5	
IBO	8,4	12,7	13,8	13,6	op onderwijssoort p=.0000
LBO	11,9	9,8	12,4	11,7	
MAVO	12,0	10,8	13,9	12,3	
HAVO	9,9	11,3	11,2	11,2	
VWO	8,9	9,1	n.v.t	9,5	

3.3 Sociale problemen

In tabel 3.8 staan de gegevens van de schaal 'Sociale problemen' weergegeven. Tussen jongens en meisjes bestaan geen significante verschillen. De indeling naar onderwijssoort laat wel beduidende verschillen zien. Kijkend naar de afzonderlijke onderwijssoorten onderscheidt het IBO zich in negatieve en het VWO zich in positieve zin.

Over het geheel genomen krijgt 5% een score die nadere aandacht zou rechtvaardigen; Op het IBO ligt dat met 11% duidelijk hoger. Er zijn statistisch significante, maar niet grote verschillen tussen de

verschillende leeftijdsgroepen, waarbij opnieuw de oudste groep meer problemen laat zien. Bij gelijktijdige toetsing van de verschillende effecten blijkt het effect van leeftijd echter niet significant; het moet worden toegeschreven aan onderwijssoort.

Tabel 3.8 Sociale problemen, naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Ik gedraag me te jong voor mijn leeftijd	34	31	34	32	32	35	30	33
Ik ben te afhankelijk van volwassenen	32	32	39	34	30	37	28	32
Ik kan niet goed met andere jongens en meisjes opschieten	16	17	28	18	15	16	12	16
Ik word veel gepest	24	23	36	27	21	25	17	23
Andere jongens/meisjes mogen mij niet	19	24	27	19	22	23	16	21
Ik ben onhandig of heb last van slechte coördinatie	24	31	26	26	29	31	21	27
Ik ben liever samen met jongere jongens of meisjes dan met leeftijdsgenoten	31	33	37	35	33	30	26	32
Ik probeer zo weinig mogelijk met andere mensen te maken te hebben	29	17	36	29	21	20	17	23
Percentage potentiële probleemgevallen	4	5	11	5	4	5	3	5
gemiddelde somscore	2,3	2,3	2,9***	2,5	2,3	2,4	1,8***	2,3
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse	P=.5602							
onderwijssoort	P=.0000							

Tabel 3.9 Sociale problemen naar leeftijd, sekse en onderwijssoort

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder
totaal	2,3	2,2	2,6
jongens	2,2	2,1	2,5
meisjes	2,0	2,1	2,6
IBO	1,3	3,4	2,7
LBO	2,3	2,2	2,9
MAVO	2,5	2,1	2,0
HAVO	2,1	2,4	2,1
VWO	1,8	1,7	n.v.t

3.4 Problemen met gedachten

In tabel 3.10 staan de gegevens voor de schaal Problemen met gedachten. Het gaat hier vooral over dwangmatige gedachten en gedrag als ook over de ervaring, in gedrag of denken, anders te zijn dan andere mensen. Er is een klein, maar significant verschil tussen jongens en meisjes. Het percentage dat op grond van deze schaal als een mogelijk probleemgeval gekwalificeerd zou kunnen worden is echter bij de jongens én de meisjes gering. Tussen de verschillende onderwijssoorten bestaan geen significante verschillen in de somscore. De meeste gevallen die op dit punt nadere aandacht zouden verdienen, vinden we op het IBO. De verschillende leeftijdsgroepen verschillen in dit opzicht ook niet van elkaar.

Tabel 3.10 Problemen met gedachten, naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Ik kan bepaalde gedachten maar niet uit mijn hoofd zetten	41	53	44	47	50	49	42	47
Ik hoor geluiden of stemmen die niemand anders schijnt te horen	8	12	12	12	12	9	6	10
Ik herhaal alsmaar bepaalde handelingen: dwanghandelingen	4	9	13	8	7	4	5	7
Ik zie dingen waarvan anderen denken dat ze er niet zijn	7	8	12	9	6	7	4	7
Ik verzamel dingen die ik eigenlijk niet nodig heb	32	34	26	24	33	35	40	33
Ik doe dingen die andere mensen vreemd of 'gek' zouden vinden	17	18	23	20	18	15	14	17
Ik heb gedachten die andere mensen vreemd of 'gek' zouden vinden	13	20	15	15	16	19	18	17
Percentage potentiële probleemgevallen	2	3	4	2	3	3	2	3
gemiddelde somscore	1,7	2,0	2,1	1,8	1,9	1,9	1,7	1,9
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse		P=0.0002						
onderwijssoort		P=0.4823						

3.5 Aandachtsproblemen

In tabel 3.11 staan de gegevens voor de schaal 'Aandachtsproblemen'. De meisjes scoren hier significant hoger en ook het aantal potentiële probleemgevallen ligt bij hen met 11% veel hoger dan bij de jongens (5%). Ook tussen de verschillende onderwijssoorten bestaan significante verschillen. MAVO-leerlingen onderscheiden zich op deze schaal in negatieve zin van de overige leerlingen; VWO-leerlingen in

positieve zin. In het aantal potentiële probleemgevallen bestaan er tussen de onderwijssoorten geen grote verschillen, met uitzondering van het lage percentage op het VWO.

Tabel 3.11 Aandachtsproblemen, naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Ik gedraag me te jong voor mijn leeftijd	34	31	34	32	32	35	30	33
Ik heb moeite me te concentreren, of om lang mijn aandacht ergens bij te houden	65	72	67	73	72	71	59	69
Ik heb moeite met stil zitten	57	62	58	60	61	65	83	60
Ik voel me in de war	17	27	24	23	20	20	15	20
Ik dagdroom veel	37	62	47	48	53	50	47	50
Ik doe zomaar iets zonder erbij na te denken	52	57	53	46	57	59	55	44
Ik ben zenuwachtig of gespannen	53	65	49	55	60	63	60	59
Mijn schoolresultaten zijn slecht	51	58	52	58	59	59	44	55
Ik ben onhandig of heb last van slechte coördinatie	24	31	26	26	29	31	21	27
Percentage potentiële probleemgevallen	5	11	9	8	10	9	4	9
gemiddelde somscore	4,5	5,6	5,1	5,2	5,4**	5,4	4,3***	5,1
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse	P=0.000							
onderwijssoort	P=0.0001							

Opnieuw lijkt leeftijd hier een belangrijke factor en opnieuw is het de groep van 15 jaar en ouder die zich hier in negatieve zin van de anderen onderscheidt (zie tabel 3.13). De grootste verschillen vinden we hier bij de meisjes, de IBO- en MAVO-leerlingen. Bij gelijktijdige toetsing van de effecten, blijkt dat de verschillen tussen de onderscheiden onderwijssoorten niet significant zijn. De verschillen moeten derhalve worden toegeschreven aan de factoren sekse en leeftijd.

Tabel 3.12 Aandachtsproblemen naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscore

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder
totaal	5,0	5,0	5,6
jongens	4,2	4,2	4,9
meisjes	5,1	5,3	6,5
IBO	3,2	5,4	5,0
LBO	4,6	4,8	5,3
MAVO	5,1	5,0	6,2
HAVO	5,1	5,3	6,1
VWO	4,2	4,1	n.v.t

3.6 Externaliseren

De schaal Externaliseren bestaat uit twee subschalen: Delinquent gedrag en Agressief gedrag. Beide zullen eerst afzonderlijk worden behandeld.

3.6.1 Delinquent gedrag

Deze schaal met een wat beladen naam bevat een aantal items die aangeven in hoeverre leerlingen een aantal normoverschrijdende gedragingen op zich zelf van toepassing achten. De gemiddelde somscores van jongens en meisjes verschillen niet van elkaar, hoewel zij bij de afzonderlijke items duidelijk anders scoren. De YSR hanteert voor jongens en meisjes uiteenlopende normen en het aantal gevallen met een potentiële probleemindicatie ligt bij de meisjes meer dan twee keer zo hoog. De gemiddelde somscores van de leerlingen van de onderscheiden onderwijssoorten verschillen wel duidelijk, waarbij IBO-, LBO- en MAVO-leerlingen méér en VWO-leerlingen minder normoverschrijdend gedrag vertonen. Bij gelijktijdige toetsing van de effecten van leeftijd, sekse en onderwijssoort, blijkt het effect van onderwijssoort echter niet significant; het moet worden toegeschreven aan de relatief hoge percentages oude leerlingen in de tweede klas van IBO, LBO en ook MAVO.

Tabel 3.14 laat zien dat de gemiddelde somscore voor de oudste groep opnieuw ongunstig afwijkt van die van de jongere leerlingen; dat geldt voor jongens én meisjes en voor de verschillende onderwijssoorten. Niettemin zien we bij jongens een groter verschil tussen de onderscheiden leeftijdsgroepen. Dat geldt ook voor HAVO-leerlingen. Bij de IBO-leerlingen zijn de verschillen gemiddeld minder groot.

Tabel 3.13 Delinquent gedrag, naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Ik voel mij niet schuldig als ik iets gedaan heb wat niet mag	48	40	49	49	49	41	37	44
Ik ga om met jongens en meisjes die in moeilijkheden verzeild raken	35	40	41	42	43	37	26	38
Ik lieg of bedrieg	25	23	26	21	25	27	21	24
Ik ben liever samen met oudere jongens of meisjes dan met leeftijdsgenoten	59	61	63	58	61	52	45	55
Ik loop van huis weg	5	10	30	27	22	23	14	22
Ik sticht brandjes	19	5	17	12	16	10	8	11
Ik steel thuis	7	7	10	7	9	6	6	7
Ik steel buitenshuis	8	5	13	7	8	6	2	6
Ik vloek of gebruik schuttingtaal	79	77	68	77	80	79	77	78
Ik spijbel	9	10	18	14	9	8	4	10
Ik gebruik alcohol of drugs	14	14	19	20	14	15	8	14
Percentage potentiële probleemgevallen	8	12	15	13	13	9	4	10
gemiddelde somscore	3,6	3,5	4,3**	3,9*	4,0***	3,3	2,8***	3,6
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse	P=,6493							
onderwijssoort	p=,0000							

Tabel 3.14 Delinquent gedrag naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscore

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder
totaal	3,2	3,4	4,6
jongens	2,8	3,4	4,6
meisjes	3,2	3,4	4,4
IBO	3,5	4,0	3,9
LBO	3,8	3,5	4,8
MAVO	3,5	3,7	4,7
HAVO	2,9	3,5	4,7
VWO	2,3	2,8	n.v.t

3.6.2 Agressief gedrag

De gemiddelde somscores van jongens en meisjes op de schaal 'Agressief gedrag' wijken nauwelijks van elkaar af en ook het aantal potentiële probleemgevallen komt overeen (zie tabel 3.15). Tussen de leerlingen van de onderscheiden onderwijssoorten vinden we slechts geringe verschillen; HAVO-leerlingen scoren hier gemiddeld wat hoger en VWO-leerlingen scoren opnieuw vrij laag. Op IBO, LBO en HAVO krijgen relatief veel leerlingen een score die nadere aandacht zou kunnen rechtvaardigen. Opnieuw blijken de oudste tweede klassers gemiddeld een hoge score te hebben.

Bij gelijktijdige toetsing van de effecten van leeftijd, sekse en onderwijssoort, blijkt het effect van onderwijssoort niet significant. Het moet worden toegeschreven aan leeftijdsverschillen tussen de verschillende onderwijssoorten.

Tabel 3.15 Agressief gedrag, naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Ik maak veel ruzie	54	61	59	50	59	59	58	57
Ik schep op (of doe stoer)	59	34	42	45	49	50	42	47
Ik ben gemeen voor anderen	26	21	23	22	22	27	22	23
Ik probeer veel aandacht te krijgen	51	39	40	39	43	50	46	44
Ik maak mijn eigen spullen kapot	22	13	29	22	17	18	9	17
Ik maak de spullen van anderen kapot	11	4	9	10	8	7	5	7
Ik ben ongehoorzaam op school (of werk)	32	29	43	36	33	28	19	30
Ik ben jaloers op anderen	39	48	37	31	43	52	50	44
Ik vecht veel	24	14	30	21	22	19	10	19
Ik val anderen lichamelijk aan	8	4	13	7	6	5	4	6
Ik schreeuw en gil veel	13	31	30	27	22	23	14	22
Ik doe raar of 'gek' om de aandacht te trekken, ik speel de clown	36	25	24	31	27	37	31	30
Ik ben koppig	64	80	69	64	73	76	76	72
Mijn stemming of gevoelens kunnen plotseling veranderen	60	78	60	63	71	75	69	69
Ik praat te veel	62	79	70	74	72	74	65	71
Ik plaag anderen veel	32	32	33	36	30	34	27	31
Ik ben snel aangebrand, of driftig	44	43	43	42	43	45	42	43
Ik bedreig andere mensen	7	4	12	7	6	6	3	6
Ik maak meer lawaai dan andere jongens of meisjes	24	23	24	24	23	26	19	24
Percentage potentiële probleemgevallen	5	5	8	6	4	6	2	5
gemiddelde somscore	7,6	7,7	8,2	7,6	7,9	8,3*	6,9***	7,7
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse		P=0.3975						
onderwijssoort		P=0.0024						

Tabel 3.16 Agressief gedrag naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscore

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder
totaal	7,3	7,7	8,9
jongens	6,9	7,2	8,9
meisjes	7,0	7,9	8,4
IBO	5,8	8,9	8,3
LBO	6,8	7,2	8,3
MAVO	7,0	7,5	8,6
HAVO	7,6	8,5	10,6
VWO	6,4	6,7	n.v.t

3.6.3 Externaliseren

De schalen 'Delinquent gedrag' en 'Agressief gedrag' vormen tezamen de schaal 'Externaliseren'. In tabel 3.18 staan de gemiddelde somscores weergegeven naar leeftijd, sekse en onderwijssoort. De oudste leeftijdsgroep krijgt hier gemiddeld een aanzienlijk hogere score dan de jongere leerlingen. Van de verschillende onderwijssoorten krijgt het IBO gemiddeld de hoogste score, maar ook de MAVO-leerlingen scoren hier vrij hoog. Opnieuw blijkt bij nadere controle dat de effecten van onderwijssoort en sekse niet het belangrijkste zijn. Bij gelijktijdige toetsing van de effecten blijken deze effecten niet significant. Leeftijd daarentegen wel. Ook is er sprake van een significante interactie tussen sekse en leeftijd. Dat wil zeggen dat de verschillen tussen leeftijdscategorieën bij de jongens anders liggen dan bij de meisjes. Inspectie van tabel 3.17 maakt duidelijk dat de verschillen tussen de leeftijdscategorieën bij jongens wat groter zijn.

Tabel 3.17 Externaliseren, naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscores

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder	totaal	toetsing verschillen
totaal	10,5	11,1	13,3	11,3	op leeftijd p=.0000
jongens	9,7	10,6	13,5	11,2	op sekse p=0.6656
meisjes	10,1	11,3	12,8	11,4	
IBO	9,3	12,9	12,2	12,5	op onderwijssoort p=.0000
LBO	10,6	10,7	13,1	11,5	
MAVO	10,6	11,2	13,4	11,9	
HAVO	10,5	12,0	15,3	11,6	
VWO	8,8	9,5	n.v.t	9,6	

3.7 Totale YSR-probleemscore

De laatste YSR-schaal die in dit verslag wordt gepresenteerd bestaat uit een somming van alle probleem-items uit de YSR. Het gaat hier om de items die in de voorgaande paragrafen aan de orde zijn gekomen, plus 20 items die niet in de andere schalen meegenomen worden. Daarbij kan gedacht worden aan dingen als te zwaar zijn, vaak wondjes oplopen, problemen met spreken, nagelbijten en dergelijke. In tabel 3.18 staan de gemiddelden naar leeftijd sekse en onderwijssoort. Leeftijd, sekse en onderwijssoort laten alle significante verschillen zien. De oudste leeftijdsgroep scoort beduidend hoger dan de jongere leerlingen; de meisjes scoren hoger dan de jongens. IBO-leerlingen scoren relatief hoog; VWO-leerlingen relatief laag. Bij gelijktijdige toetsing van de effecten blijkt het effect van onderwijssoort voornamelijk verklaard te moeten worden uit effecten van sekse en met name leeftijd.

Tabel 3.18 Totale YSR-probleemscore naar leeftijd sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscore over alle schalen.

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder	totaal	toetsing verschillen
totaal	36,2	37,0	43,3	37,8	op leeftijd P=.0000
jongens	30,2	32,2	38,1	34,3	op sekse P=.0000
meisjes	36,5	39,5	49,0	41,3	
IBO	28,8	43,6	42,5	42,9	op onderwijssoort P=.0000
LBO	36,0	34,5	41,7	38,4	
MAVO	37,4	37,0	44,3	40,1	
HAVO	35,0	39,2	41,8	38,5	
VWO	29,5	31,0	n.v.t	32,0	

3.8 YSR-indicaties van mogelijke probleemgevallen

In de voorgaande paragrafen is, waar mogelijk, telkens het aantal leerlingen genoemd dat op de onderscheiden subschalen als een potentieel probleemgeval scoorde. Daarbij werd als criterium gehanteerd een score hoger dan de grens tussen een normale en een borderline-score. Aan één enkele score op een schaal kan echter geen doorslaggevende betekenis worden toegekend. Daarom is nagegaan op hoeveel verschillende YSR-schalen leerlingen als potentieel problematisch werden gekwalificeerd. Een overzicht van de resultaten staat in tabel 3.19. Bij driekwart van de leerlingen is er op geen enkele schaal een aanwijzing te vinden dat er aanleiding tot nader onderzoek zou kunnen zijn; bij 13% wordt één indicatie gevonden. Bij 5% van de leerlingen worden twee indicaties gevonden en bij 6% zelfs meer dan twee. Jongens krijgen minder vaak een probleemindicatie dan meisjes. Bovendien ligt het percentage

jongens met tenminste twee probleemindicaties met 9% duidelijk lager dan de 15% die we bij de meisjes vinden.

Tussen de verschillende schooltypen zien we eveneens grote verschillen. Op het VWO vinden we het hoogste percentage leerlingen zonder één enkele probleemindicatie. Op het IBO vinden we bij 14% meer dan 2 indicaties dat er iets aan de hand zou kunnen zijn. Daar is dus relatief vaak sprake van gecompliceerde problematiek.

De verschillen tussen de verschillende leeftijdsgroepen zijn echter nog opvallender. De 13 en 14 jarige leerlingen verschillen nauwelijks van elkaar, maar van de leerlingen van 15 jaar en ouder wordt bij meer dan één derde tenminste één probleemindicatie gevonden en bij één op de vijf leerlingen meer dan één. In 13% van de gevallen is zelfs sprake van tenminste 3 probleemindicaties.

Tabel 3.19 Aantal probleemindicaties per leerling, naar leeftijd, sekse en onderwijssoort

aantal probleemindicaties	0 %	1 %	2 %	3-8 %	n
totaal	75	13	5	6	1460
jongens	79	12	4	5	709
meisjes	72	14	7	8	751
IBO	70	12	5	14	130
LBO	73	15	5	8	259
MAVO	71	14	8	7	423
HAVO	74	15	6	5	317
VWO	86	9	2	2	331
13 jaar	79	12	4	5	442
14 jaar	76	13	6	5	763
15 jaar en ouder	64	17	6	13	252

3.9 Samenvatting en bespreking

De figuren 3.1, 3.2 en 3.3 geven een overzicht van de resultaten naar onderwijssoort, sekse en leeftijdscategorie. Om de diverse schalen gemakkelijker in een figuur te kunnen weergeven zijn de scores getransformeerd*. De transformatie heeft alleen effecten op de hoogte van de score, maar heeft geen invloed op verschillen tussen categorieën.

Op de schalen Problemen met gedachten, Aandachtsproblemen zijn er relatief weinig verschillen tussen de verschillende onderwijssoorten; op de schalen Teruggetrokken gedrag, Lichamelijke klachten, Angstig en depressief gedrag en sociale problemen, zijn de verschillen relatief groot. Vrijwel stelselmatig scoort het IBO het hoogst, gevolgd door successievelijk MAVO, LBO, HAVO en tenslotte VWO. Op alle schalen geven VWO-leerlingen de minste probleemgedragingen aan. Op bijna alle schalen geven IBO-leerlingen de meeste problemen aan. HAVO-leerlingen scoren meestal vrij laag, met als belangrijke uitzondering de relatief hoge scores op de schaal Agressief gedrag.

Meisjes scoren bijna steeds hoger dan jongens; de grootste verschillen zien we daarbij op de subschalen van Internaliseren: Teruggetrokken gedrag, Lichamelijke klachten en Angstig en Depressief gedrag.

Tussen de 13- en 14 jarige leerlingen bestaat hoegenaamd geen verschil. De leerlingen van 15 jaar en ouder geven echter stelselmatig meer probleemgedragingen aan. Dit is opmerkelijk, vooral omdat de YSR-scores in het algemeen weinig samenhangen met leeftijd (zie o.a. Verhulst e.a., 19889). Het is daarom aannemelijk dat de in dit onderzoek gevonden verschillen tussen leeftijdscategorieën niet gezien moeten worden als een leeftijdseffect. In dit onderzoek onder leerlingen van de tweede klas van het voortgezet onderwijs, gaat het bij de oudste groep om leerlingen die tenminste eenmaal zijn blijven zitten. Het zijn deze leerlingen die op alle schalen gemiddeld duidelijk als meer problematisch naar voren komen.

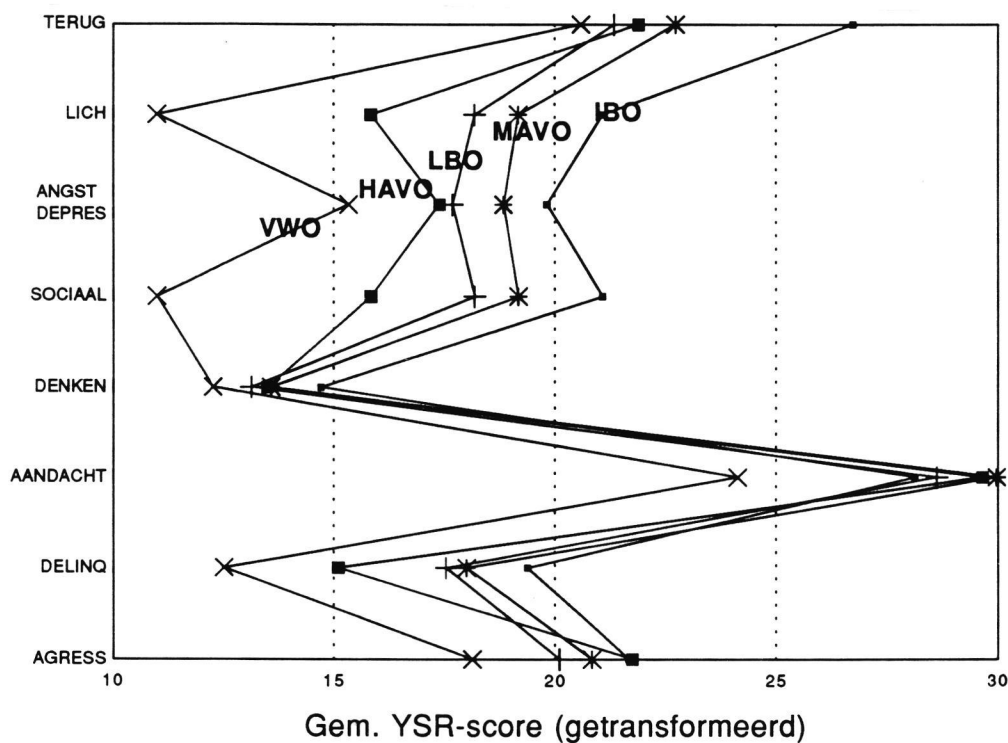
Bijgaande figuren zijn gebaseerd op gemiddelden, maar een relatief hoog gemiddelde in een bepaalde groep hoeft nog niet te betekenen dat er veel leerlingen zijn die in aanmerking zouden kunnen komen voor begeleiding of hulpverlening. Van de totale groep kreeg 25% op tenminste één YSR-schaal een indicatie van een potentieel ernstig probleem; 11% kreeg 2 of meer van die indicaties. Bij de meisjes

*De transformatie bestond uit de formule $TS=(100*S)/MAX$, waarbij (T)S = de (getransformeerde) score en MAX=maximale schaalscore; de laatste is gelijk aan twee maal het aantal items in de schaal.

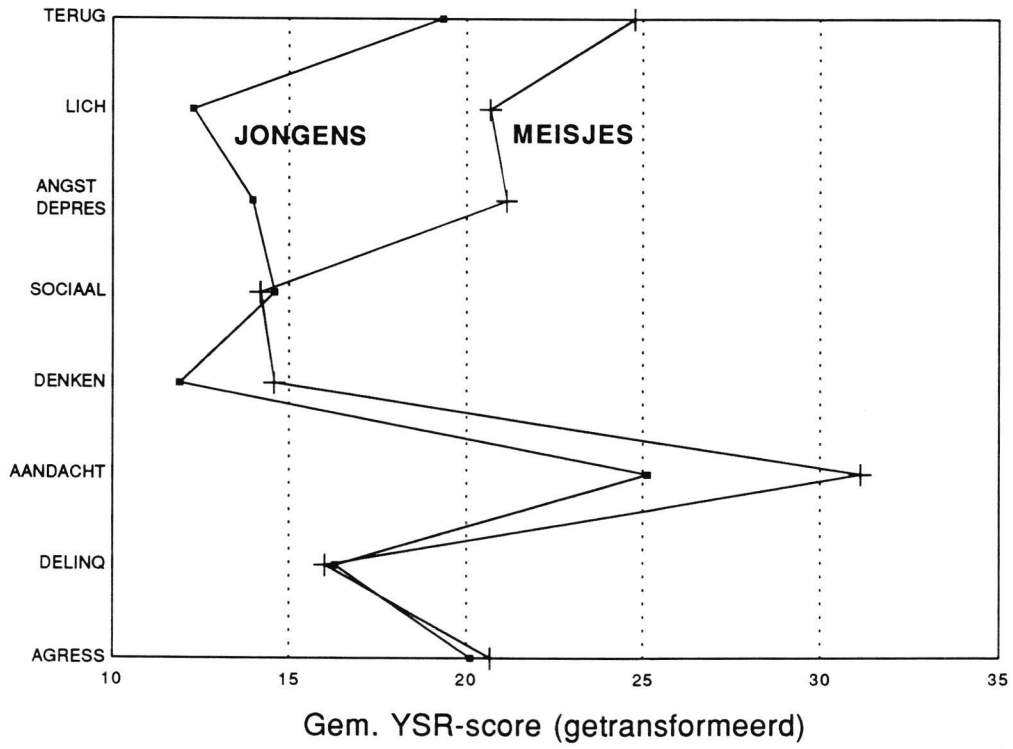
liggen die percentages wat hoger dan bij de jongens. Op het IBO vinden we veel leerlingen met 3 probleemindicaties of meer; voor het overige blijven de verschillen tussen IBO, LBO, MAVO en HAVO beperkt. In vergelijking met deze onderwijssoorten vinden we op het VWO echter beduidend minder probleemindicaties.

Belangrijker dan onderwijssoort en sekse lijkt echter de leeftijdscategorie. In de oudste groep krijgt meer dan één op de drie leerlingen tenminste één probleemindicatie; 13% krijgt er 3 of meer. De 15-jarigen en ouder vormen dan ook een disproportioneel deel van de leerlingen met mogelijk ernstige problemen. De leerlingen van 15 jaar en ouder maken 17% uit van de totale groep; van de groep met meer dan twee probleemindicaties, behoort 35% tot de categorie 15 jaar en ouder.

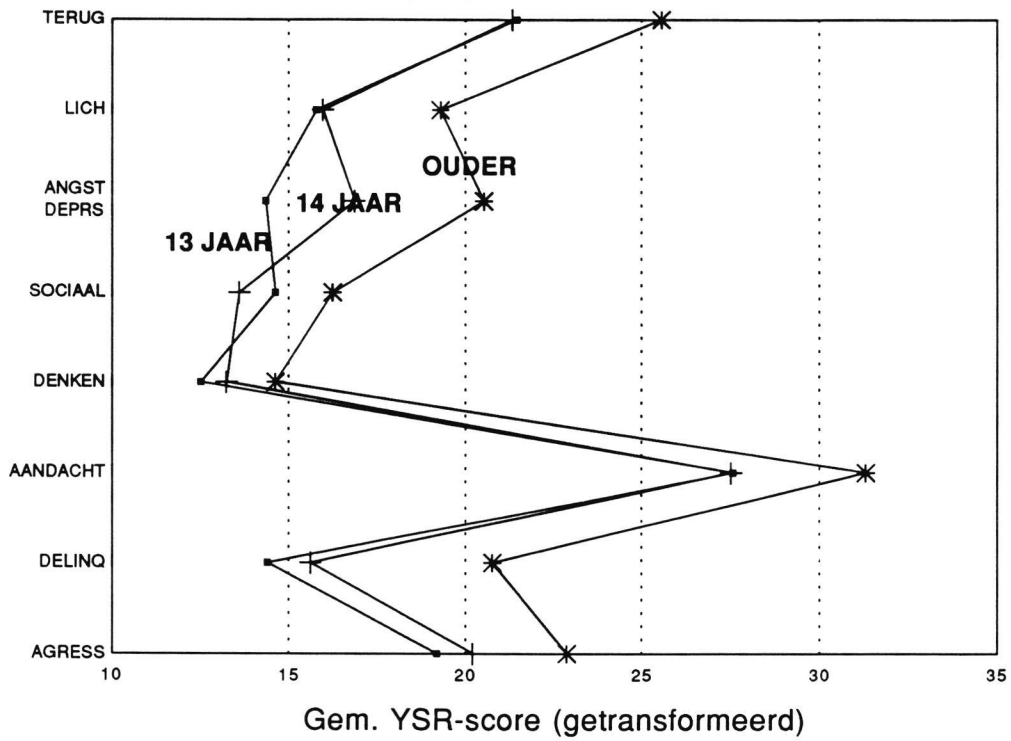
Figuur 3.1 Gemiddelde YSR-score (getransformeerd) naar onderwijssoort

Figuur 3.2 Gemiddelde YSR-score (getransformeerd) naar sekse

Figuur 3.3 Gemiddeld YSR-scores (getransformeerd) naar leeftijdsgroep

4. ERVAREN PSYCHOSOCIALE PROBLEMEN

4.1 Inleiding

Anders dan de YSR, waarvan de items voor het merendeel bestaan uit vrij zakelijke beschrijvingen van gedragingen en gedachten, bestaat de Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problemen (VEPP) uit items die meestal een uitdrukkelijke klacht of probleem formuleren. In dit onderzoek is gekozen voor de vragenlijst in de bewerking van Stolwijk en Raat (1991). De reden hiervoor is dat met deze vragenlijst vrij recent twee andere onderzoeken zijn gedaan waarmee vergelijking mogelijk is. Het ene onderzoek is dat van Stolwijk en Raat zelf in Rotterdam; het andere is een onderzoek uitgevoerd door de GGD in Apeldoorn en omgeving. De resultaten van dit onderzoek zijn nog niet gepubliceerd, maar werden ons door de onderzoekers ter vergelijking beschikbaar gesteld.

Stolwijk en Raat construeerden uit hun gegevens vier schalen, gedeeltelijk afwijkend van schalen die eerder werden voorgesteld. In dit rapport wordt, omwille van de vergelijkbaarheid, aangesloten bij de schalen van Stolwijk en Raat:

1. Problemen met zichzelf
2. Problemen thuis
3. Problemen met leren
4. Problemen op school.

De vragenlijst wordt, in een aantal varianten, in de JGZ meestal gebruikt om een indruk te krijgen van de aard van de ervaren psychosociale problematiek. Hoewel Baecke (19887) een aantal sterke verbanden vond met scores op de Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst voor jongeren, ontbreekt het aan empirische gefundeerde criteria om met behulp van de vragenlijst jongeren met ernstig te nemen problemen te onderscheiden van anderen. Dat betekent dat in dit hoofdstuk geen percentages 'potentiële probleemgevallen' gepresenteerd zullen worden.

Om toch een indruk te kunnen geven van belangrijke verschillen tussen de onderscheiden categorieën leerlingen worden de percentages leerlingen met een relatief hoge score gepresenteerd. Als hoog wordt daarbij beschouwd de scores die liggen boven de schaalwaarde waarboven maximaal 10% van de leerlingen scoort. In tabel 4.1 staan deze afkappunten voor de verschillende VEPP-schalen weergegeven.

Tabel 4.1 Afkappunten bij de VEPP-schalen

Problemen	met zichzelf		met leren		met thuis		met school	
	score	%	score	%	score	%	score	%
hoog	7	0,4			7	0,6		
	6	1,7			6	2,0		
	5	4,2	5	4,6	5	1,3		
					4	2,6		
					3	3,7	3	2,3
							2	7,3
normaal	4	11,0	4	10,1				
	3	18,0	3	17,2				
	2	24,6	2	24,3	2	7,8		
	1	29,2	1	27,1	1	13,4	1	16,5
	0	10,9	0	16,8	0	68,6	0	73,9

De afgelopen jaren is steeds meer duidelijk geworden dat mishandeling en ongewenste seksuele ervaringen ook in deze leeftijdsgroep voorkomen en dat dit factoren zijn die ernstige gevolgen kunnen hebben voor het welzijn van de betrokkenen. Daarom is besloten ook in dit onderzoek enige aandacht te besteden aan dergelijke ervaringen. Ten aanzien van de formulering van de vragen is aansluiting gezocht bij de vragenlijst zoals die door de GGD in Apeldoorn en omgeving wordt gehanteerd.

In dit hoofdstuk zullen eerst de gegevens van de verschillende schalen van de Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problematiek (VEPP) worden gepresenteerd. Daarna wordt ingegaan op ervaring met ongewenste seksualiteit en op de aanwezigheid van problemen die de leerlingen dag en nacht bezighouden.

Per schaal zullen de gegevens worden gepresenteerd: percentages leerlingen die de betreffende problemen als op hen van toepassing aankruisten, gemiddelde somscores en de percentages jongeren behorend tot de hoogst scorenden op de betreffende schaal. Omdat, zoals eerder werd gesteld, de schaalstructuur van de vragenlijst naar ervaren psychosociale problemen niet helemaal constant blijkt, wordt ook telkens Cronbach's alpha gepresenteerd. Dat is een maat die aangeeft in hoeverre de verschillende items homogeen zijn; dat wil in dit geval zeggen: in hoeverre zij samen een aanduiding geven van één algemener probleemgebied. Bij een homogene schaal kan men ervan uitgaan dat een hoge of lage score inderdaad wijst op meer of minder problemen op het betreffende gebied. Bij een minder homogene schaal is de kans dat verschillen in somscores door andere factoren veroorzaakt wordt veel groter. Het gevolg is dat men met die somscore minder betrouwbaar problematische groepen of individuen kan onderscheiden. Cronbach's alpha kan variëren tussen 0 en 1. Vaak wordt, in individuele

diagnostiek en selectie, een minimum-eis van 0.80 gesteld. Bij exploraties van verschillen tussen groepen kan men een lagere alpha accepteren, zij het dat de kans op verschillen die statistisch significant zijn, aanzienlijk wordt gereduceerd.

Bij ervaring met mishandeling en ongewenste seksualiteit en bij problemen die leerlingen dag en nacht bezighouden gaat het niet om schalen, maar om afzonderlijke items. De presentatie van de gegevens wijkt daarom af van de presentatie in de eerdere paragrafen. Allereerst zullen de percentages leerlingen worden gepresenteerd met dergelijke ervaringen. Vervolgens wordt de betekenis van dergelijke ervaringen onderzocht. Dit gebeurt door de betreffende gegevens te relateren aan de problemen, zoals geïnventariseerd met de YSR en de VEPP.

4.2 Problemen met zichzelf

Deze, op het eerste gezicht wat heterogeen samengestelde, schaal geeft een aanduiding van moeizaam functioneren op diverse terreinen: op school, thuis, met vrienden en in groepen. Ondanks de schijnbare heterogeniteit meet de schaal blijkens de berekende Cronbach's alpha (0.51, iets hoger dan in Stolwijk en Raat, 1991) toch een probleemgebied wat in de ervaring van de leerlingen zelf tot op zekere hoogte homogeen is.

De gemiddelde somscore vertoont enige samenhang met de verdeling over onderwijssoorten in zijn totaliteit. HAVO-leerlingen wijken in negatieve zin en significant af van de overige leerlingen. LBO-leerlingen scoren relatief positief. Bij gelijktijdige toetsing van de effecten blijkt het effect van onderwijssoort echter niet significant. Het percentage leerlingen behorend tot de hoogste scores is op het HAVO wat hoger dan gemiddeld. Op het IBO is het beduidend hoger.

Tussen jongens en meisjes bestaat een beduidend verschil, in die zin dat meisjes hier duidelijk meer problemen ervaren. Ook het percentage dat hoort tot de groep met de hoogste scores is bij de meisjes groter dan bij de jongens.

De somscore van de items op deze schaal lijken nauwelijks samen te hangen met de leeftijd van de tweede-klassers. Bij gelijktijdige toetsing van de effecten blijkt echter dat de boven beschreven verschillen tussen onderwijssoorten een -beperkt- effect van leeftijd maskeren.

Tabel 4.2 Problemen met zichzelf, naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Voel je je onprettig in een groep?	7	10	18	10	8	9	4	9
Ben je bang om fouten te maken?	33	43	40	31	40	41	38	38
Praat je moeilijk met anderen over je problemen?	29	36	34	34	31	32	32	32
Trek je je de dingen te snel aan?	34	50	38	32	42	50	43	42
Kun je moeilijk goede vrienden maken?	15	13	21	12	15	15	11	14
Voel je je schuldig als je iets onaardigs over je ouders zegt?	70	76	66	69	70	76	81	73
Word je in de klas vaak gepest?	7	5	16	8	5	5	2	6
Percentage met de hoogste probleemscores	5	8	12	5	7	7	4	6
gemiddelde somscore	1,9	2,3	2,3	1,9*	2,1	2,6*	2,1	2,1
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse		P=.0000						
onderwijssoort		P=.0338						

4.3 Problemen met leren

De homogeniteit van de schaal Problemen met leren ligt met 0.58 opnieuw iets hoger dan die welke in Rotterdam werd gevonden, maar blijft matig. Tussen jongens en meisjes bestaan nauwelijks verschillen, niet in de gemiddelde somscore en niet in het percentage in de groep met de hoogste score. Tussen de onderscheiden onderwijssoorten bestaan beduidende verschillen. Op het IBO en LBO én op het VWO achten leerlingen dit soort problemen weinig op zich zelf van toepassing. Op MAVO en HAVO daarentegen spelen deze problemen -voor de leerlingen- meer dan op de andere onderwijssoorten.

De groep van 15 jaar en ouder heeft de neiging om deze problemen wat vaker aan te geven dan de andere leerlingen, maar het verschil lijkt bij toetsing van het effect van leeftijd niet significant; bij gelijktijdige toetsing van de verschillende effecten, blijkt leeftijd toch een factor van belang te zijn.

Tabel 4.3 Problemen met leren, naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Kun je je moeilijk concentreren?	29	33	33	33	39	34	16	31
Heb je moeite met sommige vakken?	69	71	55	66	78	78	63	70
Heb je door school weinig tijd voor jezelf?	31	27	33	20	31	33	28	29
Krijg je te veel huiswerk op school?	41	42	17	32	49	53	40	41
Haal je te lage cijfers op school?	22	24	26	24	28	25	14	23
percentage met de hoogste scores	4	5	3	3	7	6	2	5
gemiddelde somscore	1,9	1,9	1,6**	1,7*	2,2***	2,2***	1,6***	1,9
Cronbach's alpha = .5807								
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse	P=0.4696							
onderwijssoort	P=0.0000							

4.4 Problemen thuis

De homogeniteit van de schaal Problemen thuis ligt met 0.78 erg hoog. De somscore wijst dus op een probleemgebied met voor de leerlingen zelf sterk samenhangende problemen.

Tabel 4.4 Problemen thuis, naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Voel je je vaak ongelukkig?	6	16	16	15	13	8	6	11
Voel je je vaak eenzaam?	6	14	17	13	12	7	5	10
Vind je het thuis vaak ongezellig?	14	21	18	21	21	16	11	14
Voel je thuis vaak alleen staan?	7	14	15	12	15	9	5	11
Is er thuis veel ruzie?	9	14	11	13	15	10	7	11
Word je thuis geslagen of mishandeld?	2	3	2	2	3	4	2	2
Denk je wel eens over weglopen van huis?	7	16	19	13	17	8	5	12
percentage met de hoogste probleemscore	3	10	9	8	10	4	2	7
gemiddelde somscore	0,5	1,0	1,0	0,9	0,9***	0,6*	0,4***	0,7
Cronbach's alpha = 0.78								
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse	P=.0000							
onderwijssoort	P=.0000							

Het aantal problemen thuis dat door de leerlingen wordt aangegeven ligt erg laag. De score kan variëren tussen 0 en 7 en ligt gemiddeld op minder dan 1. Niettemin blijken er belangrijke en significante verschillen, tussen jongens en meisjes en tussen de verschillende onderwijssoorten. Meisjes geven gemiddeld twee keer zoveel problemen thuis aan als jongens en het percentage meisjes met de hoogste probleemscores ligt meer dan 3 keer zo hoog als bij de jongens. Relatief weinig problemen thuis worden aangegeven door leerlingen van het HAVO en het VWO. Veel problemen zijn er in dit opzicht bij de leerlingen van de MAVO. Hoewel het verschil tussen IBO en de overige leerlingen niet significant is, zijn ook zij geneigd om relatief veel problemen thuis aan te geven; het percentage leerlingen met de hoogste probleemscores in dit opzicht is op het IBO ook relatief hoog. Bij gelijktijdige toetsing van de verschillende effecten blijkt er ook sprake van een significante interactie tussen sekse en onderwijssoort. Bij nadere inspectie van de gegevens blijkt dat er op het HAVO en VWO nauwelijks verschil bestaat tussen jongens en meisjes. Op IBO, LBO en MAVO scoren de meisjes met respectievelijk 1.3, 1.2 en 1.3 beduidend hoger dan de jongens (respectievelijk 0.7, 0.6 en 0.5).

Zoals uit tabel 4.5 blijkt, spelen er voor de oudste groep leerlingen in dit opzicht ook beduidend meer problemen dan bij de overige leerlingen. Dat geldt voor de meisjes in iets sterkere mate dan voor de jongens. Tussen de verschillende soorten onderwijs bestaan er in dit opzicht grote verschillen. Op het IBO is het verschil tussen de jongste en de oudste groep erg groot, met een hoge score voor de oudste groep. Op het LBO, maar nog sterker op het MAVO ligt het aantal problemen in alle leeftijdsgroepen op een hoog niveau. Op het HAVO en VWO ligt het, ongeacht leeftijd op een relatief laag niveau.

Tabel 4.5 Problemen thuis naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscores

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder
totaal	0,6	0,6	1,1
jongens	0,4	0,5	0,7
meisjes	0,8	0,9	1,6
IBO	0,3	0,9	1,2
LBO	0,8	0,8	1,1
MAVO	1,0	0,8	1,3
HAVO	0,6	0,6	0,5
VWO	0,3	0,4	n.v.t

4.5 Problemen met school

De laatste schaal uit de vragenlijst naar ervaren psychosociale problemen bestaat uit slechts 3 items en geeft een globale indicatie van de mate waarin de leerlingen zich op de huidige school op hun gemak voelen. De homogeniteit van de schaal (0.57) is, opnieuw, matig. Tussen jongens en meisjes bestaat er in dit opzicht weinig of geen verschil.

Tabel 4.6 Problemen met school, naar sekse en onderwijssoort

items	jong %	meis %	ibo %	lbo %	mavo %	havo %	vwo %	totaal %
Zou je van school willen?	21	20	39	28	23	16	9	20
Kun je goed met de leraren/leraressen opschieten? (nee)	10	7	17	11	9	7	3	8
Vind je dat je op de juiste school zit? (nee)	10	10	19	13	13	7	4	10
Percentage met de hoogste probleemscores	10	9	20	12	12	7	3	
gemiddelde somscore Cronbach's alpha=0.57	0,4	0,4	0,7***	0,5**	0,4*	0,3*	0,2***	0,4
Toetsing van verschillen (variantie-analyse)								
sekse	P=.4065							
onderwijssoort	P=.0000							

Tabel 4.7 Problemen met school, naar leeftijd, sekse en onderwijssoort; gemiddelde somscores

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder
totaal	0,2	0,3	0,7
jongens	0,3	0,4	0,6
meisjes	0,2	0,3	0,7
IBO	0,4	0,7	0,8
LBO	0,3	0,5	0,7
MAVO	0,4	0,4	0,6
HAVO	0,2	0,3	0,3
VWO	0,1	0,2	n.v.t

Tussen de leerlingen van de afzonderlijke onderwijssoorten bestaan er in dit opzicht hele duidelijke verschillen. Kort samengevat komt het op het volgende neer: hoe 'lager' het onderwijstype, des te meer onvrede met de huidige school. Ook de leeftijd van de leerlingen is in dit opzicht van belang: hoe ouder, des te meer onvrede (zie tabel 4.7). Dit leeftijdseffect lijkt bij de meisjes en bij IBO en LBO leerlingen sterker op te treden. Gelijktijdige toetsing van de effecten (Bijlage IV) resulteert echter niet in significante interacties. Deze verschillen zijn daarom waarschijnlijk aan toevallige fluctuaties toe te schrijven.

4.6 Hoog-scorende leerlingen op de Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problematiek

Uit de afzonderlijke items van de Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problematiek wordt - standaard - geen totaalscore berekend. Dat zal in het kader van dit verslag ook niet gebeuren. Wel presenteren we hier een overzicht van de leerlingen die op één van de onderscheiden schalen tot de hoogst scorende groep hoorde.

In totaal hoort 20% op tenminste één van de subschalen tot de groep met de hoogste probleemscores op de Vragenlijst naar ervaren psychosociale problemen. Bij de meisjes ligt dit met 24% beduidend hoger dan bij de jongens (15%). Van de onderscheiden onderwijssoorten scoren IBO en MAVO relatief ongunstig.

Tabel 4.8 Percentage leerlingen dat op tenminste één van de VEPP-schalen tot de hoogst scorenden behoorde, naar leeftijd, sekse en onderwijssoort

leeftijdsgroep	13 jr %	14 jr %	15 jr en ouder %	totaal	n
totaal	15	18	34	20	1472
jongens	10	14	26	15	718
meisjes	19	22	46	24	754
IBO	6	26	37	30	138
LBO	14	19	31	21	273
MAVO	25	22	38	25	431
HAVO	13	17	30	17	321
VWO	7	11	n.v.t	9	336

Belangrijker dan sekse en onderwijssoort lijkt echter de leeftijdsgroep. Van de oudste leerlingen van 15 jaar en ouder scoort meer dan één derde op tenminste één schaal erg hoog. Bij de jongens ligt dat percentage op 26%; bij de meisjes zelfs op 46%. De relatief ongunstige gegevens van deze leeftijdsgroep vinden we in elke onderwijssoort terug.

4.7 Andere problemen

4.7.1 Mishandeling

In de vragenlijst was een eenvoudige set vragen opgenomen naar ervaringen met mishandeling en met ongewenste seksuele ervaringen. De leerlingen kregen de vraag voorgelegd: Ben je wel eens lichamelijk mishandeld? Bijvoorbeeld: geslagen, gebrand, vastgebonden. Daarna werd gevraagd of dit werd gedaan door leeftijdsgenoten of door volwassenen en of men de mishandelaar kende. In tabel 4.9 staan de gegevens uit deze vragen samengevat.

Tabel 4.9 Ervaringen met mishandeling naar sekse, onderwijssoort en leeftijd

aantal keren meegemaakt	aantal keren			n	als ooit meegemaakt, door		
	nooit %	1-2 %	vaker %		volwas- sene(n) ¹ %	bekende(n) ¹ %	bekende volw. ¹
totaal	90	6	4	1417	66	87	58
jongens	91	6	3	687	57	80	48
meisjes	89	7	5	713	73	94	66
IBO	90	7	3	126	54	92	54
LBO	90	4	6	247	77	88	64
MAVO	87	8	6	410	74	89	65
HAVO	88	9	3	309	49	81	38
VWO	95	3	2	325	71	88	71
13 jaar	92	5	4	423	66	91	61
14 jaar	91	6	4	737	62	89	55
15 en ouder	85	10	5	239	71	81	58

¹ De percentages in deze kolom zijn minimale schattingen, e.e.a. op grond van ontbrekende antwoorden

In totaal zegt 10% dat zij dergelijke ervaringen hebben. Bij 4 % is dat meer dan 2 keer gebeurd. Bij meisjes liggen beide percentages iets hoger. Op het VWO ligt het percentage leerlingen dat zegt ooit mishandeld te zijn tamelijk laag; op het LBO en het MAVO zeggen relatief veel leerlingen dat zij het vaker dan twee keer meegemaakt hebben. Bij de leerlingen van 15 jaar en ouder komen ervaringen met mishandeling relatief veel voor.

Van degenen die dergelijke ervaringen hebben, zegt twee derde (ook) ooit mishandeld te zijn door een volwassene. Opgemerkt moet worden dat deze percentages beschouwd moeten worden als een onderschatting. De vragen naar een typering van de daders werden door de betrokkenen niet altijd ingevuld. Bijna iedereen zegt dat het om bekenden ging; 58% zegt dat men ooit mishandeld is door een bekende volwassene. Hoewel het aantal meisjes met ervaring met mishandeling slechts weinig afwijkt van het aantal jongens met dergelijke ervaringen, zijn er aanzienlijke verschillen wat betreft de daders. Bij de meisjes is het percentage ervaringen met mishandeling door volwassenen, door bekenden én door bekende volwassenen veel hoger dan bij de jongens, die relatief meer mishandelingen door onbekende leeftijdsgenoten rapporteren. Ook tussen de verschillende onderwijssoorten bestaan er in dit opzicht aanzienlijke verschillen. Op LBO en MAVO wordt eveneens een relatief groot deel van de mishandelingen aan bekende volwassenen toegeschreven. Op het VWO worden relatief weinig ervaringen met mishandeling gerapporteerd, maar als dat gebeurt, worden vaak bekende volwassenen als de dader genoemd. Tussen de verschillende leeftijdsgroepen zijn er, wat betreft de daders, geen opvallende verschillen.

4.7.2 Ongewenste seksuele ervaringen

Vergelijkbare vragen werden gesteld ten aanzien van ongewenste seksuele ervaringen. De betreffende vraag werd vrij ruim geformuleerd: 'Heb je wel eens seksuele ervaring met iemand gehad tegen je zin in?' (de onderstreping stond ook in de vragenlijst). Het begrip seksuele ervaring werd in de vragenlijst als volgt toegelicht: Met seksuele ervaringen bedoelen we alles van zoenen, intiem betasten tot naar bed gaan toe. Ook hierbij werd vervolgens weer gevraagd naar een typering van de daders. In tabel 4.10 staan de antwoorden van de leerlingen samengevat.

Van alle leerlingen zegt 6% ooit ongewenste seksuele ervaringen te hebben meegemaakt; bij de jongens ligt dat percentage op 4%; bij de meisjes op 7%. Ongewenste seksuele ervaringen worden het meest

gerapporteerd door IBO-leerlingen; het minst door de leerlingen van het VWO. De groep van 15 jaar en ouder rapporteert dergelijke ervaringen meer dan 3 keer zo vaak als de jongere leerlingen.

Een derde van de betrokken leerlingen zegt dat zij dergelijke ervaringen met volwassenen hadden. Opnieuw valt er een groot verschil tussen jongens en meisjes te constateren: van de betrokken meisjes meldt 46% ongewenste seksuele ervaringen met volwassenen; bij de jongens ligt dat op 15%. Op de verschillende onderwijssoorten valt op dat twee op de vijf MAVO-leerlingen met ongewenste seksuele ervaringen meldt dat daarbij bekende volwassenen betrokken waren. Tussen de verschillende leeftijdsgroepen is er in dit opzicht weinig verschil.

Tabel 4.10 Ongewenste seksuele ervaringen naar sekse, onderwijssoort en leeftijd

	ooit meegemaakt		als ooit meegemaakt, door		
	ja %	n	volwas- sene(n) ¹ %	bekende(n) %	bekende volw. ¹ %
totaal	6	1412	35	86	25
jongens	4	677	15	96	11
meisjes	7	717	46	80	33
IBO	11	124	25	100	23
LBO	8	242	26	90	26
MAVO	6	414	48	92	42
HAVO	5	308	36	71	14
VWO	3	324	25	63	13
13 jaar	4	423	39	67	22
14 jaar	4	731	35	90	24
15 en ouder	14	239	32	94	27

¹ De percentages in deze kolom dienen minimale taxaties, e.e.a. op grond van ontbrekende antwoorden

4.7.3 Problemen gepaard aan mishandeling en ongewenste seksuele ervaringen

De formulering van de vragen naar mishandeling en ongewenste seksuele ervaringen was vrij globaal. Dit laat de leerlingen een grote interpretatievrijheid. In het kader van dit onderzoek kan verder niet achterhaald worden wat de leerlingen daarbij precies gedacht hebben wordt en om wat voor ervaringen het precies gaat. Dit mag echter geen reden zijn om deze gegevens terzijde te schuiven. Dat blijkt uit een analyse waarbij we de gegevens van de YSR en van de vragenlijst naar ervaren psychosociale

problemen gerelateerd hebben aan ervaring met mishandeling en ongewenste seksualiteit. In tabel 4.11 staan enkele resultaten van deze analyse weergegeven.

De probleemscores in de tabel zijn voor leerlingen die mishandeling of ongewenste seksuele ervaringen rapporteren stelselmatig hoger dan die voor de totale onderzoeksgroep. De verschillen zijn alle significant en groot: leerlingen met genoemde ervaringen scoren gemiddeld zo'n 1,5 tot 2,5 keer hoger dan de onderzoeksgroep in zijn totaliteit. Dat geldt niet alleen voor de somscores die in de tabel vermeld staan, maar voor alle schalen die in dit en het vorige hoofdstuk werden gepresenteerd. Het gaat dus om groepen waarbij allerlei problemen zich opstapelen.

Zoals eerder werd aangegeven krijgt 25% van de leerlingen tenminste één YSR-indicatie dat er mogelijk ernstig te nemen problemen zijn; bij de leerlingen die mishandeling rapporteren gaat het om 64%; bij de leerlingen met ongewenste seksuele ervaringen om 62%. Het gemiddeld aantal probleemindicaties is bij de leerlingen die mishandeling en ongewenste seksuele ervaringen rapporteren eveneens beduidend hoger dan bij de onderzoeksgroep in zijn totaliteit.

Tabel 4.11 Problemen en gerapporteerde mishandeling en ongewenste seksuele ervaringen; een selectie van een aantal gegevens

	Onderzoeksgroep	leerlingen met ervaring met mishandeling	ongewenste seksualiteit
Perc. potentiële probleemgevallen YSR	25%	64%	62%
gemiddelde score			
Teruggetrokken gedrag	3,06	4,93	4,57
Angstig/depressief gedrag	5,56	10,02	10,44
Agressief gedrag	7,73	11,64	11,49
Totaal	37,65	59,58	60,27
Perc. leerlingen bij de groep met de meeste problemen; vragenlijst ervaren psychosociale problematiek	19%	51%	50%
gemiddelde score			
Problemen met zichzelf	2,09	2,62	2,62
Problemen met school	0,38	0,78	0,81
Problemen met leren	1,90	2,63	2,52
Problemen thuis	0,72	2,36	2,38

Vergelijkbare verschillen zien we wanneer we kijken naar het percentage leerlingen dat op tenminste een van de schalen van de vragenlijst naar ervaren psychosociale problematiek tot de hoogst scorende groep gerekend moeten worden.

4.7.4 Een probleem dat je dag en nacht bezighoudt

In de vragenlijst naar ervaren psychosociale problematiek staat een vraag die niet bij een van de schalen hoort, maar zeer informatief is, niet over de aard van aanwezige problematiek, maar over de vraag of er (waarschijnlijk) ernstige problematiek aanwezig is: Heb je een probleem dat je dag en nacht bezighoudt. Baecke (1991) beklemtoont het belang van deze ene vraag, o.a. door er op te wijzen dat leerlingen die op deze vraag bevestigend antwoorden gemiddeld een hogere score op de verschillende schalen halen en vaak met suïcidale gedachten blijken rond te lopen.

Eén op de zes leerlingen blijkt een probleem te hebben waarmee ze 'dag en nacht' bezig zijn. In overeenstemming met wat we bij de meeste probleemscores zagen, komt dat bij meisjes vaker voor dan bij jongens. Op het IBO, LBO en MAVO komt het vrij vaak voor; op het VWO minder. En ook bij deze vraag geven de leerlingen van 15 jaar en ouder beduidend vaker problemen aan dan de jongere leerlingen.

Tabel 4.12 Percentage leerlingen met een probleem dat hen dag en nacht bezighoudt

	%	totaal
Totaal	17	1439
jongens	13	692
meisjes	20	728
IBO	18	128
LBO	18	257
MAVO	19	415
HAVO	16	311
VWO	12	238
13 jaar	15	430
14 jaar	15	746
15 jaar	23	243

Er blijkt inderdaad een sterke relatie te zijn met de verschillende somscores uit de YSR en de vragenlijst naar ervaren psychosociale problematiek (zie tabel 4.13). Van de ongeveer 1200 leerlingen die deze vraag met 'nee' beantwoordden, blijkt de overgrote meerderheid noch door de YSR, noch door de VEPP als een mogelijk probleemgeval aangewezen te worden (YSR: 82%; VEPP: 85%). Van degenen die deze vraag positief beantwoordden, wordt meer dan de helft als een mogelijke probleemleerling aangewezen (YSR: 60%; VEPP: 52%).

Tabel 4.13 Een probleem dat je dag en nacht bezighoudt in relatie tot potentiële YSR-probleemgevallen en hoge scores op de vragenlijst naar ervaren psychosociale problematiek

	Probleem dat je dag en nacht bezighoudt	
	ja	nee
Potentieel YSR-probleemgeval	ja 60%	18%
	nee 40%	82%
	n= 234	1176
Hoogste scores op tenminste één van de VEPP-schalen	ja 52%	15%
	nee 48%	85%
	n= 239	1200

Wanneer we de gegevens van de andere kant benaderen, blijkt echter dat de vraag naar een probleem dat je dag en nacht bezighoudt, alles behalve een voldoende indicator is van potentieel serieuze problematiek; 59% van de leerlingen die door de VEPP als mogelijk problematisch wordt aangewezen, antwoordt ontkennend op de vraag naar een probleem dat hen dag en nacht zou bezig houden. Bij de YSR ligt dat op 60%. Deze 'fouten' doen zich vooral voor bij de schaal Lichamelijke problemen, Sociale problemen, Problemen met gedachten, Aandachtsproblemen, Delinquent gedrag en Agressief gedrag. Op de schalen Teruggetrokken gedrag en Angstig en Depressief gedrag onderscheidt de vraag veel beter.

4.8 Samenvatting en bespreking

In de figuren 4.1, 4.2 en 4.3 wordt een overzicht gegeven van de gemiddelde VEPP-scores naar onderwijssoort, sekse en leeftijdscategorie. Ten behoeve van de figuren zijn de scores getransformeerd op een wijze die vergelijkbaar is met de transformatie voor de figuren 3.1 tot en met 3.3.

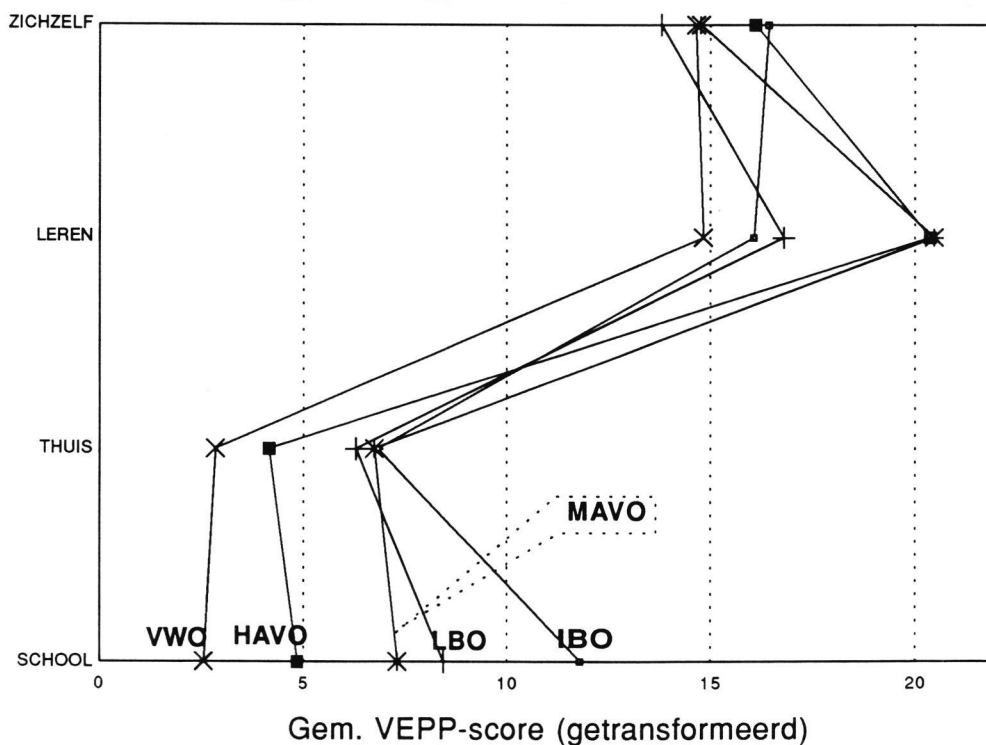
In zijn algemeenheid zijn de verschillen op de VEPP minder groot en minder vaak statistisch significant dan die op de YSR. Waarschijnlijk heeft dit vooral te maken met de relatief lage homogeniteit van de VEPP-schalen. Desalniettemin is duidelijk dat ook op de VEPP de VWO-leerlingen als relatief probleemloos naar voren komen, en IBO-leerlingen als relatief problematisch. Alleen op de schaal Problemen met leren ligt dat anders; daar zijn het de VWO en HAVO-leerlingen die de meeste problemen laten blijken.

Op twee van de vier schalen (Problemen met zichzelf en Problemen thuis) geven meisjes meer problemen aan dan de jongens. Op beide andere schalen zien bestaat er hoegenaamd geen verschil tussen jongens en meisjes.

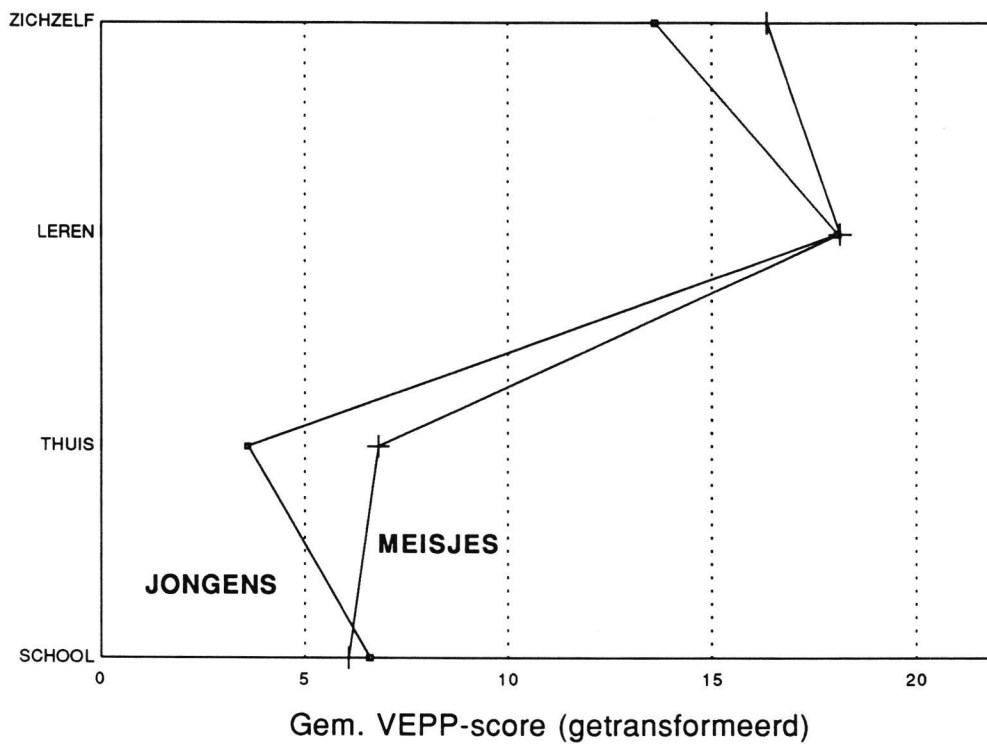
Ondanks de lagere gevoeligheid van de VEPP blijkt opnieuw dat de oudste leeftijdsgroep het meest met problemen geconfronteerd wordt. Op alle schalen scoren zij duidelijk hoger dan de leerlingen van 13 en 14 jaar.

Bij gebrek aan empirisch onderbouwde criteria, werden met tamelijk willekeurig vastgestelde criteria leerlingen met relatief veel problemen onderscheiden. Voor jongens en meisjes werden daarbij dezelfde grenzen gehanteerd. In totaal kreeg 21% van de leerlingen tenminste één keer die indicatie; bij de meisjes ligt dat percentage met 25% hoger dan bij de jongens (17%) en op IBO en MAVO hoger dan op de andere onderwijssoorten. Ook in deze analyses kwamen de leerlingen van 15 jaar en ouder als beduidend problematischer naar voren dan de jongere leerlingen. Opvallend is dat op het MAVO ook de jongste leerlingen relatief vaak een dergelijke probleemindicatie kregen.

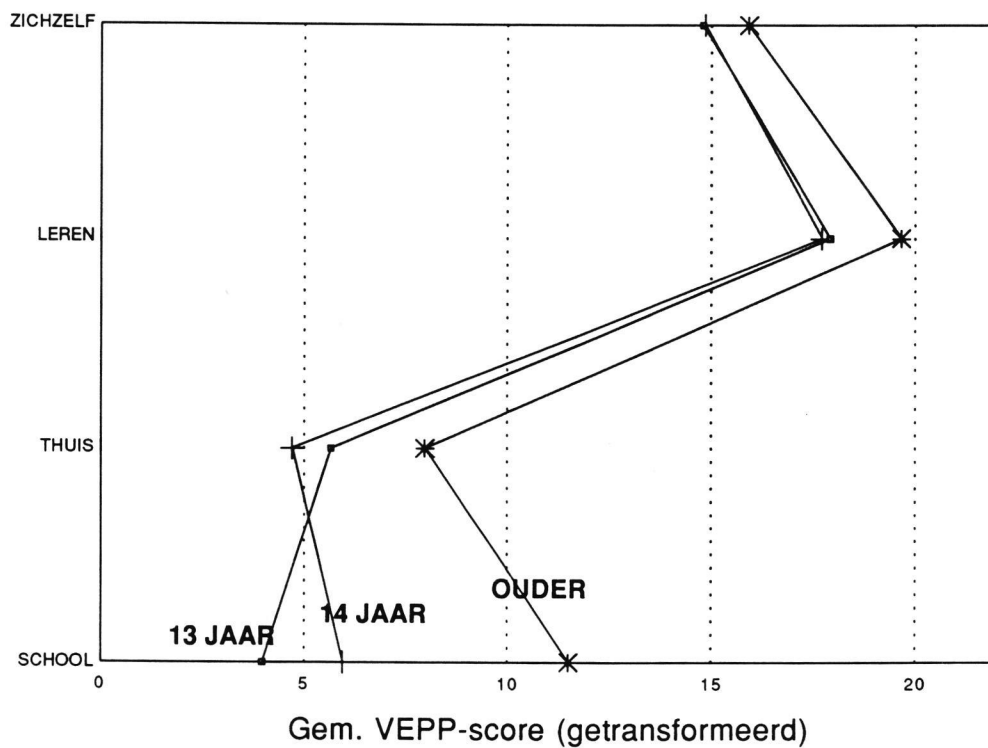
Figuur 4.1 Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd) naar onderwijssoort

Figuur 4.2 Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd) naar sekse

Figuur 4.3 Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd) naar leeftijd

5. BEKENDHEID EN CONTACTEN MET VOORZIENINGEN

5.1 Inleiding

Behalve naar probleemgedrag en ervaren problemen werd in de vragenlijst ook ingegaan op de vraag in welke mate leerlingen bekend zijn met voorzieningen in de regio, waarop zij, in geval van problemen, een beroep zouden kunnen doen. De betreffende gegevens worden in dit hoofdstuk gepresenteerd. Eerst wordt nagegaan welke instellingen meer of minder bekend zijn. Daarna wordt ingegaan op verschillen tussen categorieën leerlingen.

Bovendien wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de contacten die zij in het verleden met die voorzieningen hebben gehad en op de behoefte aan opvang en begeleiding. Daarbij wordt ook bekeken in hoeverre die contacten en de behoefte aan begeleiding samenhangen met probleemgedrag en ervaren problematiek.

5.2 Bekendheid van de voorzieningen in de regio

Men kan ervan uitgaan dat jongeren in de leeftijd van 13 tot en met 15 jaar in het algemeen niet gedetailleerd op de hoogte zijn van voorzieningen op het gebied van psychische en psychosociale problematiek. Zij zullen niet weten hoe het specifieke hulpaanbod is van bestaande voorzieningen, voor welke specifieke problemen men bij een bepaalde voorziening terecht kan en hoe de verschillende procedures voor aanmelding en hulpverlening eruit zien. Daarom is de bekendheid met de in de regio bestaande voorzieningen slechts op een globale wijze gepeild.

Door de GGD werd een lijst samengesteld van voorzieningen in de regio voor jongeren met psychische en psychosociale problemen. Deze lijst werd aan de leerlingen voorgelegd met de vraag of zij daarvan ooit hadden gehoord of dat zij zelfs wisten waar die voorziening was. In tabel 5.1 staat een overzicht van de antwoorden van de leerlingen voor de onderscheiden voorzieningen.

De bekendheid met de onderscheiden voorzieningen varieert natuurlijk sterk. Vrij veel voorzieningen zijn niet of nauwelijks bekend bij deze groep leerlingen. Meer dan de helft van de leerlingen heeft nooit gehoord van Adjeu, J.E.M., Jes, Elmar, het RIAGG en het Bureau Vertrouwensarts. Tussen jongens

en meisjes bestaan er in dit opzicht alleen substantiële verschillen voor wat betreft het Bureau Vertrouwensarts, maar ook bij de meisjes heeft 57% daarvan nog nooit gehoord.

Relatief goed bekend zijn de GGD, de JGZ en de Kinder- en Jeugdtelefoon en de Welterhof; vrij veel leerlingen weten waar die instellingen zijn of kennen -in het geval van de Kinder- en Jeugdtelefoon- het telefoonnummer. Van het Maatschappelijk Werk hebben velen wel ooit gehoord.

Tabel 5.1 Bekendheid met voorzieningen in de regio; percentage leerlingen dat tenminste ooit gehoord heeft van een aantal genoemde voorzieningen in het gewest

	weet waar voorz. is %	wel van gehoord %	nooit van gehoord		
			tot %	jong. %	meis. %
Adjeu	1	9	90	89	90
Maatschappelijk Werk	15	64	22	28	15
Jeugdteam J.E.M.	2	13	85	86	84
Project JES	1	8	91	91	91
GGD	71	25	4	4	4
JGZ (schoolarts/jeugdpsycholoog)	41	44	14	18	11
CAD	9	46	45	48	42
Elmar	3	10	87	90	85
Kinder- en Jeugdtelefoon ¹	30	64	6	9	4
RIAGG	13	28	60	64	56
Welterhof/Vijverdal	41	36	23	24	22
Stichting Jeugdbelangen	3	27	70	74	66
Bureau Vertrouwensarts	3	35	63	70	57

¹ Hierbij werd gevraagd of men het telefoonnummer kende en niet of men wist waar de voorziening was

5.3 Bekendheid met voorzieningen bij subgroepen

Gemiddeld hebben de leerlingen van de helft van de genoemde instellingen (6,4) tenminste ooit gehoord. In tabel 5.2 staat dit gegeven weergegeven naar sekse, onderwijssoort en sekse.

Meisjes blijken meer bekend met de verschillende instellen dan jongens en LBO-leerlingen zijn in vergelijking met de leerlingen van de andere schooltypen wat minder op de hoogte van het bestaan van de verschillende voorzieningen in de regio. Over het geheel genomen zijn de verschillen echter vrij gering. Ook de verschillende leeftijdsgroepen onderscheiden zich niet of nauwelijks. Alleen binnen het IBO scoort de oudste leeftijdsgroep wat minder dan de jongere leerlingen.

Bij gelijktijdige toetsing van de effecten sekse, onderwijssoort, leeftijd en hun interacties blijkt alleen sekse een -beperkt- significant effect te hebben.

Tabel 5.2 Gemiddeld aantal voorzieningen waarvan men tenminste ooit heeft gehoord, naar leeftijd, sekse en onderwijssoort

leeftijdsgroep	13 jr %	14 jr %	15 jr en ouder %	totaal
totaal	6,3	6,4	6,3	6,4
jongens	6,0	6,1	5,9	6,0
meisjes	6,5	6,6	6,7	6,7
IBO	7,0	6,9	6,4	6,6
LBO	6,1	6,3	5,9	6,2
MAVO	6,4	6,3	6,4	6,4
HAVO	6,2	6,4	6,5	6,4
VWO	6,3	6,7	n.v.t	6,5

5.4 Contacten met voorzieningen in de regio

De leerlingen kregen dezelfde lijst met voorzieningen voorgelegd met de vraag of zij de afgelopen 5 jaar wel eens contact hadden gehad met die instellingen. Over het algemeen liggen die percentages laag (zie tabel 5.3).

Dat geldt natuurlijk niet voor de GGD en JGZ. Uitgaande van de veronderstelling dat de JGZ vrijwel alle leerlingen de afgelopen 5 jaar wel eens zal hebben opgeroepen, roepen de betreffende percentages enige vraagtekens op. Waarschijnlijk hebben veel leerlingen vrij willekeurig gekozen voor of de GGD of de JGZ. Mogelijk ook hebben veel leerlingen het standaard periodiek geneeskundig onderzoek niet als een 'contact' aangemerkt.

Van de instellingen die zelf hulp en opvang bieden zijn het Maatschappelijk werk en het RIAGG die met relatief de meeste leerlingen te maken hebben gehad; beide met 1 op de 25 leerlingen. Ook de kindertelefoon scoort met 3% relatief hoog. Tussen jongens en meisjes zijn slechts geringe verschillen te constateren. Alleen de Kinder- en Jeugdtelefoon lijkt voor de meisjes een grotere rol te spelen dan voor de jongens. Kijken we naar de verschillende onderwijssoorten dan vallen IBO en LBO op met een relatief hoog percentage leerlingen dat in contact is geweest met een van de genoemde instellingen. Op het VWO ligt dat percentage relatief laag.

Tabel 5.3 Percentage leerlingen dat de afgelopen 5 jaar wel eens contact heeft gehad met genoemde instellingen, naar sekse en onderwijssoort.

	jongens %	meisjes %	IBO %	LBO %	MAVO %	HAVO %	VWO %	tot %
Adjeu	1	1	3	2	1	0	0	1
Maatschappelijk Werk	3	4	9	9	3	1	1	4
Jeugdteam J.E.M.	0	0	1	1	0	0	0	0
Project JES	0	0	0	0	0	0	0	0
GGD	44	41	41	34	34	51	53	43
JGZ (schoolarts/jeugdpsycholoog)	21	25	20	21	23	21	29	23
CAD	0	1	1	1	1	1	0	1
Elmar	0	2	1	2	2	1	0	1
Kinder- en Jeugdtelefoon ¹	1	4	4	3	4	2	1	3
RIAGG	3	4	7	4	4	2	2	4
Welterhof/Vijverdal	1	1	2	1	1	1	1	1
Stichting Jeugdbelangen	1	1	2	1	1	0	0	1
Bureau Vertrouwensarts	0	0	1	0	0	0	0	0

De verschillen in tabel 5.3 lijken in het algemeen vrij gering. Toch zijn er duidelijke verschillen tussen de verschillende subgroepen waar het gaat om contacten met voorzieningen in het algemeen. Dat blijkt wanneer we berekenen met hoeveel van de genoemde instellingen men gemiddeld contact heeft gehad. Wanneer we de GGD en de JGZ -vanwege het feit dat deze instellingen de leerlingen actief oproepen- buiten beschouwing laten, komt dat gemiddelde voor de totale onderzoeksgroep uit op 0,14. Met andere woorden, als je een willekeurige leerling neemt, is er een kans van 1 op 7 dat hij of zij contact heeft gehad met één van de genoemde instellingen.

In tabel 5.4 staat dit gegeven weergegeven voor de onderscheiden subgroepen.

Tabel 5.4 Gemiddeld aantal contacten met een van de genoemde voorzieningen -m.u.v. GGD en JGZ-, naar leeftijd, sekse en onderwijssoort

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder	tot.
totaal	0,11	0,12	0,25	0,14
jongens	0,06	0,08	0,17	0,10
meisjes	0,15	0,16	0,34	0,19
IBO	0,00	0,42	0,32	0,31
LBO	0,22	0,20	0,27	0,21
MAVO	0,11	0,12	0,28	0,15
HAVO	0,12	0,07	0,00	0,08
VWO	0,07	0,04	n.v.t	0,05

Hoewel de verschillen tussen jongens en meisjes bij de afzonderlijke instellingen relatief gering leken, blijkt uit deze tabel toch dat meisjes bijna twee keer zo vaak contact met een van de genoemde instellingen heeft gehad, als de jongens. Ook de verschillen tussen onderwijssoorten blijken groter dan uit tabel 5.3 wellicht leek. De IBO leerlingen hebben gemiddeld met 0,31 instellingen contact gehad, de VWO-leerlingen met slechts 0,05; de ander schooltypen zitten daar tussen in.

De oudste leerlingengroep heeft gemiddeld met veel meer instellingen contact gehad dan de jongere groep; dat geldt voor de jongens én de meisjes. Het beeld op de verschillende onderwijssoorten is in dit opzicht wisselend. Bij gelijktijdige toetsing van de effecten blijkt dat de verschillen tussen onderwijssoorten niet significant zijn; de verschillen tussen jongens en meisjes en die tussen de onderscheiden leeftijdscategorieën daarentegen wel.

5.5 Contact met instellingen in relatie met probleemgedrag en ervaren problemen

In hoofdstuk 3 werd onder andere nagegaan hoe vaak leerlingen op één van de YSR-schalen een potentiële probleemindicatie kreeg. In hoofdstuk 4 werd beschreven hoe vaak een leerling op de schalen van de Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problematiek tot de hoogst scorende leerlingen behoorde. In tabel 5.5 worden deze gegevens geplaatst naast de antwoorden van de leerlingen op de vragen naar contacten met de genoemde instellingen. Opnieuw laten we daarbij de JGZ en de GGD buiten beschouwing, gezien het feit dat zij de populatie actief en collectief benaderen.

In het algemeen bestaat er een duidelijk verband tussen de probleemindicaties en de vraag of men de afgelopen jaar ooit contact heeft gehad met de genoemde instellingen. Van degenen die op geen enkele YSR-schaal een indicatie van potentiële problematiek krijgt, heeft slechts 7% een dergelijk contact gehad; van degenen met 3 probleemindicaties of meer heeft 31% ooit contact gehad. Het verband - dat moge duidelijk zijn - is echter geenszins perfect: van degenen met 3 of meer probleemindicaties heeft 69% de afgelopen 5 jaar geen enkel contact gehad met een van de genoemde instellingen.

Tabel 5.5 Contact met instellingen in samenhang met mogelijke probleemindicaties op de YSR, naar sekse, onderwijssoort en leeftijd

Aantal YSR-probleemindicaties: contact met een voorziening in de afgelopen 5 jaar:	0 %	1 %	2 %	meer %
totaal	7	14	23	31
jongens	6	14	11	18
meisjes	7	14	20	39
IBO	13	27	33	33
LBO	8	15	17	60
MAVO	7	18	30	20
HAVO	5	8	15	13
VWO	4	6	14	38
13 jaar	8	22	22	14
14 jaar	6	8	23	32
ouder	8	19	25	44

Tabel 5.6 Contact met instellingen in samenhang met hoge scores op de Vragenlijst naar ervaren psychosociale problematiek

Aantal hoge VEPP-scores: contact met een voorziening in de afgelopen 5 jaar:	0 %	1 %	meer %
totaal	7	17	33
jongens	7	9	18
meisjes	7	21	41
IBO	16	32	25
LBO	9	21	69
MAVO	8	18	27
HAVO	6	8	20
VWO	5	7	25
13 jaar	7	19	26
14 jaar	7	13	27
ouder	10	21	44

Er bestaan in dit verband ook duidelijke verschillen tussen jongens en meisjes. Van de meisjes met 3 of meer probleemindicaties heeft 61% geen enkel contact met een instelling gehad; bij de jongens ligt dat met 82% aanzienlijk hoger. Ook tussen de onderscheiden onderwijssoorten bestaan dergelijke verschillen. Het hoogste percentage met relatief veel probleemindicaties, dat nooit contact heeft gehad met een van de genoemde voorzieningen, vinden we op de HAVO en de MAVO; het laagste op het IBO. Van de oudste leerlingen met relatief veel probleemindicaties heeft een behoorlijk groot deel contact gehad met een of andere voorziening (44%); bij de jongste leeftijdsgroep ligt dat op slechts 14%.

In tabel 5.6 staan soortgelijke gegevens, maar dan voor de Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problematiek. In plaats van de - door empirisch onderzoek gesteunde - criteria bij de YSR is hier gebruik gemaakt van hetzelfde, vrij willekeurige vastgestelde criterium als in hoofdstuk 4: behoort men tot de 10% (of minder) met de hoogste score. Voor jongens en meisjes zijn hier dus dezelfde criteria gehanteerd. Dit wijkt dus af van de YSR-procedure, waar voor jongens en meisjes aparte normen worden gehanteerd. Niettemin zien we ook hier dat meisjes met een relatief hoge probleemscore vaker contact hebben gehad met een voorziening dan de jongens (41% vs 18%) en opnieuw blijken oudere leerlingen met veel problemen vaker contact te hebben gehad dan de jongere leerlingen. Alleen het beeld wat betreft onderwijssoort wijkt wat af: alleen LBO-leerlingen met veel ervaren problemen hebben ook vaak contact gehad met een of andere voorziening.

5.6 Geuite behoefte aan begeleiding bij problemen

De leerlingen werd gevraagd of zij een probleem of vraag hadden waarover zij met iemand zouden willen praten. Van de totale groep beantwoordde 16% die vraag positief; 9% van de jongens en 23% van de meisjes. Bij de opsplitsing naar onderwijssoort blijkt bij de MAVO-leerlingen het vaakst sprake van een probleem waarover men met iemand zou willen praten. Op het VWO ligt dit het laagst.

Net als bij de meeste probleemscores die in de vorige hoofdstukken werden behandeld, vallen ook hier de oudste leerlingen weer op; één op de vijf leerlingen van 15 jaar en ouder zegt dat zij een dergelijk probleem hebben. Dat leeftijdseffect blijkt zich in dit geval echter alleen voor te doen bij de meisjes; bij de jongens is er geen verschil tussen de onderscheiden leeftijdsgroepen. Eén op de drie meisjes van 15 jaar en ouder heeft een probleem waarover men met iemand zou willen praten. Het beeld op de verschillende onderwijssoorten varieert sterk in dit opzicht: op de MAVO zijn het de jongste leerlingen die het meest de behoefte aan een gesprek uitspreken; op de HAVO is het de middengroep, net als op het IBO.

Tabel 5.7 Percentage jongens en meisjes met problemen of vragen waarover men zou willen praten, naar sekse, onderwijssoort en leeftijd.

leeftijdsgroep	13 jr	14 jr	15 jr en ouder	totaal
	%	%	%	%
totaal	16	15	20	16
jongens	9	9	9	9
meisjes	22	21	33	23
IBO	7	20	17	17
LBO	12	13	20	15
MAVO	26	17	23	21
HAVO	12	18	15	15
VWO	13	11	n.v.t	12

Aan de leerlingen die zeiden dat ze een probleem hadden waarover ze met iemand zouden willen praten, legden we de vraag voor met wie ze daarover zouden willen praten. Ze konden daarbij diverse mogelijkheden aankruisen, zowel personen uit de eigen kring, als meer professionele begeleiders of hulpverleners (zie tabel 5.8). De leerlingen konden bij deze vraag meerdere personen aankruisen.

Tabel 5.8 Personen met wie leerlingen die daaraan behoefte hebben, over een probleem zouden willen praten

	jong %	meis %	IBO %	LBO %	MAVO %	HAVO %	VWO %	tot %
ouders	31	23	38	30	23	21	26	26
broer/zus	10	10	10	11	12	10	3	10
vriend/vriendin	40	58	33	60	53	58	50	53
leraar/lerares	8	7	10	11	9	2	5	7
huisarts	7	4	10	3	5	4	5	5
schoolarts	5	2	5	3	2	4	0	3
psycholoog/maatsch.werker	5	15	10	24	9	8	13	12
iemand anders	13	16	14	16	20	6	16	15
weet niet	26	27	29	14	26	35	29	27
n=	62	166	21	37	87	48	38	231

Ongeveer een kwart van de betreffende leerlingen zegt eigenlijk niet te weten met wie ze over hun probleem zouden willen praten. Afgezien daarvan zoeken leerlingen hun gesprekspartners eerst en vooral in het informele circuit. Vrienden en vriendinnen lijken in de ogen van de leerlingen dan het eerst in aanmerking te komen; vooral bij de meisjes en bij LBO en HAVO-leerlingen. Daarna komen de ouders. Opvallend is daarbij dat meisjes minder geneigd zijn om met de ouders te praten dan de jongens. Dit

komt overeen met bevindingen uit ander onderzoek dat vooral meisjes na het twaalfde jaar minder gemakkelijk met de ouders, en dan vooral met de vader kunnen praten over dingen die hen dwars zitten (vgl. Vogels, 1991). IBO- en LBO-leerlingen willen ook vaker met hun ouders praten dan de andere leerlingen. Jongens kiezen echter slechts in geringe mate voor een gesprek met een psycholoog of maatschappelijk werker.

Van de professionele hulpverleners die in de vragenlijst werden genoemd, kiezen de leerlingen relatief vaak voor een psycholoog of maatschappelijk werker (deze combinatie stond als zodanig in de vragenlijst vermeld).

5.7 Behoeftte aan begeleiding in relatie met probleemgedrag en ervaren problemen

Hoe verhoudt de wens om over bestaande problemen te praten zich met de probleemindicaties die de YSR en de Vragenlijst naar ervaren problematiek opleverden?

In tabel 5.9 staat het percentage leerlingen met behoefte aan een gesprek weergegeven afhankelijk van het aantal probleemindicaties op basis van de YSR. Net als bij eerdere contacten met voorzieningen in de regio blijkt er een duidelijk, maar allesbehalve perfect verband. Van de leerlingen die op geen enkele YSR-schaal een probleemindicatie kreeg uit slechts 9% de behoefte om met iemand over problemen te praten; van degenen met 3 probleemindicaties of meer is dat 56%; met andere woorden, van hen zou 44% waarschijnlijk niet naar iemand toestappen, zelfs als alle mogelijke drempels weggehaald zouden kunnen worden.

Opnieuw blijken er in dit opzicht belangrijke verschillen tussen jongens en meisjes. Van de laatste zou bijna tweederde van degenen met veel probleemindicaties met iemand over haar problemen willen praten; bij de jongens ligt dat percentage met 41% beduidend lager.

Ook tussen de leerlingen van de verschillende onderwijssoorten zijn er duidelijke verschillen. Van de IBO- en LBO-leerlingen met veel probleemindicaties zegt minder dan de helft dat hij of zij met iemand over problemen zou willen praten; op de HAVO en de MAVO ligt dat percentage veel hoger. Het lage percentage dat we bij de VWO-leerlingen met veel probleemindicaties vinden is waarschijnlijk te wijten aan toeval: op het VWO is het aantal leerlingen met 3 probleemindicaties of meer zeer gering.

Tussen leerlingen in de verschillende leeftijdscategorieën zijn de verschillen minder groot. Alleen 13-jarige leerlingen met een beperkt aantal probleemindicaties zouden wat vaker met iemand over een probleem willen praten dan de oudere leerlingen met weinig probleemindicaties.

Door een vergelijkbare analyse op de afzonderlijke subschalen kunnen we een indicatie krijgen van het soort problemen dat meer of minder gepaard gaat met de behoefte om met iemand over problemen te praten. De betreffende tabellen worden hier niet gepresenteerd. Scores die relatief weinig gepaard gaan met de behoefte aan een gesprek zijn die op de schalen: Lichamelijke klachten, Problemen met gedachten, Aandachtsproblemen, Delinquent gedrag en vooral Agressief gedrag. Een hoge score op de schaal Angstig en Depressief gedrag gaat relatief vaak gepaard met de behoefte om met iemand over problemen te praten, maar ook hier is dat in één derde van de gevallen met een mogelijke probleemindicatie niet het geval.

Tabel 5.9 Behoeftte aan een gesprek in samenhang met mogelijke probleemindicaties op de YSR, naar sekse, onderwijssoort en leeftijd

Aantal YSR-probleemindicaties: percentage leerlingen dat wil praten over problemen:	0 %	1 %	2 %	meer %	tot %
totaal	9	28	41	56	16
jongens	5	21	14	46	9
meisjes	13	34	57	61	23
IBO	5	50	33	39	17
LBO	9	20	36	45	15
MAVO	11	29	49	76	21
HAVO	9	28	28	60	16
VWO	8	27	57	38	11
13 jaar	10	31	59	57	16
14 jaar	9	26	38	58	15
ouder	9	30	31	52	20

Een vergelijkbare analyse is uitgevoerd met de resultaten op de vragenlijst naar ervaren psychosociale problematiek. In plaats van de YSR-probleemindicaties is daarbij natuurlijk weer gebruik gemaakt van het aantal keren dat een leerling tot de groep met de hoogste probleemscores behoorde. De resultaten van de analyse zijn weergegeven in tabel 5.10. De precieze getallen verschillen natuurlijk met die in tabel 5.9, maar het patroon is vrijwel hetzelfde: er zijn beduidend meer jongens dan meisjes met probleemindicaties die geen behoefte aan een gesprek zeggen te hebben en dat percentage ligt op het IBO en LBO hoger dan op de andere onderwijssoorten.

Het verband tussen hoge VEPP-scores en behoefte aan een gesprek lijkt wat sterker dan het verband tussen YSR-probleemindicaties en behoefte aan een gesprek. Dit komt waarschijnlijk doordat de VEPP meer ingaat op ervaren klachten en problemen, terwijl de YSR gedrag inventariseert dat als problematisch beschouwd mag worden, maar door de leerlingen zelf beslist niet als zodanig ervaren hoeft te worden.

Tabel 5.10 Behoeftte aan een gesprek in samenhang met hoogste scores op de VEPP, naar sekse, onderwijssoort en leeftijd

Aantal hoge VEPP-scores: percentage leerlingen dat wil praten over problemen:	0 %	1 %	meer %	tot %
totaal	10	37	56	16
jongens	6	20	41	9
meisjes	14	46	65	23
IBO	9	33	40	17
LBO	8	39	38	15
MAVO	11	41	68	21
HAVO	10	32	67	15
VWO	9	32	50	12
13 jaar	10	53	61	16
14 jaar	10	34	50	15
ouder	10	30	58	20

5.8 Samenvatting

De bij tweede klassers bekendste voorzieningen zijn de GGD en de JGZ en de Kinder- en Jeugdtelefoon. Daarna komen het Maatschappelijk Werk en het RIAGG. Meisjes lijken wat beter op de hoogte van het bestaan van verschillende voorzieningen dan jongens, maar de verschillen zijn niet groot. Tussen onderwijssoorten en leeftijdscategorieën zijn weinig verschillen. Afgezien van de JGZ/GGD zijn er weinig instellingen waarmee de leerlingen tot dusver in contact zijn geweest; 3 à 4% heeft ooit contact gehad met het Maatschappelijk werk, het RIAGG of de Kinder- en Jeugdtelefoon. Meisjes zijn ongeveer 2 keer zo vaak in contact geweest met een van de genoemde instellingen -met uitzondering van de JGZ/GGD- dan jongens. Ook IBO- en LBO-leerlingen hebben relatief vaak contact gehad met tenminste een van de genoemde instellingen.

Leerlingen die op de YSR- of VEPP als relatief problematisch naar voren komen, hebben vaker contact gehad met een instelling dan leerlingen waarbij dat niet het geval was. Niettemin is zo'n twee derde

van de meest problematische leerlingen nooit in contact geweest met een instelling. Bij de jongens ligt dat met vier op de vijf aanzienlijk hoger dan bij de meisjes (drie op de vijf).

Ook tussen leeftijdsgroepen vinden we in dit opzicht duidelijke verschillen: van de jongste problematische leerlingen is slechts een kleine minderheid ooit bij een van de genoemde instellingen geweest; bij de oudste groep ligt dat op bijna de helft.

Eén op de 8 leerlingen zegt een probleem te hebben, waarover zij graag met iemand zouden willen praten. Bij meisjes en bij de oudste categorie leerlingen komt dat beduidend vaker voor dan bij de overige leerlingen. De verschillen tussen de onderwijssoorten zijn in dit opzicht relatief gering, met dien verstande dat er bij de VWO-leerlingen weinig behoefte bestaat aan een gesprek over mogelijke problemen.

Gevraagd met wie men zou willen praten, kiezen de meeste leerlingen voor iemand uit de eigen kring. Van de professionele begeleiders/hulpverleners die werden genoemd, bestaat de meeste belangstelling voor een psycholoog of maatschappelijk werker. Veel leerlingen weten echter niet met wie zij zouden willen praten.

Leerlingen die op de YSR en de VEPP relatief hoge probleemscores kregen, uitten relatief vaak de wens om met iemand te praten. Opnieuw geldt dat dit verband bij de meisjes sterker is dan bij de jongens: van de meest problematische meisjes zegt drie vijfde met iemand over een probleem te willen praten; bij de jongens ligt dat op ongeveer twee vijfde. Vooral problemen op de schaal op de schalen Teruggetrokken gedrag en Angstig/depressief gedrag gaan gepaard aan de wens met iemand te praten. Op het IBO, LBO en -opvallenderwijs- op het VWO vinden we relatief veel problematische leerlingen die niet de behoefte uiten om met iemand te praten.

6. PROBLEMEN IN OOSTELIJK ZUID-LIMBURG IN VERGELIJKING MET ANDERE ONDERZOEKEN

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de gegevens uit het onderzoek vergeleken met de gegevens uit andere onderzoeken. Op de eerste plaats wordt een vergelijking gemaakt met de voorlopige YSR-normgegevens zoals die recentelijk bekend zijn gemaakt. Op de tweede plaats worden de gegevens vergeleken met gegevens die door Stolwijk en Raat (1991) werden verzameld. En tenslotte worden de gegevens uit Oostelijk Zuid-limburg vergeleken met nog niet gepubliceerde gegevens uit lopend onderzoek van de GGD in Apeldoorn.

6.2 Vergelijking met de voorlopige YSR-normen

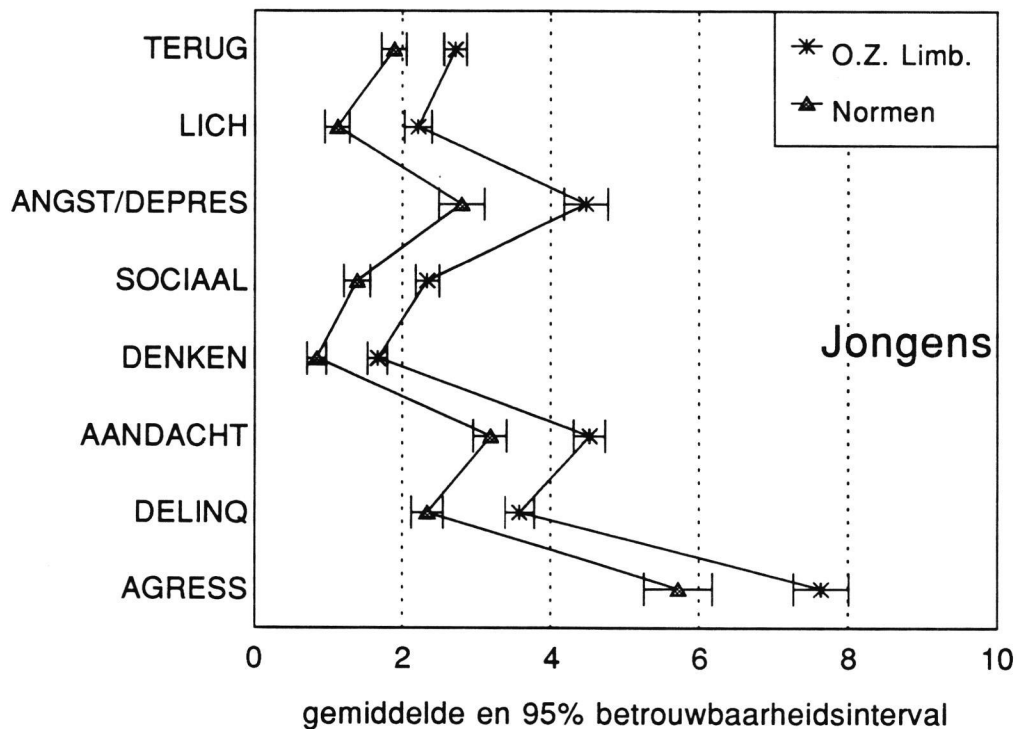
De Nederlandse versie van YSR wordt op dit moment herzien, samen met de gerelateerde Child Behavior Checklist (CBCL) en de Teacher Report Form (TRF). Doel van die herziening is aanpassing van de Nederlandse versies aan de nieuwe Amerikaanse instrumenten, waarmee de gegevens uit de YSR, de CBCL en de TRF gemakkelijker onderling vergeleken kunnen worden. Bij die herziening worden de schalen licht gewijzigd. De oude normgegevens van de YSR werden verzameld in 1987 (vergelijk Verhulst e.a. 1989). De onderzoeksgroep bestond uit een steekproef kinderen uit de provincie Zuid-Holland. Deze steekproef werd in 1983 voor het eerst benaderd. Vier jaar later werden deze kinderen opnieuw benaderd en op dat moment kregen zij de YSR voorgelegd. Bij deze benadering werden 941 adolescenten bereikt; dat is 76% van de oorspronkelijke steekproef. Hun leeftijd varieerde van 11 tot en met 16 jaar.

Recentelijk zijn vanuit het Sophia-Kinderziekenhuis in Rotterdam 'voorlopige normen' bekend gemaakt. Deze voorlopige normen zijn weliswaar gebaseerd op de nieuwe berekeningswijze van de schalen, maar op de oorspronkelijke gegevens uit 1987. Leerlingen verwezen naar een instelling voor geestelijke gezondheidszorg zijn in deze normgegevens niet opgenomen. Het gaat dus om gegevens over een 'normale' populatie.

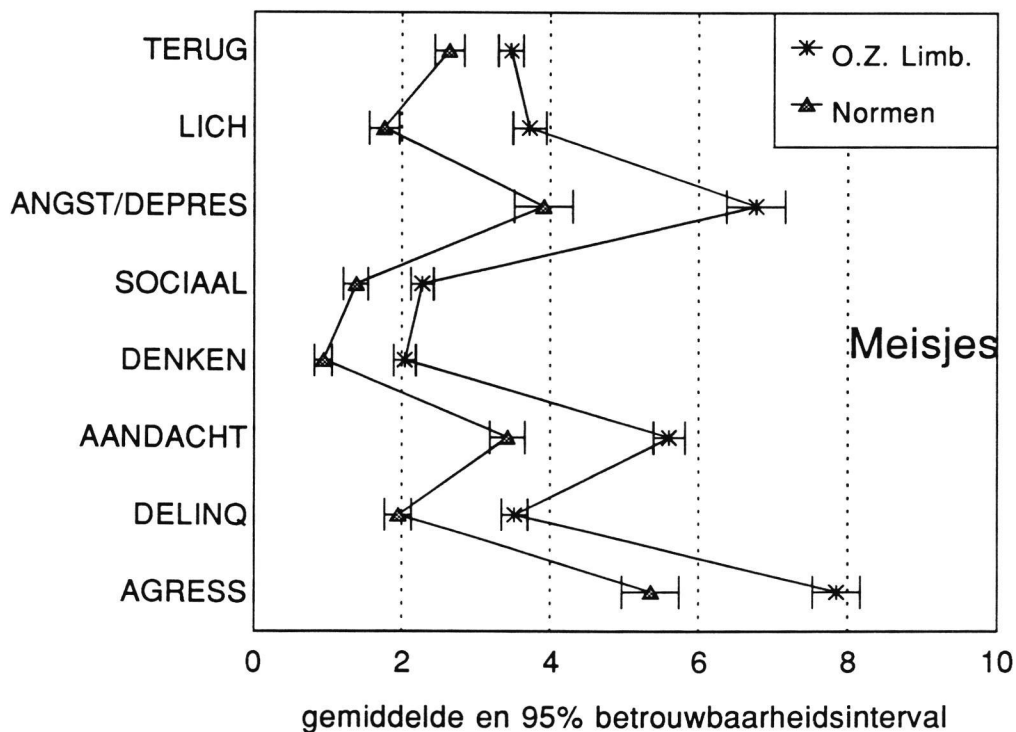
We vergelijken de gemiddelde schaalscores van de normpopulatie en van de leerlingen in Oostelijk-Zuid-Limburg. Deze gemiddelden zijn natuurlijk schattingen van het 'werkelijke' gemiddelde. In het onderzoek zijn niet alle leerlingen benaderd en ook de gehanteerde instrumenten zijn niet 100% nauwkeurig. Daarom zijn voor de verschillende schalen ook de 95% betrouwbaarheidsintervallen berekend. Dat zijn de geschatte marges waarbinnen de gemiddelde 'werkelijke' scores -met een waarschijnlijkheid van 95%- zullen schommelen. Ook voor de normgegevens zijn de 95% betrouwbaarheidsintervallen berekend. Wanneer bij een bepaalde schaal die betrouwbaarheidsintervallen elkaar niet overlappen, kunnen we ervan uitgaan dat er een reëel verschil bestaat, dat waarschijnlijk niet aan toevallige fluctuaties kan worden toegeschreven.

De gegevens worden grafisch weergegeven in figuur 6.1. (jongens) en 6.2 (meisjes). De met lijnen verbonden punten geven de gemiddelde schaalscores weer, van de leerlingen in Oostelijk Zuid-Limburg en van de normpopulatie. Door elk punt is een lijntje getrokken; het linkereinde daarvan geeft de ondergrens van het 95% betrouwbaarheidsinterval; het rechtereinde de bovengrens. Zowel bij de jongens als bij de meisjes liggen de gemiddelde schaalscores op alle schalen hoger dan in de normpopulatie. Op geen enkele schaal is er overlap tussen de betrouwbaarheidsintervallen, hetgeen betekent dat de verschillen zo groot zijn dat ze waarschijnlijk niet aan toevallige fluctuaties kunnen worden toegeschreven. Bij de meisjes zijn de verschillen algemeen groter zijn dan bij de jongens.

Figuur 6.1 De YSR-schaalgemiddelden uit Oostelijk Zuid-Limburg vergeleken met de voorlopige normgegevens; jongens

Figuur 6.2 De YSR-schaalgemiddelden uit Oostelijk Zuid-Limburg vergeleken met de voorlopige normgegevens; meisjes

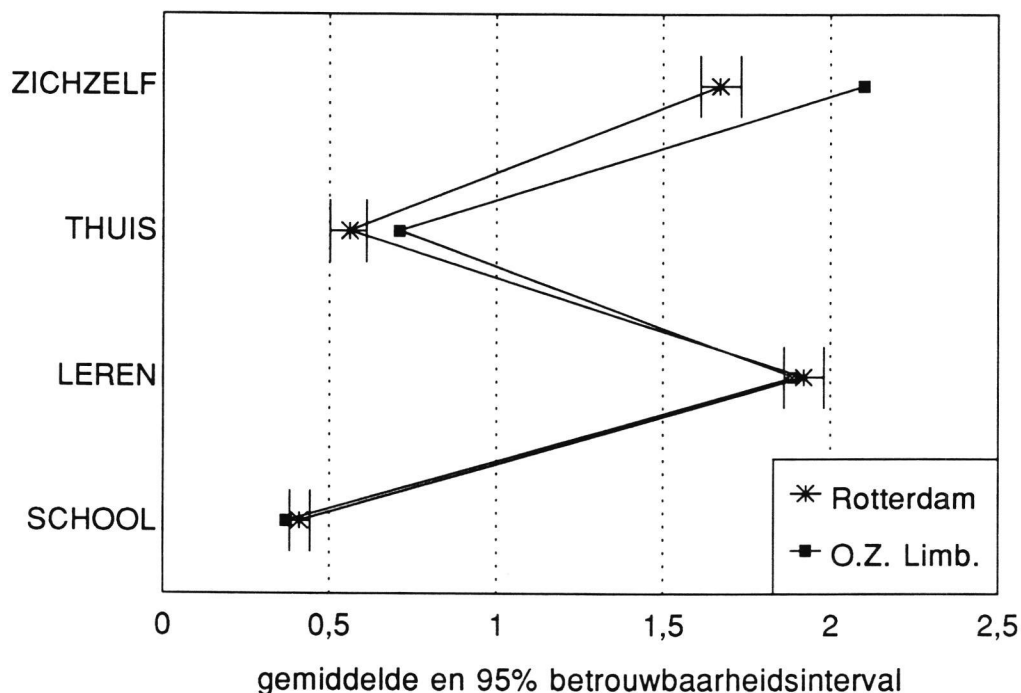

6.3 Vergelijking met gegevens uit Rotterdam

Stolwijk en Raat (1991) publiceerden gegevens over een onderzoek onder leerlingen in Rotterdam en omgeving waarbij gebruik werd gemaakt van dezelfde Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problemen als in dit onderzoek. Zij benaderden ruim 3.000 leerlingen uit de derde klas van het voortgezet onderwijs. Deze leerlingen zijn dus gemiddeld een jaar ouder dan de leerlingen in dit onderzoek. Vergelijking van de gegevens uit dit onderzoek met de Rotterdamse gegevens is niet zonder meer mogelijk omdat de samenstellingen van de onderzoeksgroepen -naar sekse en onderwijssoort- enigszins afwijken. Daarom is een correctie toegepast, en wel in de vorm van het berekenen van gemiddelden op basis van 'gewogen' gegevens. Daarbij tellen bijvoorbeeld de gegevens van de jongens op IBO en LBO zwaarder, omdat deze groep in het Rotterdamse onderzoek sterker vertegenwoordigd was. Stolwijk en Raat (1991) rapporteerden geen gegevens voor jongens en meisjes afzonderlijk. De vergelijking moet daarom voor jongens en meisjes gezamenlijk geschieden. In figuur 6.3 staan de gegevens uit Rotterdam en de (gewogen) gegevens uit Oostelijk Zuid-Limburg grafisch weergegeven. Bij gewogen gegevens is het niet goed mogelijk om het 95% betrouwbaarheidsinterval te berekenen; daarom worden voor Oostelijk Zuid-Limburg uitsluitend de schaalgemiddelden weergegeven.

Op de schalen Problemen met leren en Problemen met school is er geen verschil tussen de gemiddelden. Op de schaal Problemen met Zichzelf scoren de leerlingen uit Oostelijk Zuid-Limburg duidelijk hoger. In wat mindere mate geldt dat ook voor de schaal Problemen met thuis.

Figuur 6.3 De VEPP-schaalgemiddelden uit Oostelijk Zuid-Limburg vergeleken met die van Rotterdamse leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs; jongens en meisjes

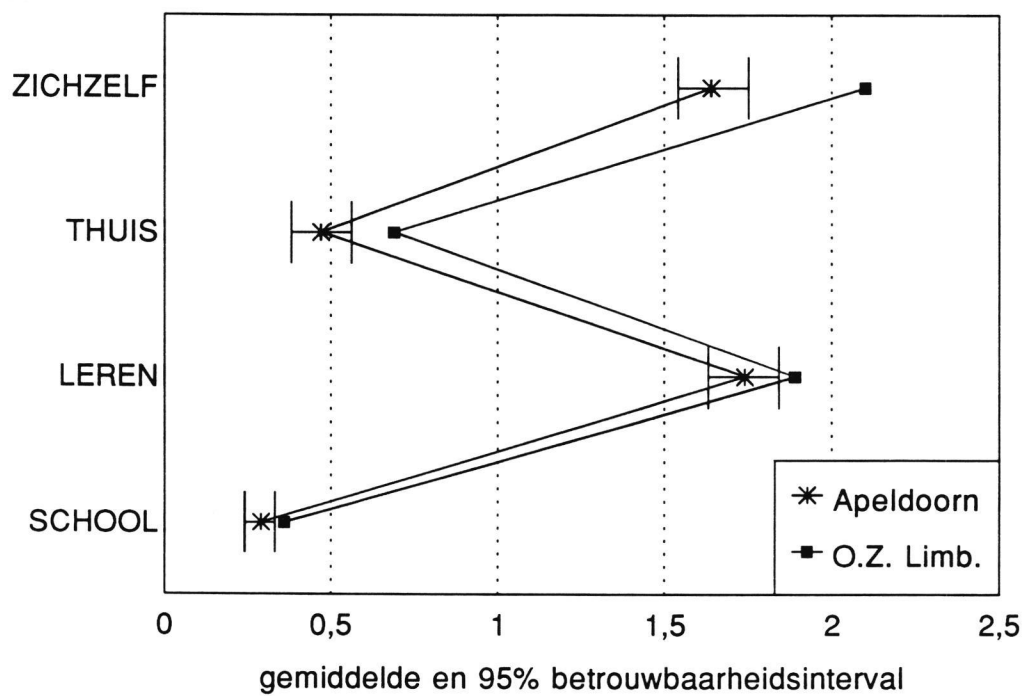
Gewogen gegevens voor Oostelijk Zuid-Limburg

6.4 Vergelijking met de gegevens uit Apeldoorn

Door de GGD in Apeldoorn wordt op dit moment een onderzoek uitgevoerd naar psychosociale problematiek bij leerlingen in het voortgezet onderwijs. Onderdeel van dat onderzoek is een vragenlijst die aan de leerlingen wordt voorgelegd. In die vragenlijst is ook de Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problematiek opgenomen. De gegevens uit dit onderzoek zijn nog niet gepubliceerd, maar de onderzoekers hebben de VEPP-gegevens ten behoeve van een vergelijking ter beschikking gesteld, voorzover het om leerlingen van het tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs gaat. Omdat ook hier de samenstelling van de steekproef naar sekse en onderwijssoort afwijkt van die van het onderzoek in Oostelijk Zuid-Limburg geschiedt de vergelijking op nieuw op basis van gewogen gegevens.

De resultaten staan grafisch weergegeven in figuur 6.4. De resultaten komen vrijwel overeen met die in de vergelijking met de Rotterdamse gegevens. Opnieuw vinden we bij de schaal Problemen met Zichzelf duidelijk hogere scores voor de leerlingen uit Oostelijk Zuid-Limburg. Ook het gemiddelde op de schaal Problemen thuis lijkt voor de leerlingen uit Oostelijk Zuid-Limburg hoger te liggen. De scores op de beide andere schalen liggen ook hoger, maar de verschillen zijn hier tamelijk gering.

Figuur 6.4 De VEPP-schaalgemiddelden uit Oostelijk Zuid-Limburg vergeleken met die van Apeldoornse leerlingen in het tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs; jongens en meisjes

Gewogen gegevens voor Oostelijk Zuid-Limburg

6.5 Samenvatting en bespreking

In vergelijking met de voorlopige normgegevens van de YSR geven de leerlingen op alle afzonderlijke schalen blijk van significant meer problematisch gedrag. Op de VEPP liggen de gemiddelde probleem-scores op de schalen Problemen met Zichzelf en Problemen Thuis duidelijk hoger dan bij derde-klassers uit Rotterdam en omgeving en tweede-klassers uit Apeldoorn en omgeving. De in de figuren gepresenteerde verschillen zijn erg groot en stelselmatig, met name waar het de YSR betreft. Kunnen zij veroorzaakt zijn door andere factoren dan een reëel verschil in problemen?

De normgegevens zijn gebaseerd op kinderen van 11 tot en met 16 jaar; de gegevens in Oostelijk Zuid-Limburg zijn gebaseerd op tweede-klassers in het voortgezet onderwijs. De gemiddelde leeftijd van de normpopulatie is dus wat hoger. Dit kan de geconstateerde verschillen echter niet verklaren. Immers, de YSR-scores variëren normaliter slechts weinig met leeftijd en voorzover er een samenhang bestaat is er sprake van een lichte stijging van de totale YSR-probleemscore met de leeftijd, met name bij de meisjes. De gemiddeld jongere leeftijd van de respondenten in Oostelijk Zuid-Limburg zou daarom eerder tot lagere dan tot hogere gemiddelden moeten leiden.

Zoals in hoofdstuk 2 werd beschreven was er vooral bij IBO- en LBO-leerlingen sprake van weigeringen om aan het onderzoek mee te werken. IBO- en LBO-leerlingen scoren gemiddeld vrij hoog. Verondersteld mag worden dat bij de nonresponse de problemen zeker niet minder zullen zijn. Ook bij de gegevensverzameling in de normpopulatie is sprake van uitval. Volgens Verhulst (persoonlijke communicatie) zijn er geen aanwijzingen dat het daarbij zou gaan om een groep met meer problemen dan bij de kinderen die wel meededen. Ook de weigeringen -in Oostelijk Zuid-Limburg en in het normeringsonderzoek- kunnen daarom de geconstateerde verschillen niet verklaren. Tegelijkertijd moet echter opgemerkt worden dat de Amerikaanse en de Duitse normen hoger liggen dan de Nederlandse normen (Verhulst, persoonlijke communicatie). De gemiddelden in Oostelijk Zuid-Limburg schommelen om die van de Amerikaanse normpopulatie (Achenbach, 1991).

De normgegevens zijn gebaseerd op een 'normale' populatie; kinderen die verwezen waren naar instellingen voor geestelijke gezondheidszorg zijn daarbij uitgesloten; dit leidt natuurlijk tot een lagere gemiddelde score. Echter, een vergelijking met de gegevens uit het normeringsonderzoek, inclusief de kinderen met contacten met de geestelijke gezondheidszorg, laat de conclusie van hogere scores in Oostelijk Zuid-Limburg onverlet; de verschillen worden weliswaar wat kleiner, maar zij blijven alle significant.

In dit onderzoek werden de vragenlijsten klassikaal afgenomen. Tijdens de afname werd, blijkens de registratie van de afname, soms gepraat door de leerlingen. In het normeringsonderzoek werden de

vragenlijsten thuis ingevuld. Dit sluit praten met leeftijdsgenoten zo goed als uit, maar kan leiden tot invullen onder het toezicht van de ouders, mogelijk zelfs tot overleg met de ouders. Het effect van deze verschillen is niet bekend; niet uitgesloten mag worden dat dit tot op zekere hoogte heeft bijgedragen tot de hogere gemiddelden in Oostelijk Zuid-Limburg.

Een laatste probleem in de vergelijking met de YSR-normgegevens is dat deze 5 jaar geleden verzameld zijn. Het kan niet uitgesloten worden dat er in die tijd een algemene toename in psychosociale problemen van adolescenten heeft plaatsgevonden.

Echter, de factoren die de vergelijking met de YSR-normgegevens compliceren gelden geen van alle voor de vergelijking van de VEPP-gegevens. De gegevens in Rotterdam werden in 1990 verzameld; die uit Apeldoorn in het voorjaar van 1992, net als de gegevens betreffende Oostelijk Zuid-Limburg. De VEPP wordt meestal klassikaal afgenomen en dat is ook in Rotterdam en Apeldoorn gebeurd. Ook in de VEPP-gegevens is sprake van meer problemen bij leerlingen uit Oostelijk Zuid-Limburg, met name op de schalen Problemen met Zichzelf en Problemen thuis. Gezien het feit dat het juist deze probleemgebieden zijn die relatief vaak gepaard gaan met uitingen om over problemen te willen praten en met het idee dag en nacht met bepaalde problemen bezig te zijn, is er alle reden om aan deze schalen een relatief zwaar gewicht toe te kennen.

Concluderend kan daarom het volgende gesteld worden: gemiddeld geven de leerlingen in Oostelijk Zuid-Limburg blijk van veel probleemgedrag en van veel ervaren problemen. Er zijn enige argumenten om de hogere YSR-scores enigszins te relativiseren, maar die nuancering kan niet verhullen dat er in dit onderzoek onder adolescenten in Oostelijk Zuid-Limburg beduidend meer serieuze psychosociale problematiek blijkt te bestaan dan in de andere, in dit hoofdstuk besproken, onderzoeken.

LITERATUUR

ACHENBACH TM. Manual for the Youth Self-Report and 1991 Profile. Burlington VT: University of Vermont, Dep. of Psychiatry, 1991.

BAECKE JAH. Projekt Epidemiologie in Basisgezondheidsdiensten: de ontwikkeling van een gezondheidsvragenlijst voor adolescenten. Tijds Soc Gezondheidsz 1987;65:99-103.

HELLER J, LEMPERS WM, WOLFF PFM de. Jeugdgezondheidszorg, zorg van nu voor de toekomst. Heerlen: GGD Oostelijk Zuid-Limburg, 1983.

PROGRAM manual for the 1991 Youth Self Report Profile: IBM-PC version. Burlington VT, University Associates in Psychiatry, 1991.

SCHOLTEN C. Psychosociale problemen bij adolescenten: een proefenquête bij 12- tot 16-jarigen. Rotterdam: GGD-Rotterdam, afd. Epidemiologie, 1989.

SCHUURMAN M, VISSER A. Adolescenten en jeugdgezondheidszorg: onderzoek onder LBO-leerlingen in Zuidoost-Drenthe. Leiden: NIPG-TNO, 1985.

STOLWIJK AM, RAAT H. Gezondheid en leefwijzen van jongeren in Rotterdam en omgeving: een gezondheidsenquête bij leerlingen in de derde klas van het voortgezet onderwijs. Rotterdam: GGD-Rotterdam, afd. Epidemiologie, 1991.

VERHULST FC, AKKERHUIS GW. Agreement between parents' and teachers' ratings of behavioral/emotional problems of children aged 4-12. J Child Psychol Psychiat 1989;30(1):123-36.

VERHULST FC, PRINCE J, VERVUURT-POOT C, JONG J de. Mental health in dutch adolescents: self-reported competencies and problems for ages 11-18. Acta Psychiatr Scand 1989;80(suppl 356):1-48.

VOGELS T, ANDRIES F. Projekt Epidemiologie in Basisgezondheidsdiensten (Ingezonden). Tijdsch Soc Gezondheidsz 1989;67:713.

VOGELS T, VISSER A, ANDRIES F. Adolescenten en jeugdgezondheidszorg: pilot-onderzoek onder oudere adolescenten in Zuid-Oost Drenthe. Leiden: NIPG-TNO, 1985.

VOGELS T, Gezondheidsbeleving en leefstijl van schoolgaande jongeren; basisrapport van het Leefstijlproject van de Peilstations Jeugdgezondheidszorg. Leiden: NIPG-TNO, 1991.

VOGELS T, VLIET R van der. Jeugd en Seks, gedrag en gezondheidsrisico's bij scholieren. 's-Gravenhage: SDU, 1990.

BIJLAGEN

BIJLAGE I	Gegevens over de afzonderlijke scholen	81
BIJLAGE II	De vragenlijst	153
BIJLAGE III	Termen in de vragenlijst die uitleg noodzakelijk maakten, voorzover de betreffende vragen deel uit maken van deze rapportage	171
BIJLAGE IV	Resultaten van de gelijktijdige toetsingen van de effecten van sekse, onderwijssoort en leeftijd op de gehanteerde probleemscore	175

BIJLAGE I

Gegevens over de afzonderlijke scholen

Gegevens over de afzonderlijke scholen

In deze bijlage worden voor alle afzonderlijke scholen die aan het onderzoek hebben meegewerkt een overzicht gegeven van de resultaten ten aanzien van probleemgedrag en ervaren psychosociale problematiek.

Dit overzicht bestaat uit een drietal figuren. De betrokken school wordt aangeduid met een Romeins cijfer; alleen de GGD kent de identiteit van de aldus aangegeven scholen.

1. Een YSR-profiel.

Voor de afzonderlijke YSR-schalen wordt het gemiddelde van de school afgebeeld (een driehoekje) en het gemiddelde van de overige scholen (een rondje). Voor beide gemiddelden wordt het zogeheten '95% betrouwbaarheidsinterval' afgebeeld, als een verticale lijn. Dit interval geeft de marges aan waarbinnen het werkelijke gemiddelde voor de gehele school, respectievelijk de andere scholen zal liggen. Meestal overlappen die betrouwbaarheidsintervallen elkaar. In dat geval is er geen statistisch significant verschil tussen het schoolgemiddelde en het gemiddelde van de overige scholen. Wanneer beide intervallen elkaar niet overlappen, is het verschil wel statistisch significant. Omwille van de leesbaarheid van de figuren zijn de gemiddelde scores van de school en die van de rest van de scholen met lijnen verbonden.

In de figuren is gebruik gemaakt van de getransformeerde YSR-scores zoals die ook in hoofdstuk 3 zijn gebruikt. Een hoog gemiddelde van een bepaalde schaal, in vergelijking met dat van een andere schaal betekent alleen dat de leerlingen de items van de eerste schaal vaker en sterker op zich zelf van toepassing achten.

De verschillende YSR-schalen worden op de horizontale as weergegeven met nummers:

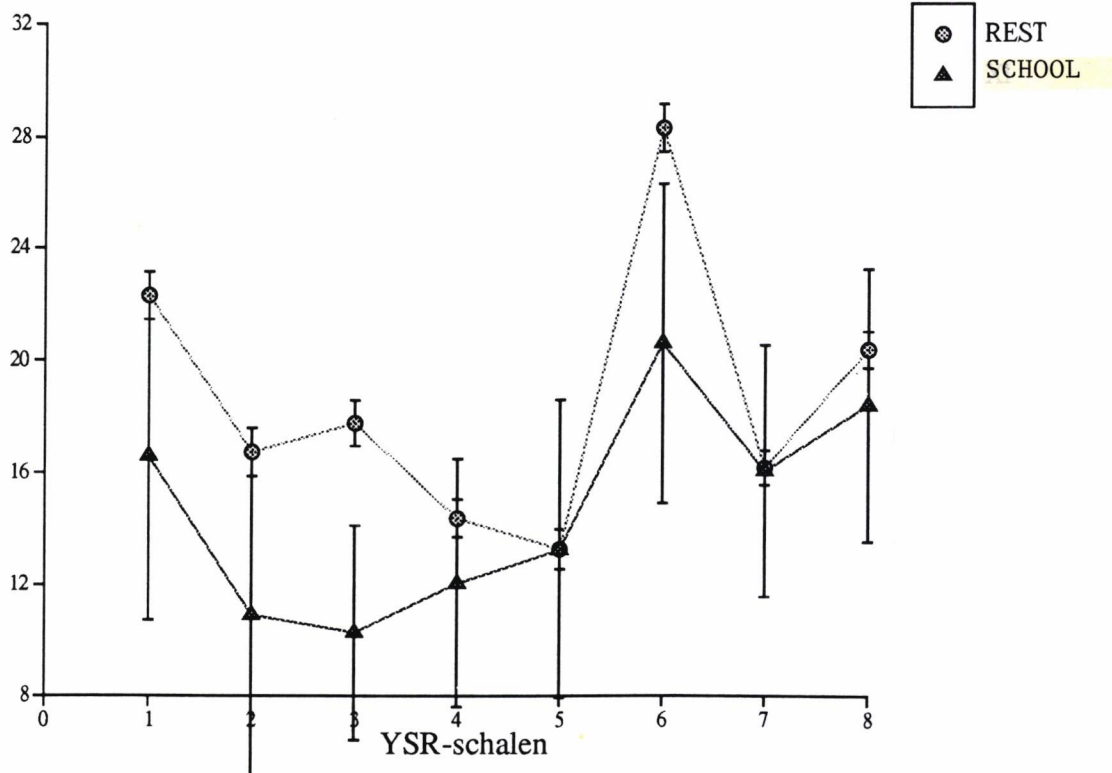
1. Teruggetrokken gedrag (Withdrawn)
2. Lichamelijke klachten (Somatic Complaints)
3. Angstig/depressief gedrag (Anxious/Depressed)
4. Sociale problemen (Social problems)
5. Problemen met gedachten (Thought Problems)
6. Aandachtsproblemen (Attention Problems)
7. Delinquent gedrag (Delinquent Behavior)
8. Agressief gedrag (Aggression Behavior)

Hieronder staat een voorbeeld van zo'n YSR-schoolprofiel. De driehoekjes geven het gemiddelde van de betreffende school; de bolletjes de gemiddelden van de overige leerlingen. Die gemiddelden zijn gebaseerd op een steekproef en moeten daarom worden beschouwd als schattingen van het 'werkelijke' gemiddelde. De lijntjes dwars door de bolletjes en de driehoekjes geven het 95% betrouwbaarheidsinterval: de marge waarbinnen dat werkelijke gemiddelde waarschijnlijk zal liggen.

In de meeste gevallen is er sprake van overlap tussen het betrouwbaarheidsinterval van het schoolgemiddelde en dat van het gemiddelde van de overige leerlingen. Bij schaal 3 (Angstig en Depressief gedrag) en bij schaal 6 (Aandachtsproblemen) is dat echter niet het geval. Op die schalen wijkt het schoolgemiddelde significant af van het gemiddelde van de overige leerlingen.

Figuur 1.1 Een YSR-schoolprofiel

Gemiddelde scores

2. Een VEPP-profiel

Het VEPP-schoolprofiel komt overeen met het YSR-schoolprofiel, met dien verstande dat van de transformatie in de samenvatting van hoofdstuk 4 gebruik is gemaakt. De verschillende VEPP-schalen worden op de horizontale as weergegeven met nummers:

1. Problemen met zichzelf
2. Problemen met leren
3. Problemen thuis
4. Problemen met school

3. Percentages leerlingen met hoge probleemscores

Voor elke school en voor de rest van de leerlingen worden in een eenvoudig staafdiagram de volgende percentages weergegeven:

1. het percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie
2. het percentage leerlingen met een hoge VEPP-score
3. de combinatie van 1 en 2

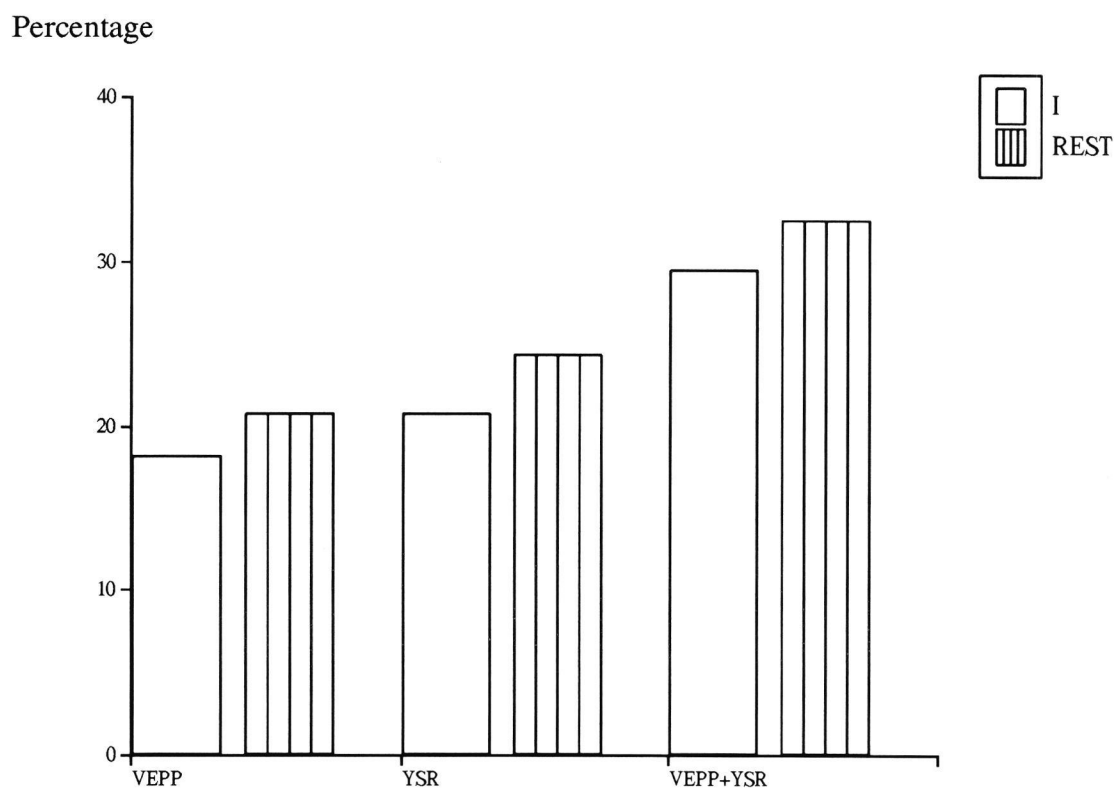
Profiel school 1

De gemiddelde YSR-scores van de leerlingen van school 1 komen vrijwel overeen met die van de overige leerlingen. De leerlingen scoren iets hoger op de VEPP-schalen Problemen met zichzelf en Problemen met leren. Deze verschillen zijn echter niet significant.

De leerlingen scoren wel significant lager op de schaal Problemen met school.

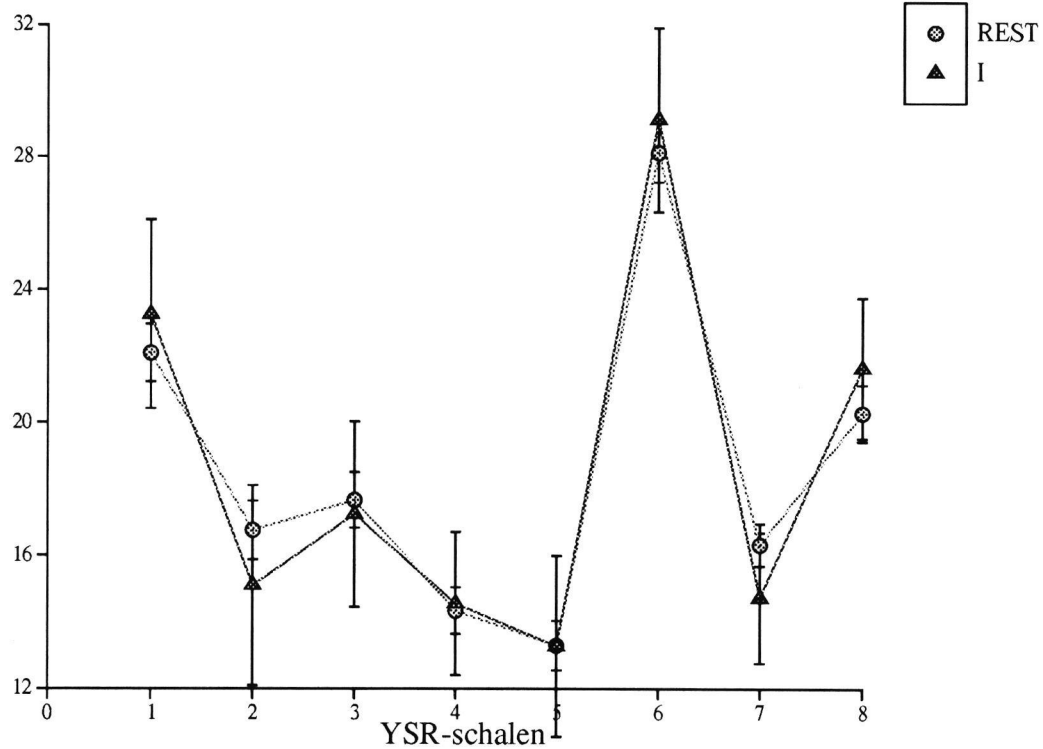
Het percentage potentiële probleemgevallen met hoge VEPP-scores en YSR-probleemindicaties ligt wat lager dan elders.

Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

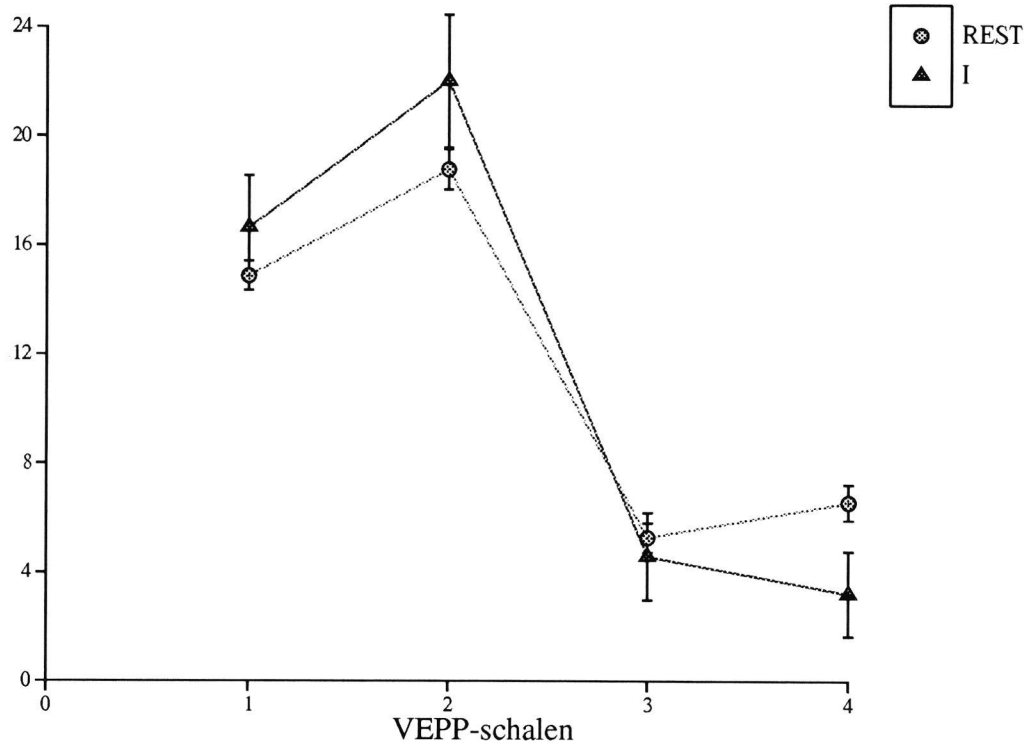

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

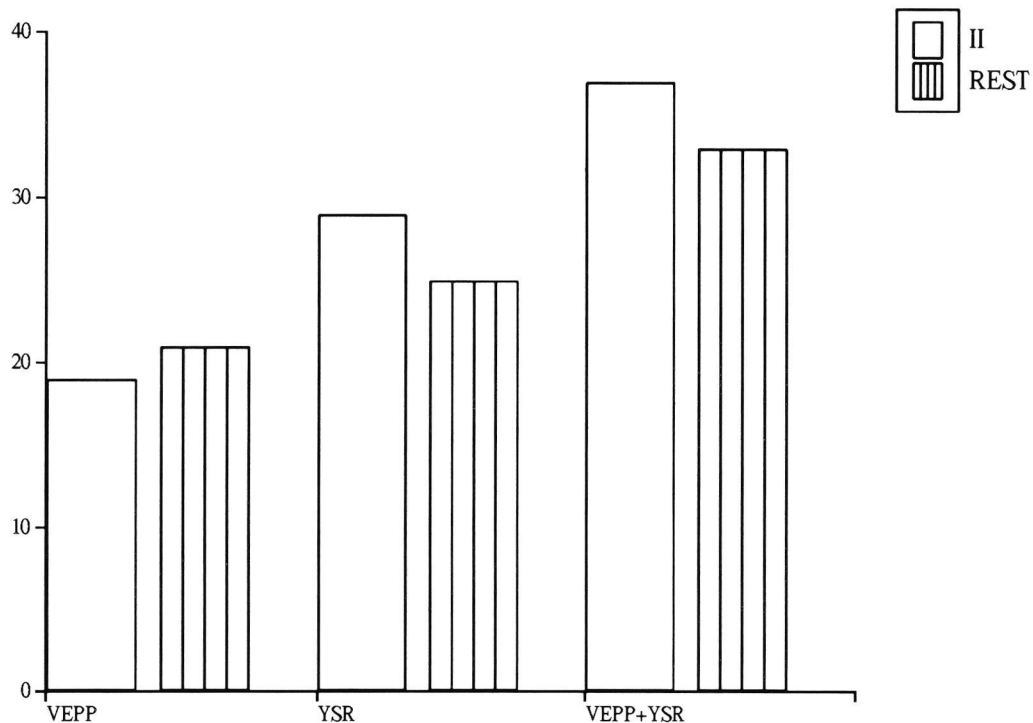
Profiel school 2

De YSR-scores van de leerlingen van school 2 schommelen om die van de leerlingen van de andere scholen, maar de verschillen zijn niet significant. Datzelfde geldt voor de VEPP-scores, met uitzondering van de schaal Problemen met zichzelf; hier ligt de gemiddelde score significant lager

Het percentage potentiële probleemgevallen ligt wat hoger dan elders, vooral door een hoger percentage. YSR-probleemindicaties.

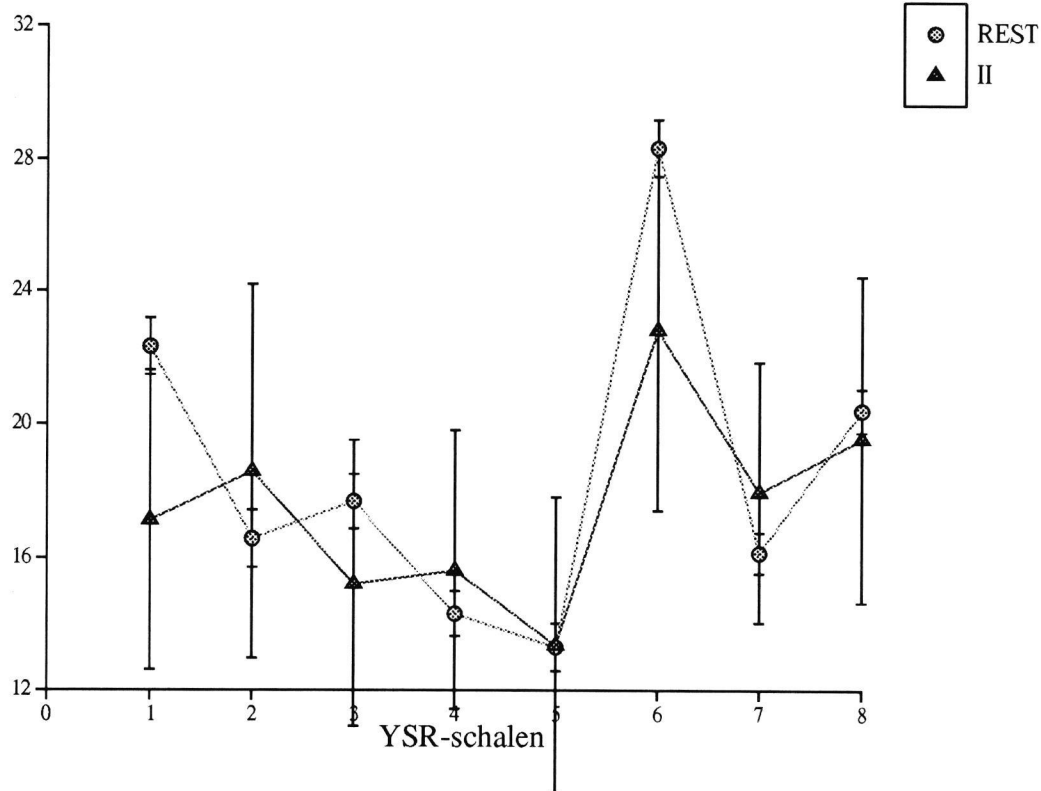
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

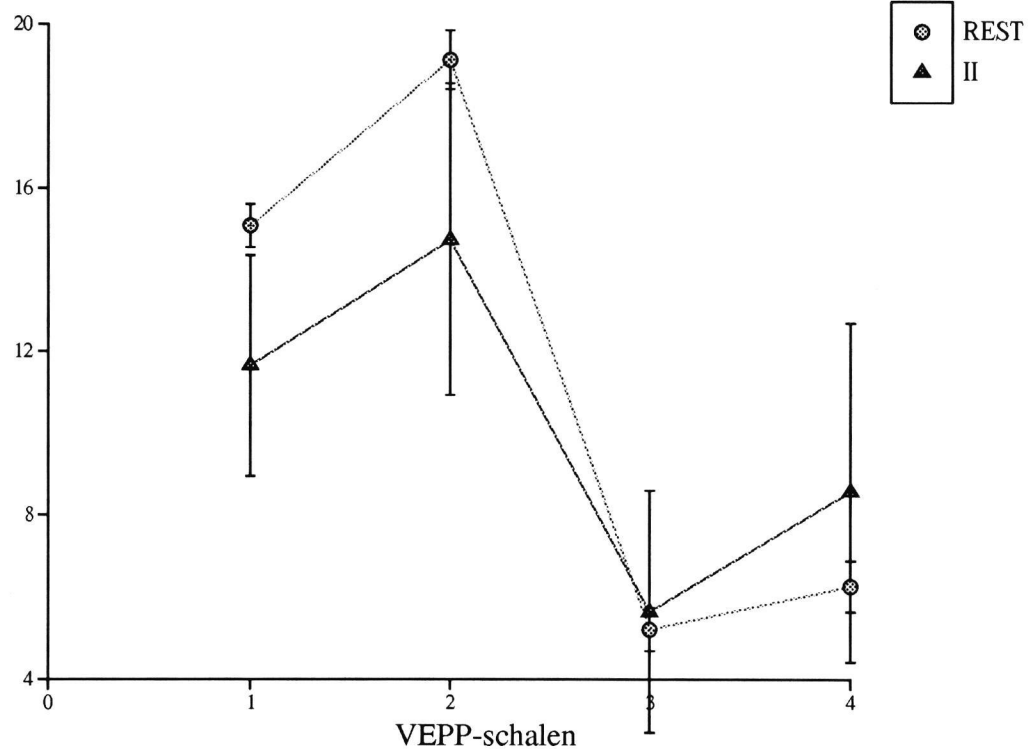

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

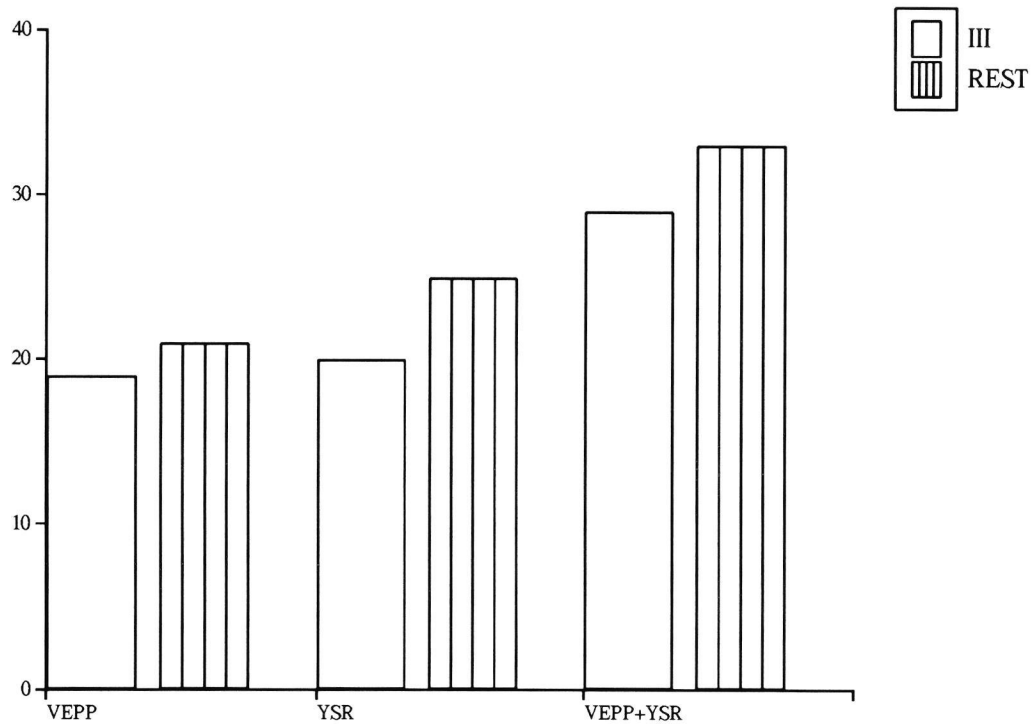
- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 3

Zowel op de YSR als op de VEPP komen de gemiddelde scores van de leerlingen van school 3 vrijwel overeen met die van de overige leerlingen. Er zijn minder leerlingen met een hoge VEPP-score of een YSR-probleemindicatie.

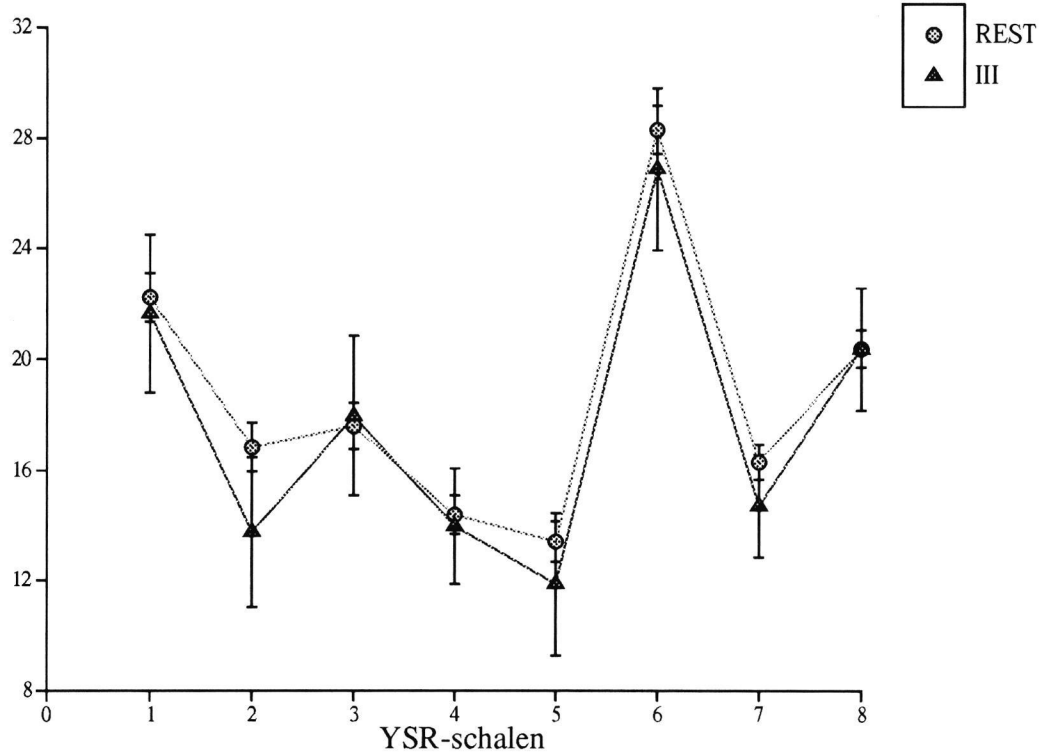
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

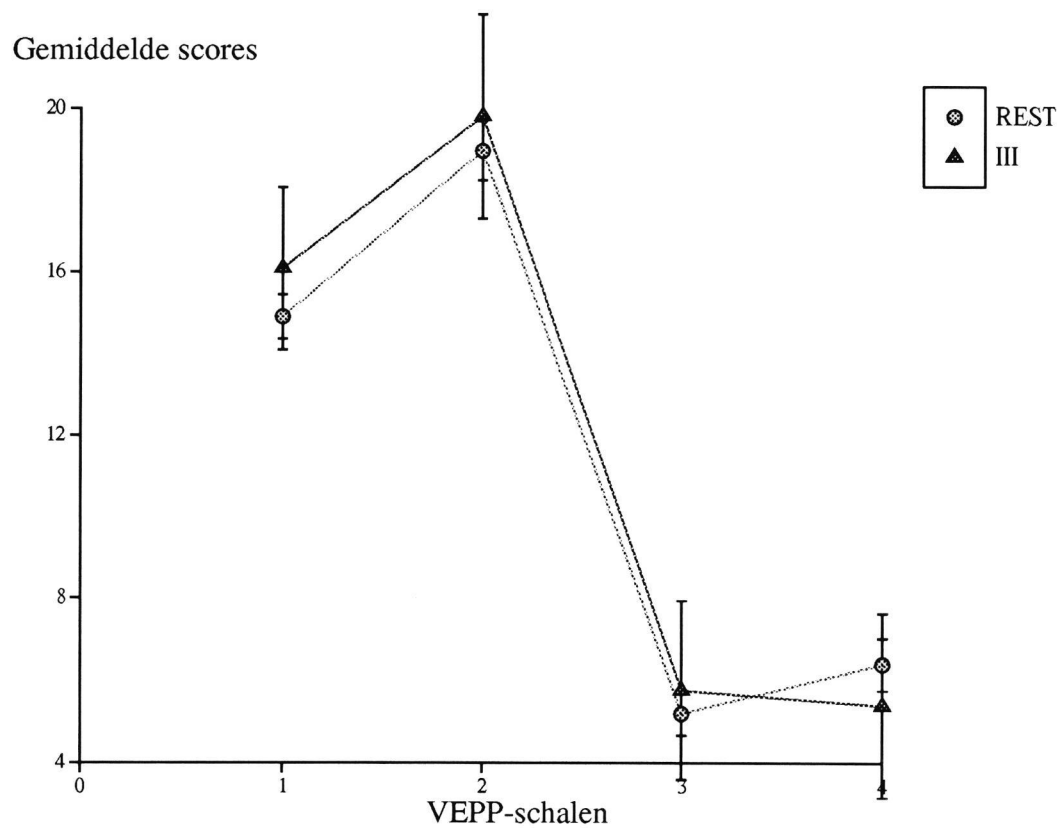
Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 4

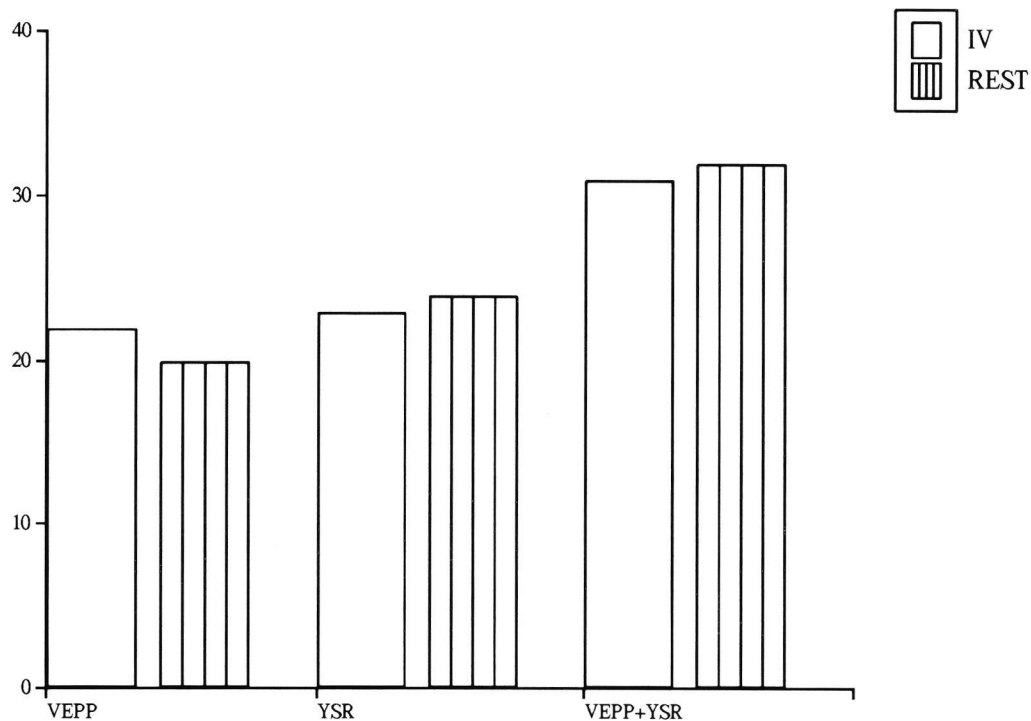
De gemiddelde scores van de leerlingen op school 4 liggen wat lager dan die op de andere scholen. De meeste verschillen zijn niet significant. De gemiddelde score op de schaal Problemen met gedachten is echter wel significant lager.

De gemiddelde VEPP_scores komen vrijwel overeen met die van de andere leerlingen, met uitzondering van de schaal Problemen thuis; hier scoren de leerlingen van school 4 significant lager.

Het percentage potentiële probleemgevallen komt vrijwel overeen met dat op de andere scholen.

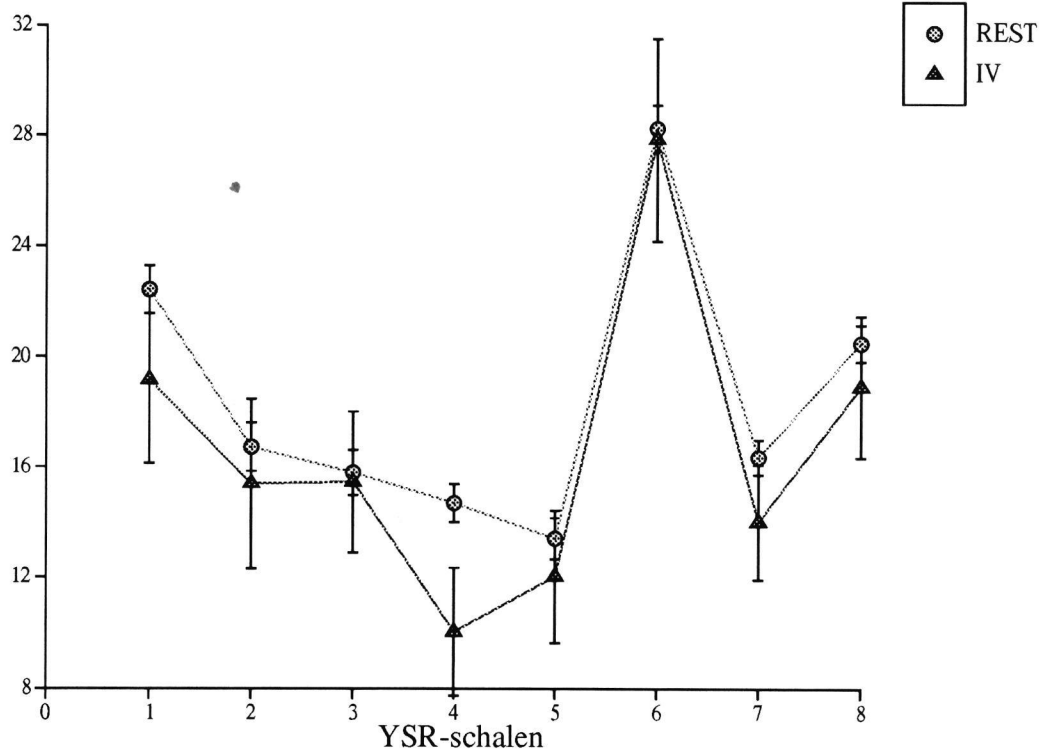
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

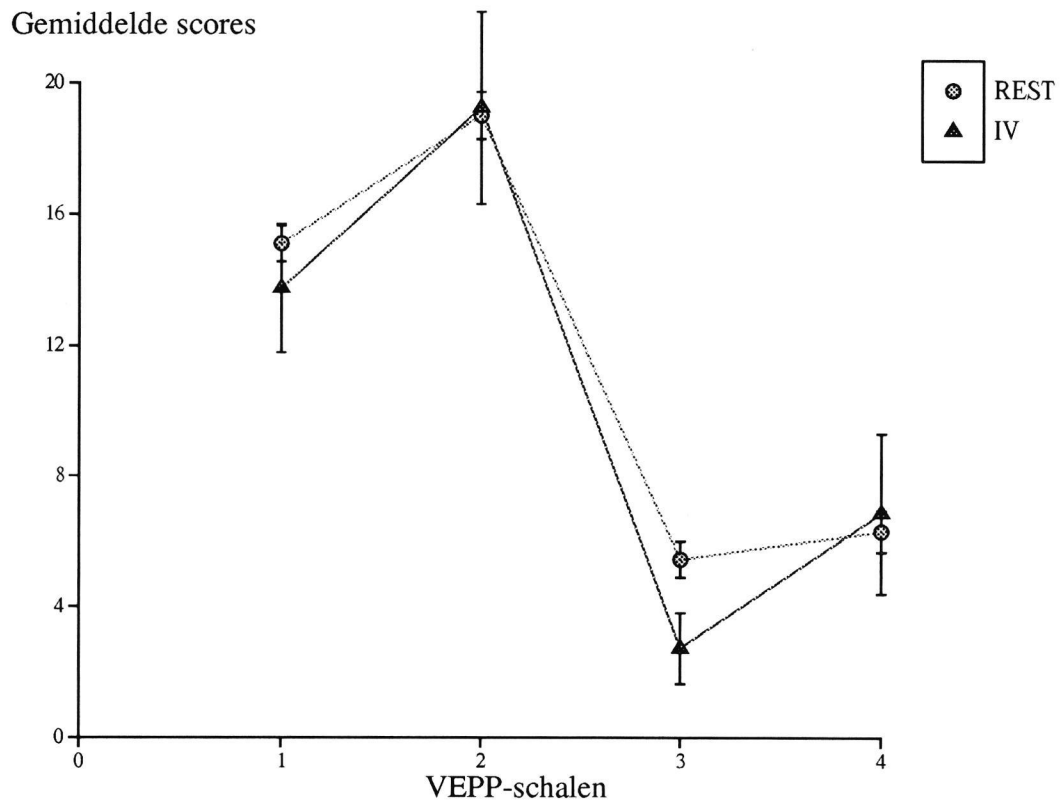
Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

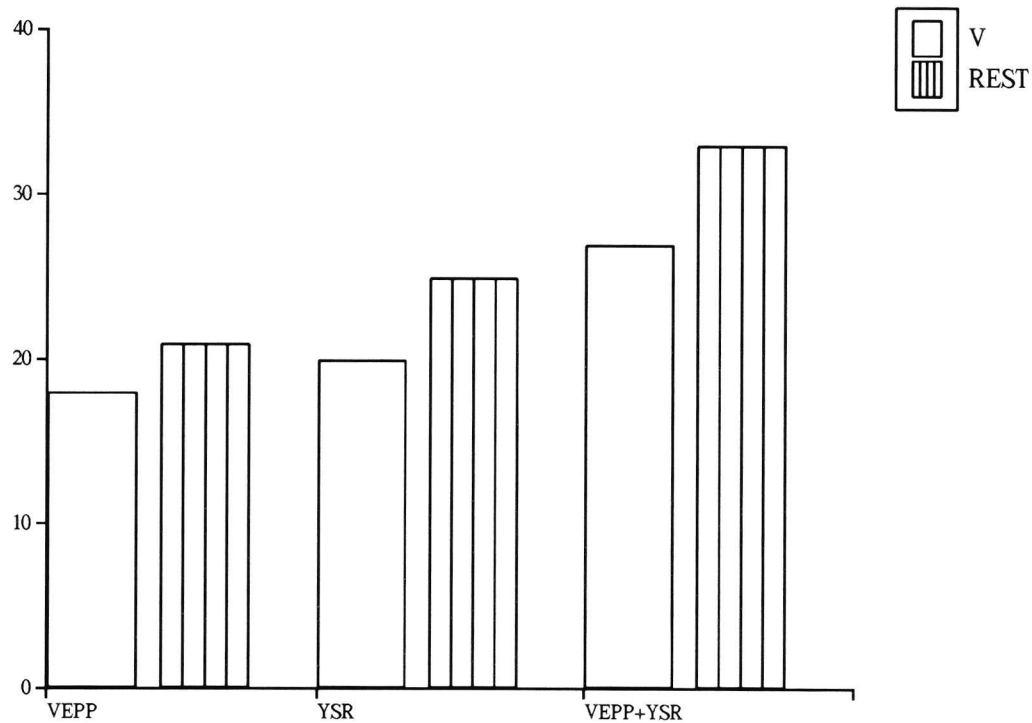
Profiel school 5

De gemiddelde scores van de leerlingen op school 5 op de YSR komen vrijwel overeen met die op de andere scholen. Ook op de VEPP bestaan geen significante verschillen.

Het percentage leerlingen met een hoge VEPP-score of een YSR-probleemindicatie ligt duidelijk lager dan elders.

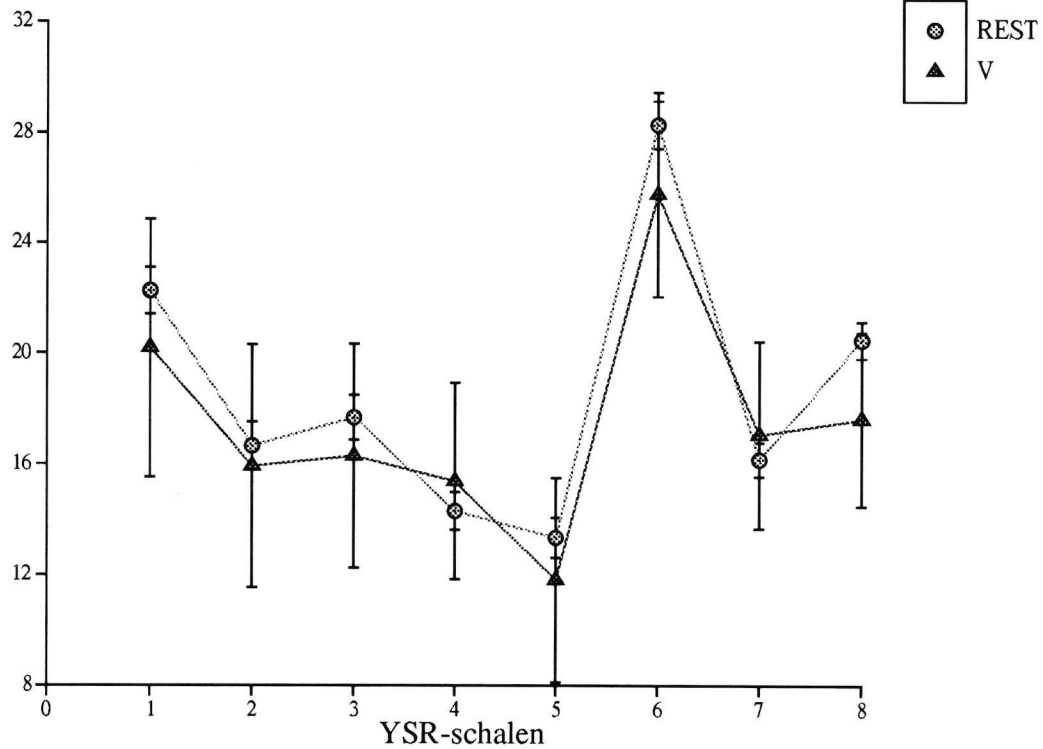
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

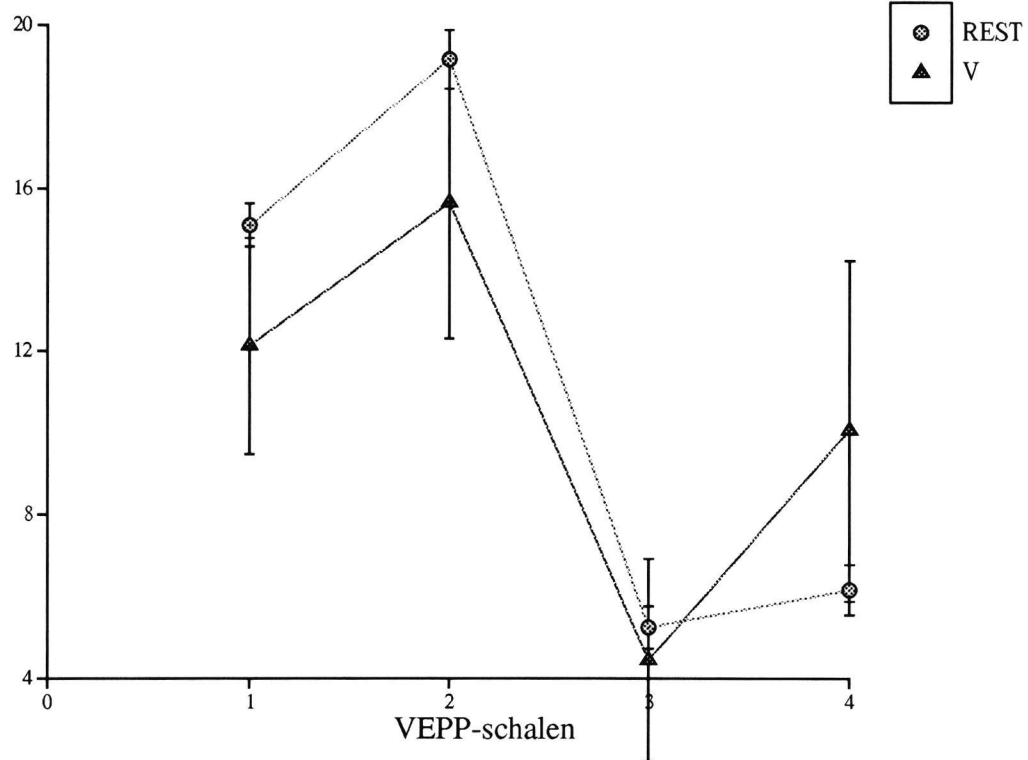

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

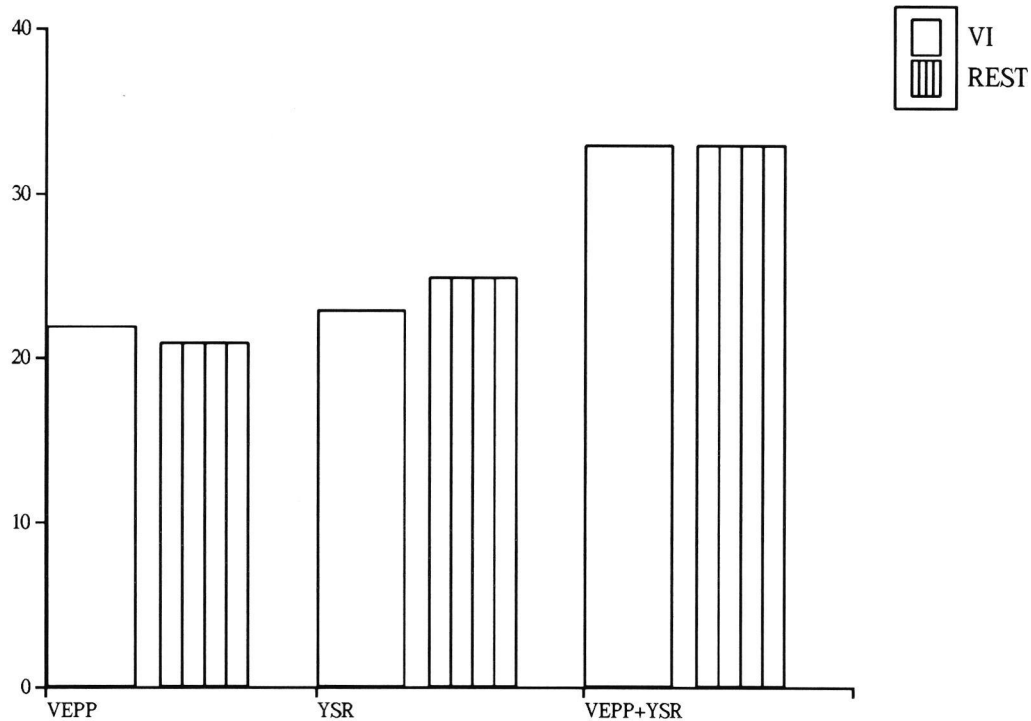
Profiel school 6

De gemiddelde YSR-scores van de leerlingen van school 6 komen vrijwel overeen met die op de andere scholen. Met uitzondering van de schaal Problemen met school geldt dat ook voor de VEPP. Op genoemde schaal scoren de leerlingen van school 6 significant beter.

Het percentage potentiële probleemleerlingen komt vrijwel overeen met dat op de andere scholen.

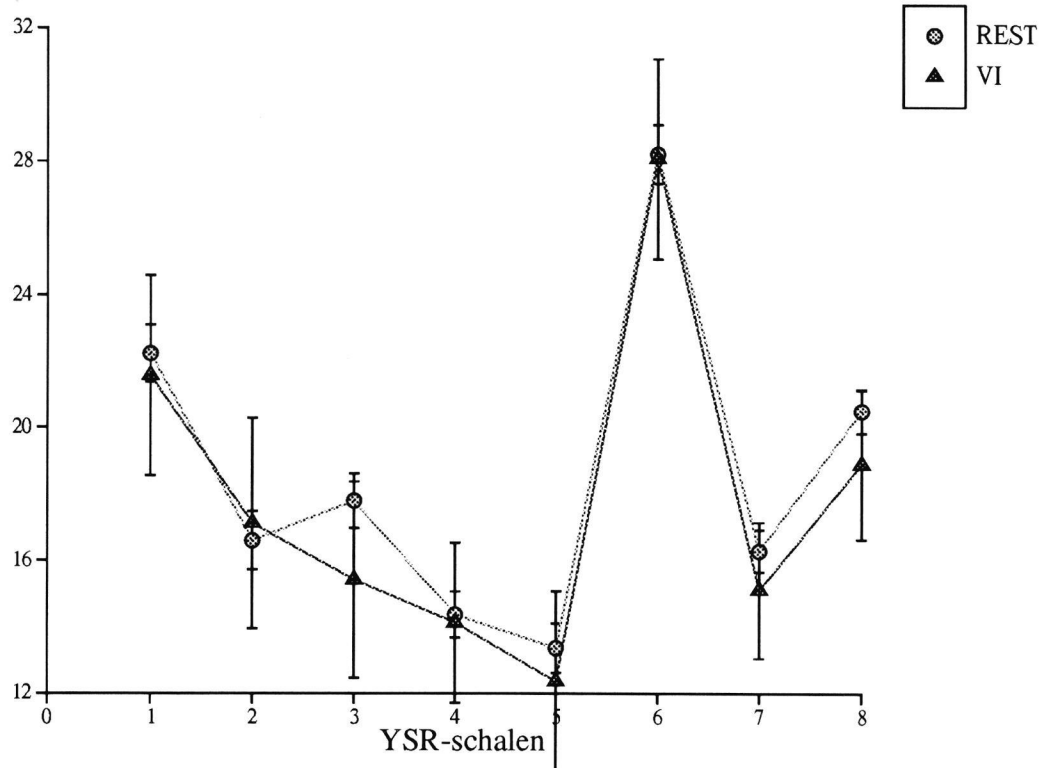
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

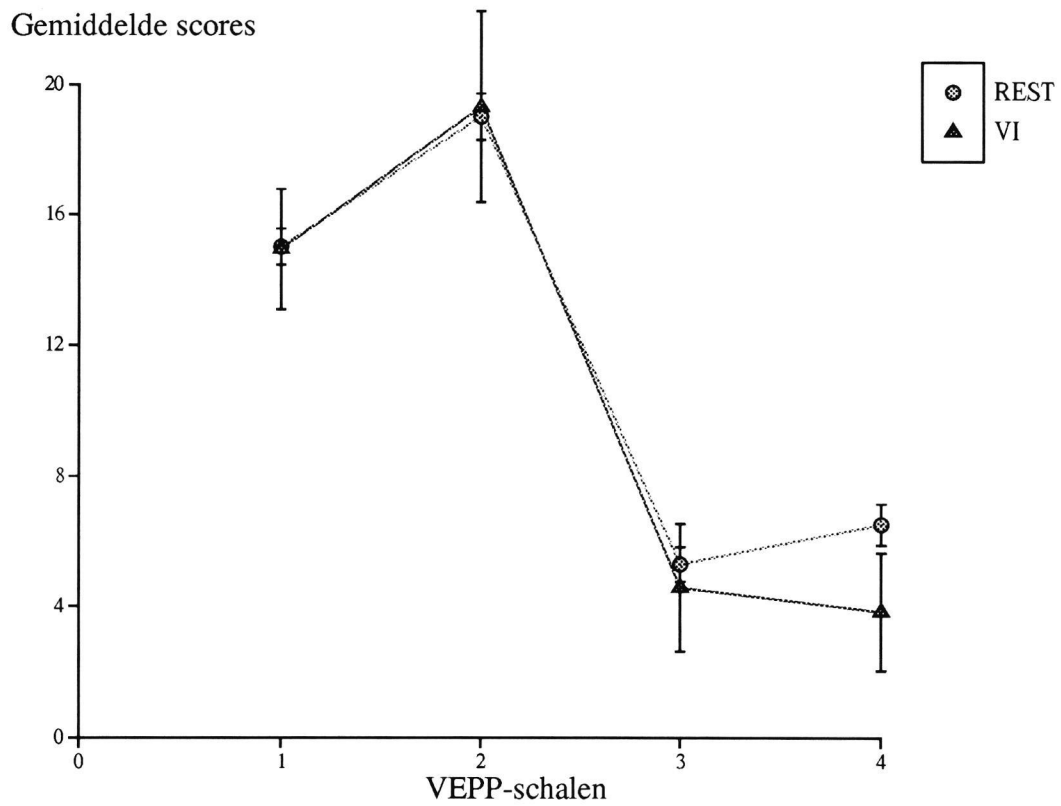
Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)**VEPP-schalen:**

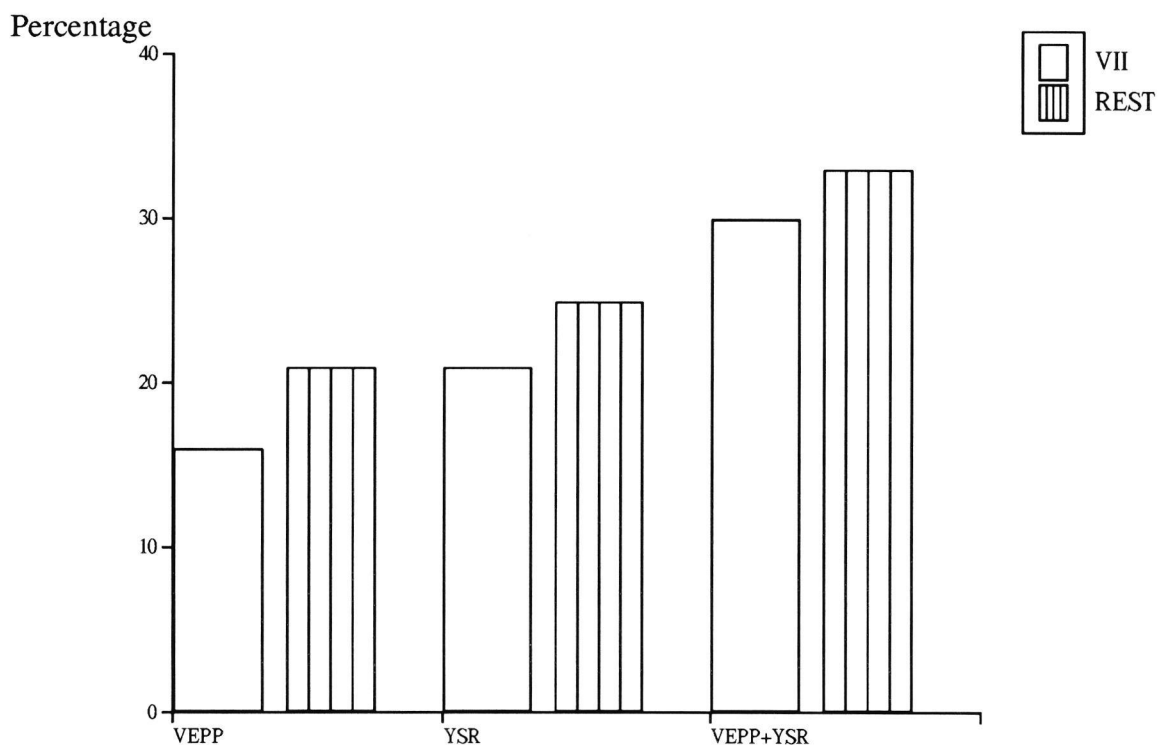
- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 7

De gemiddelde probleemscores van de leerlingen op school VII komen vrijwel overeen met die op de andere scholen. Dat geldt zowel voor de YSR, als voor de VEPP.

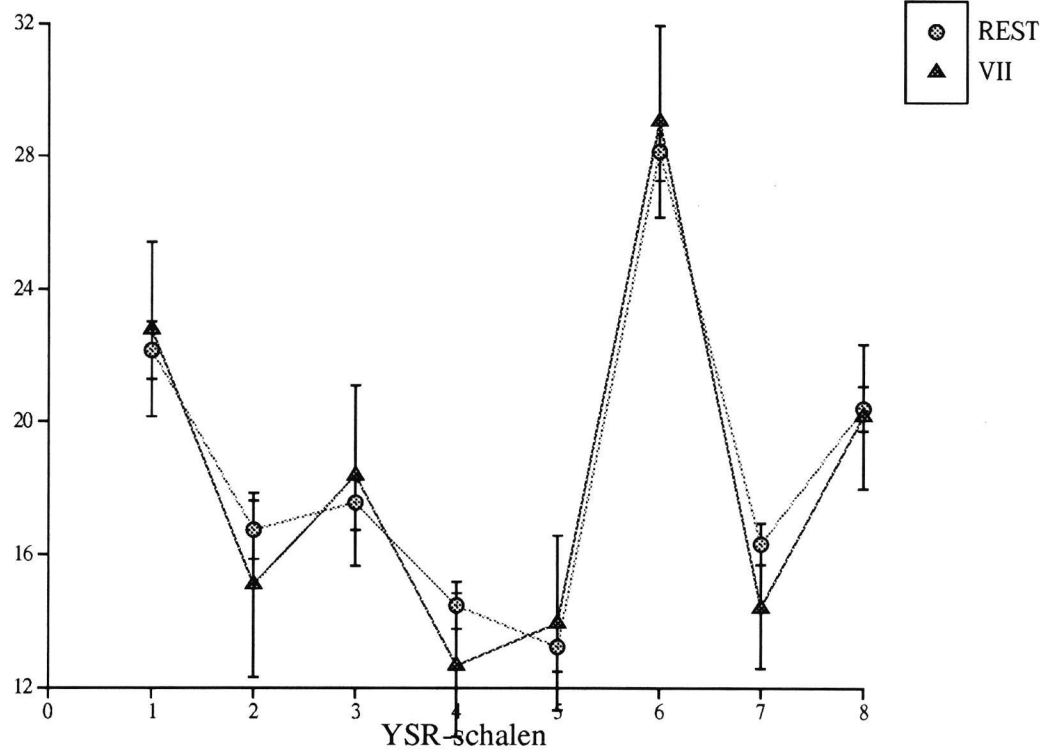
Ondanks die overeenkomende gemiddelden, ligt het percentage potentiële probleemgevallen wat lager dan elders.

Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

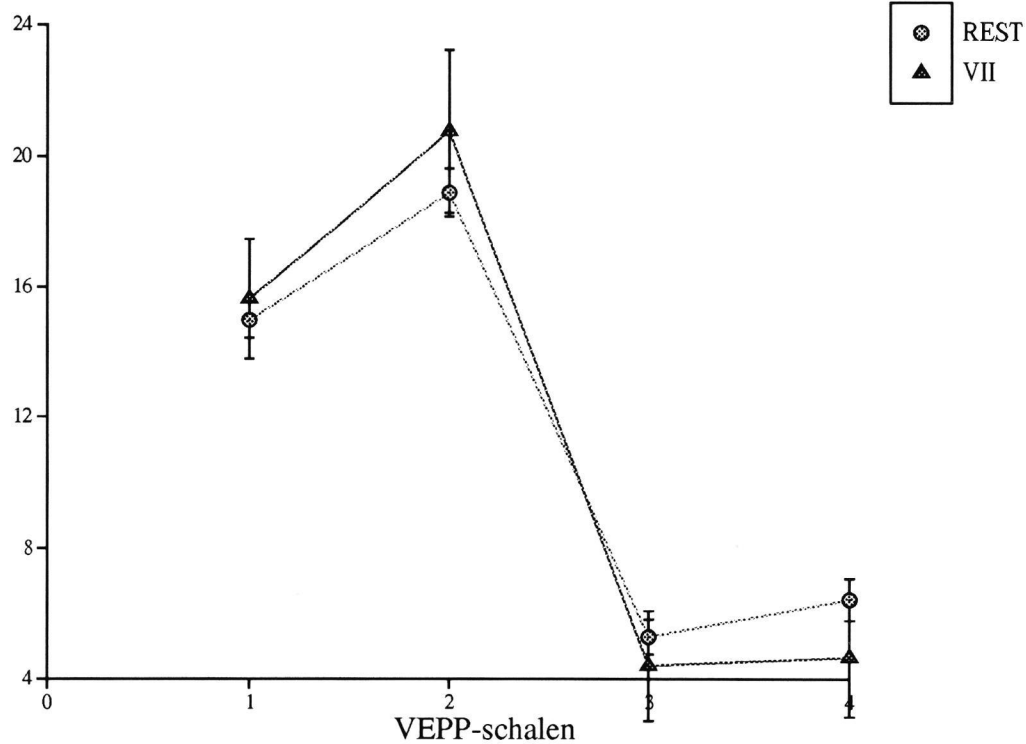

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 8

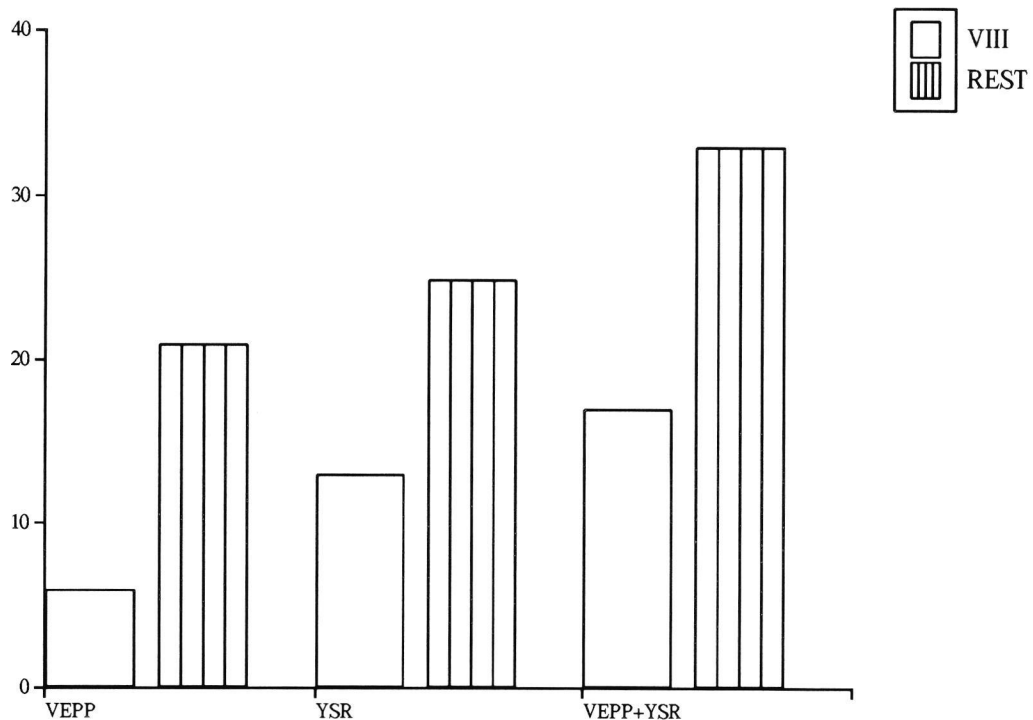
Op de meeste YSR-schalen liggen de gemiddelde scores van de leerlingen van school VIII gunstiger dan die van de overige leerlingen in de regio. Alleen op de schaal Lichamelijke klachten is dat verschil significant.

Ook de gemiddelde VEPP-scores liggen onder de gemiddelden van de rest van de regio. Op drie van de vier schalen is dat verschil ook significant: Problemen met leren, Problemen thuis en Problemen met School.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt op deze school op ongeveer de helft van dat van de overige scholen.

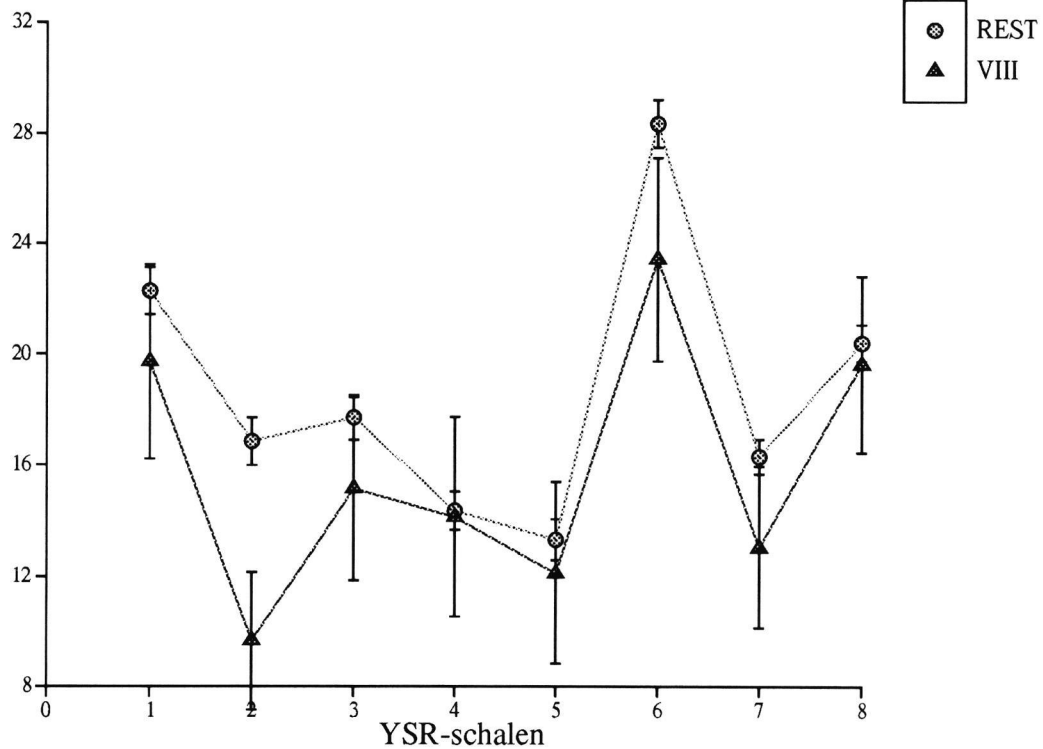
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

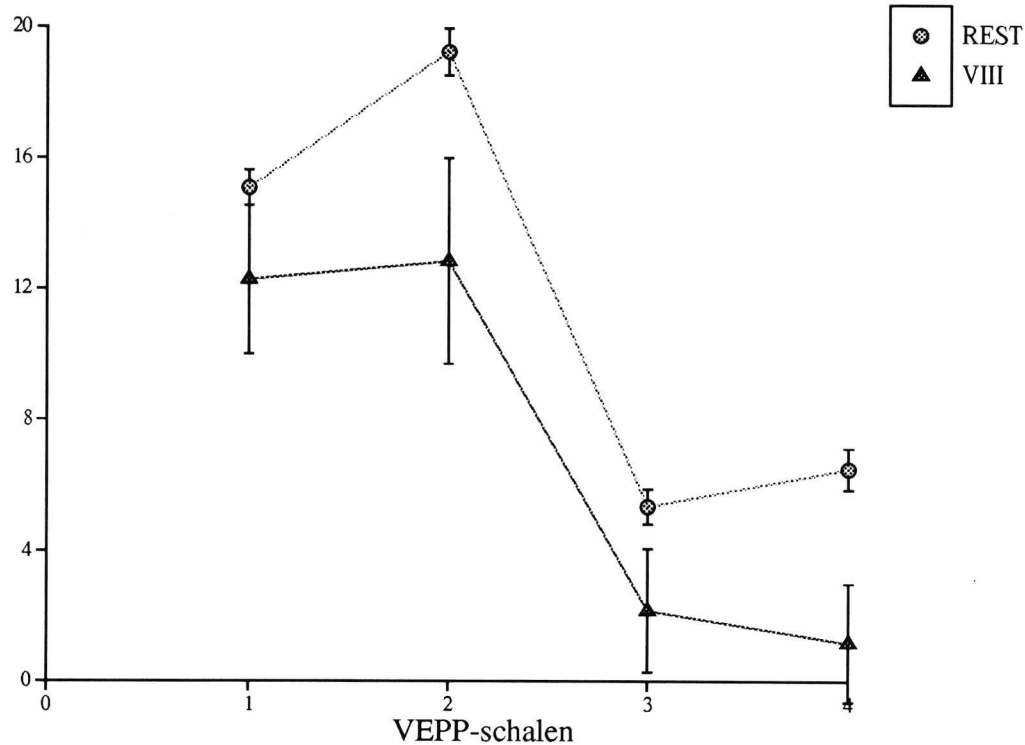
Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 9

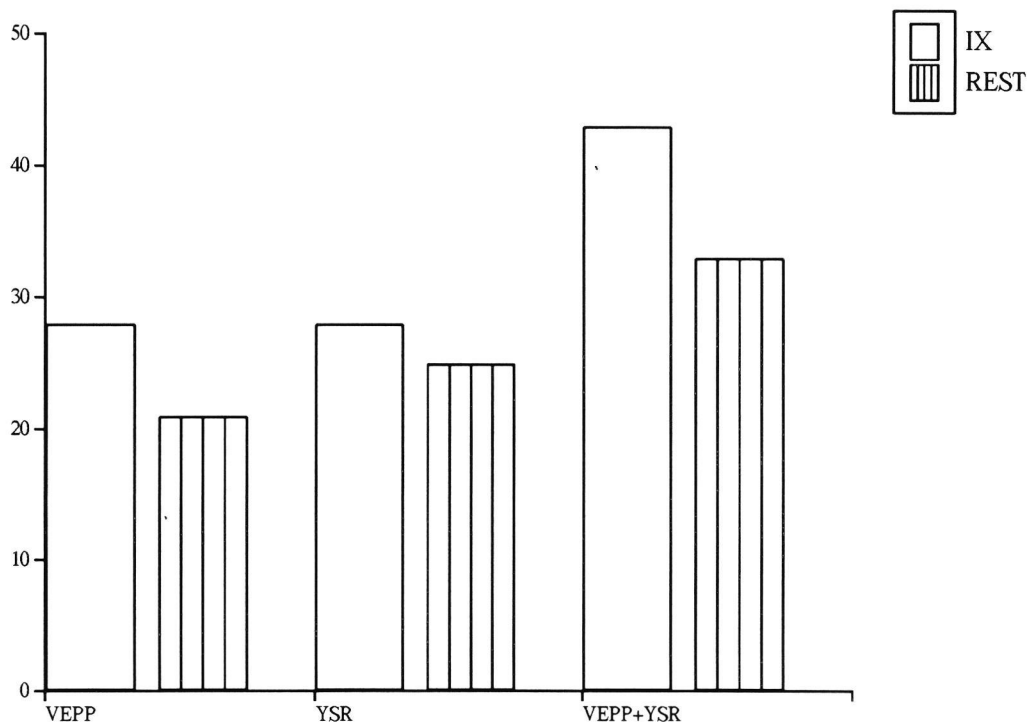
Op bijna alle YSR-schalen halen de leerlingen van school 9 een wat hoger gemiddelde score dan de leerlingen van de overige scholen. De verschillen zijn echter niet significant, met uitzondering van de schaal Teruggetrokken gedrag waar de leerlingen van school IX significant lager scores.

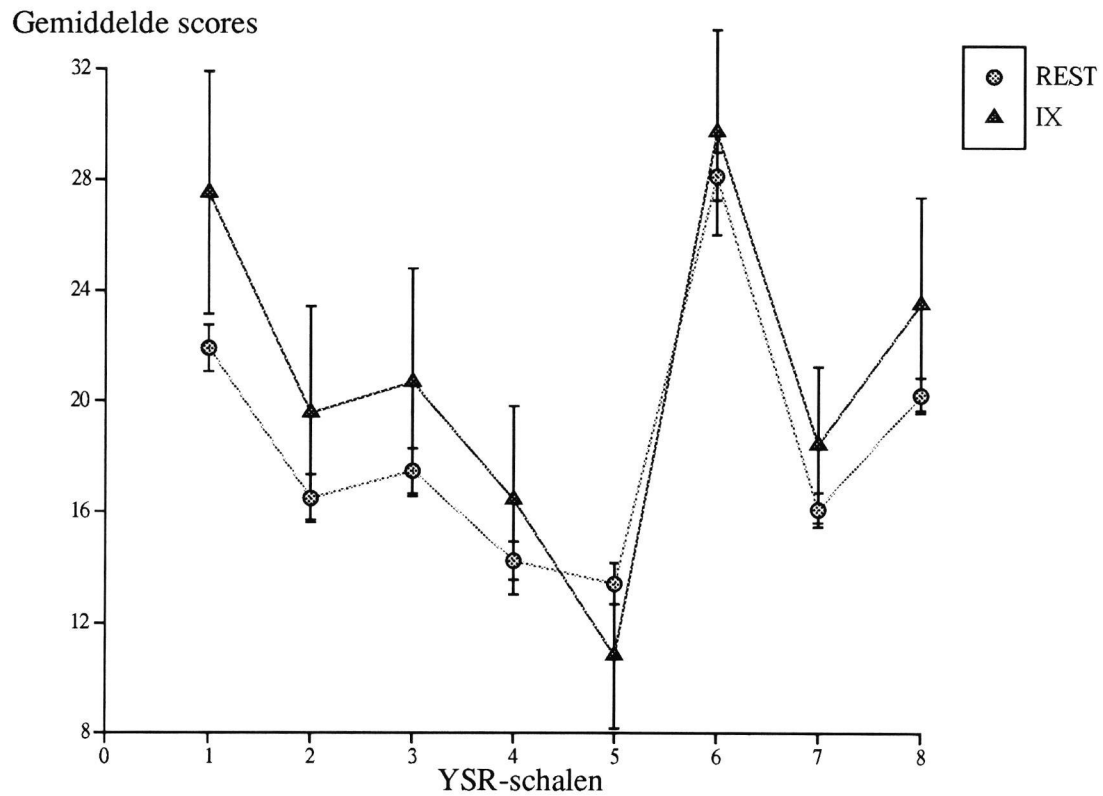
Op de VEPP-schalen Problemen met zichzelf en Problemen met leren komen de scores overeen met die van de andere leerlingen in de regio. Op de schalen Problemen thuis en Problemen met school scoren de leerlingen wat ongunstiger, maar ook deze verschillen zijn niet significant.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt 10% hoger dan op de andere scholen.

Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

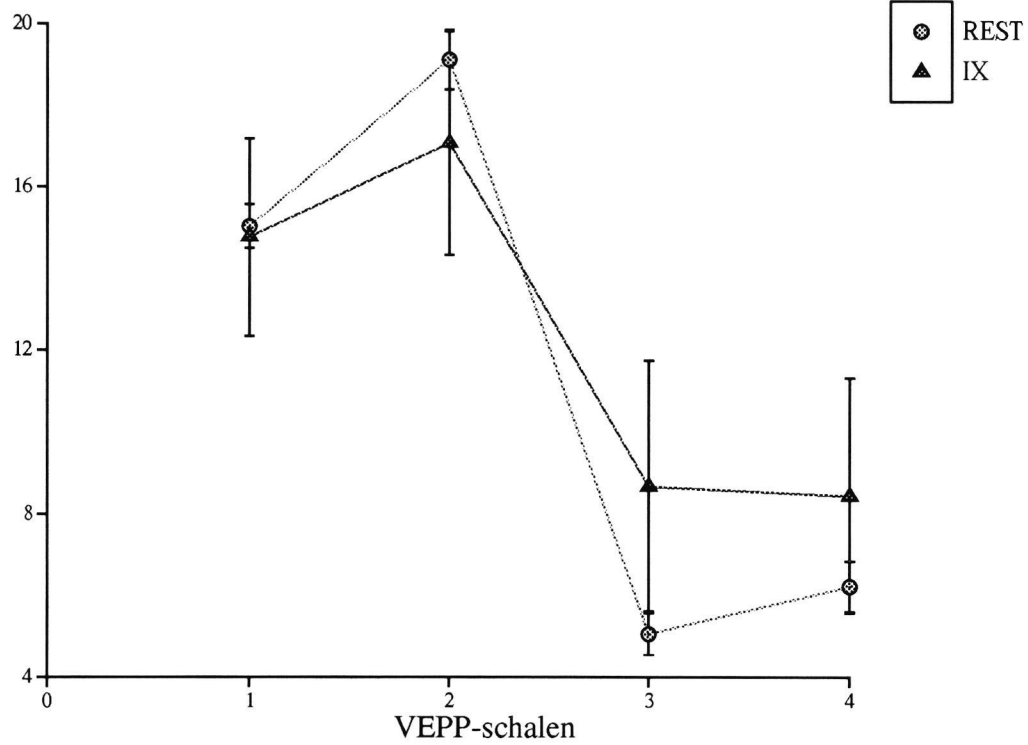

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)**YSR-schalen:**

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

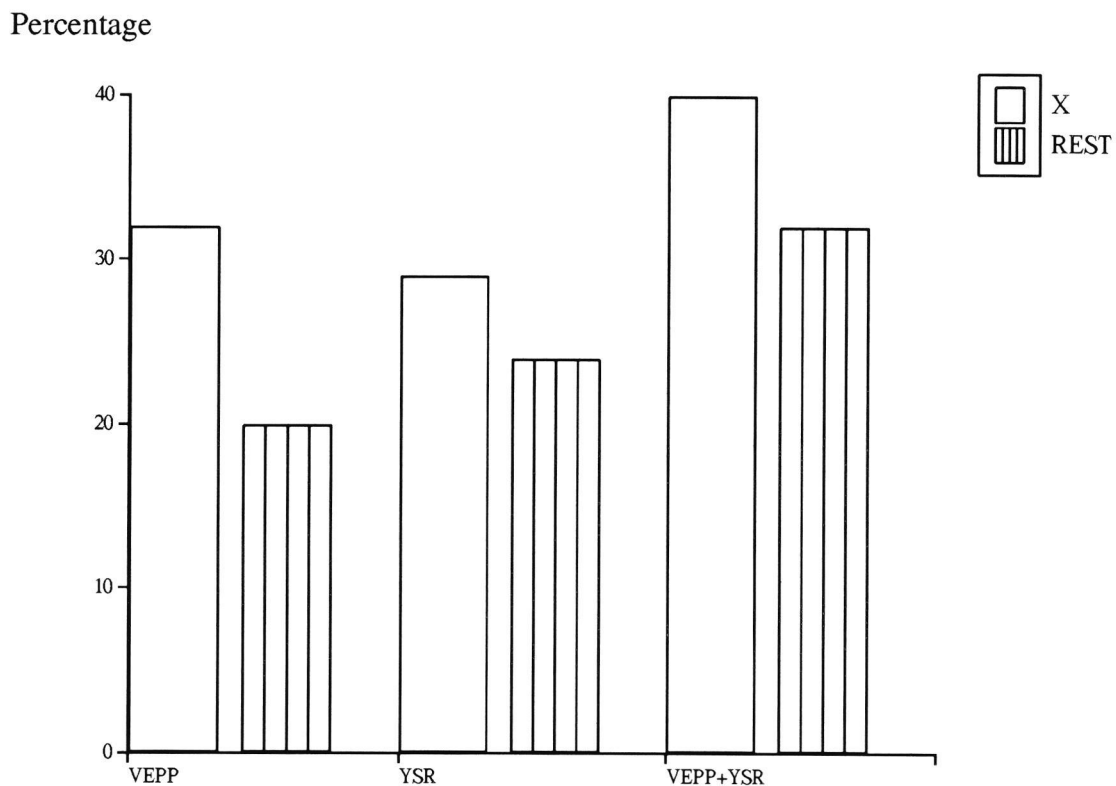
Profiel school 10

Op de meeste schalen van de YSR komen de gemiddelde scores van de leerlingen van school 10 overeen met die van de overige leerlingen. De scores op de schalen Lichamelijke klachten en Angstig en depressief gedrag liggen wat hoger, hoewel alleen het eerste verschil significant is.

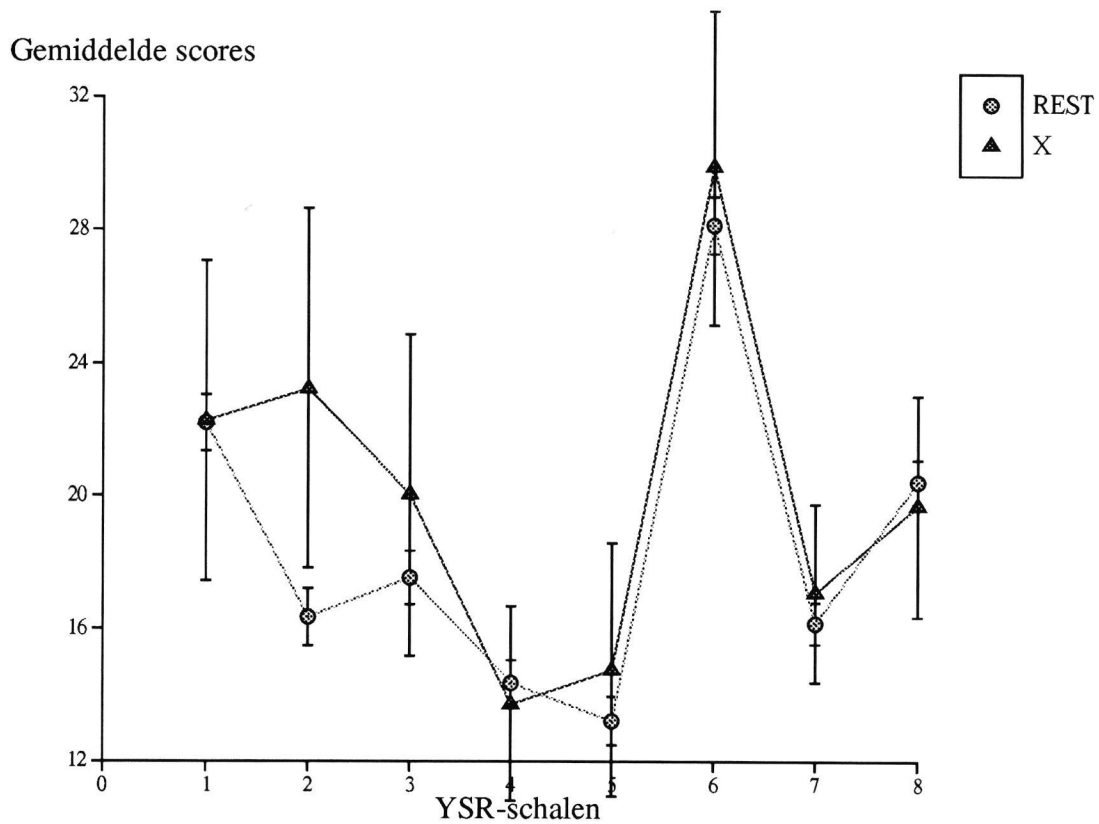
Ook op de VEPP wijken de leerlingen op één schaal ongunstig af van de overige leerlingen; zij scoren hoger op de schaal Problemen met school.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt duidelijk hoger dan dat op de andere scholen in de regio.

Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

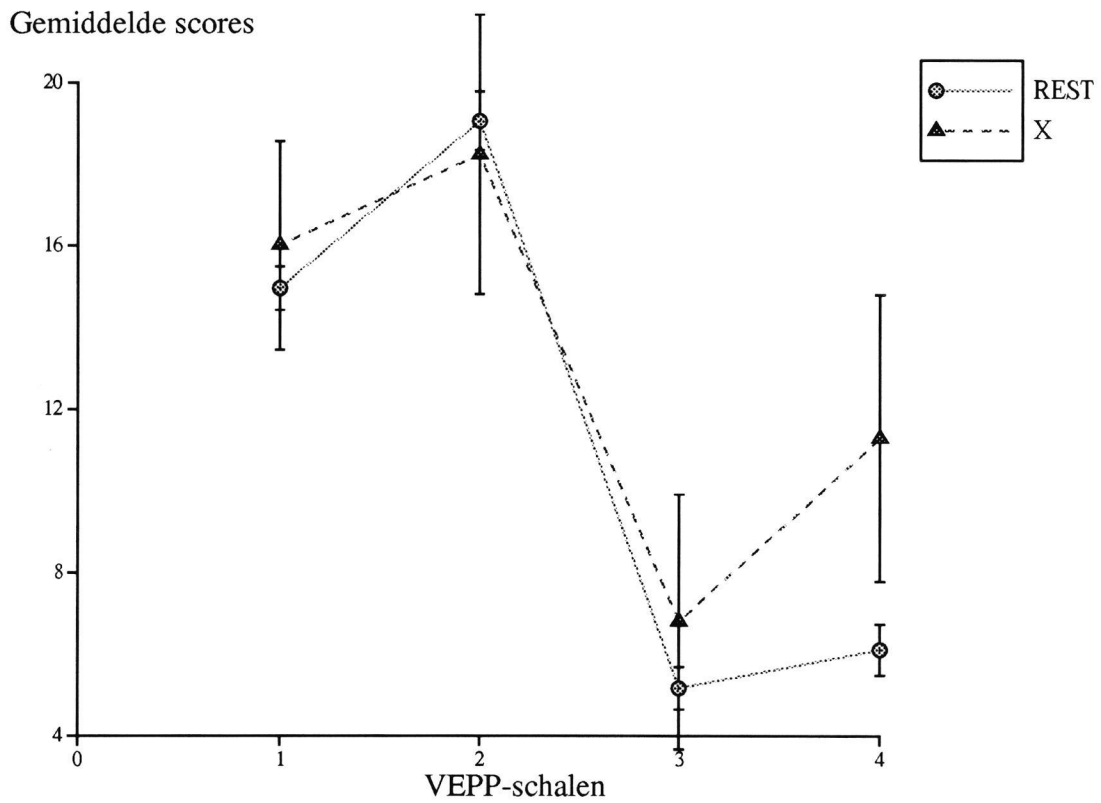
Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 11

De gemiddelde score van de leerlingen van school 11 ligt op alle YSR-schalen lager dan die van de overige leerlingen, met uitzondering van de schalen Problemen met gedachten en Delinquent gedrag.

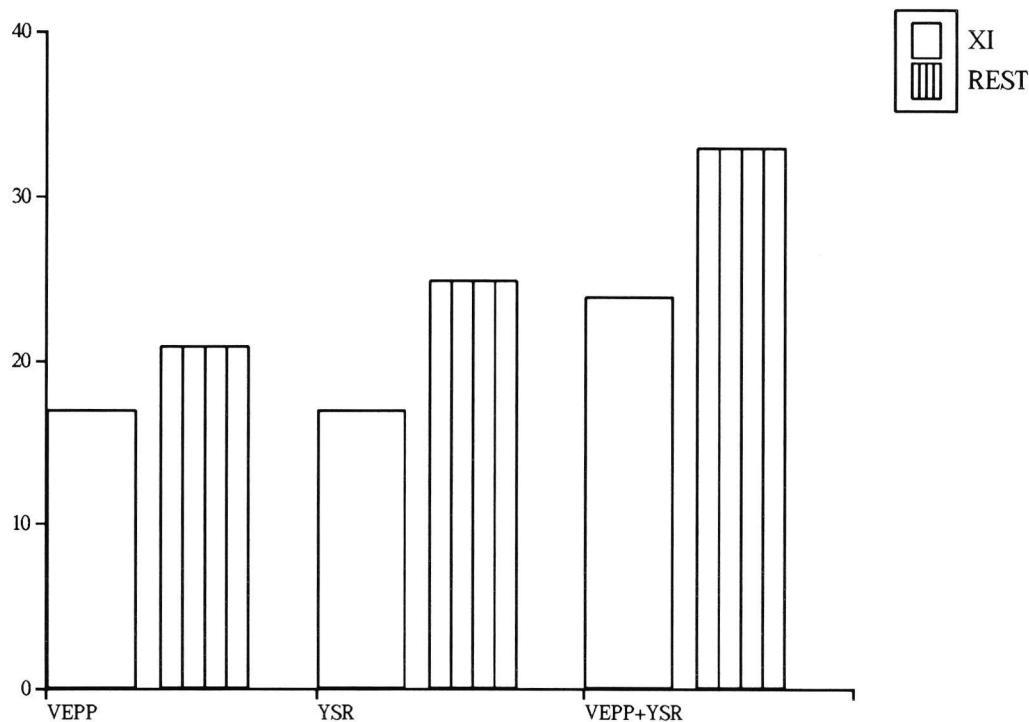
De verschillen op de schalen Angstig en depressief gedrag en Aandachtsproblemen zijn significant.

Op de VEPP komen de gemiddelde probleemscores van de leerlingen van school 11 min of meer overeen met die op de nadere scholen.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt bijna duidelijk lager dan elders in de regio.

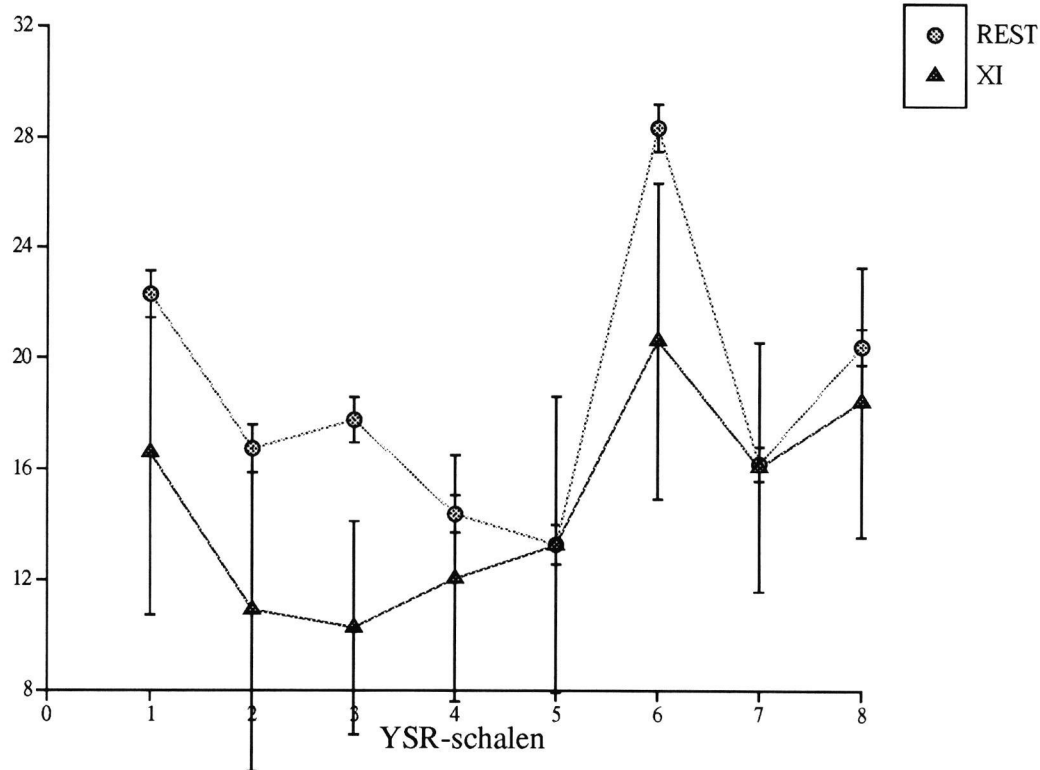
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

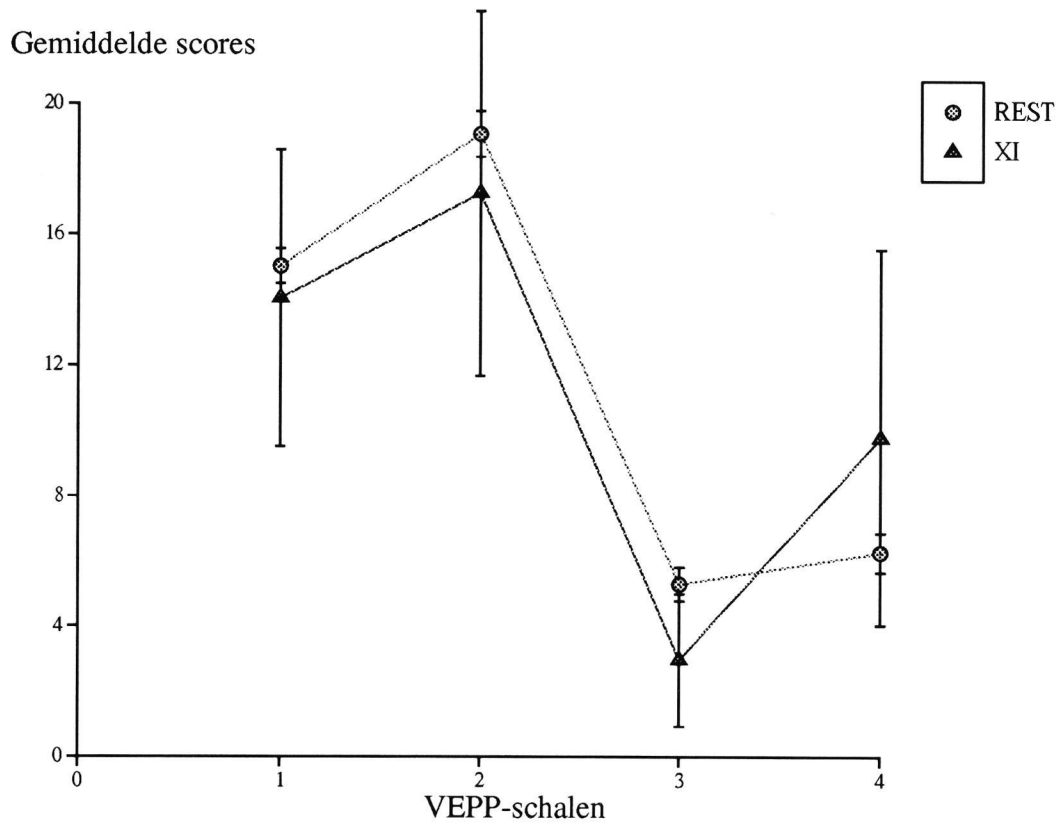
Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)**VEPP-schalen:**

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 12

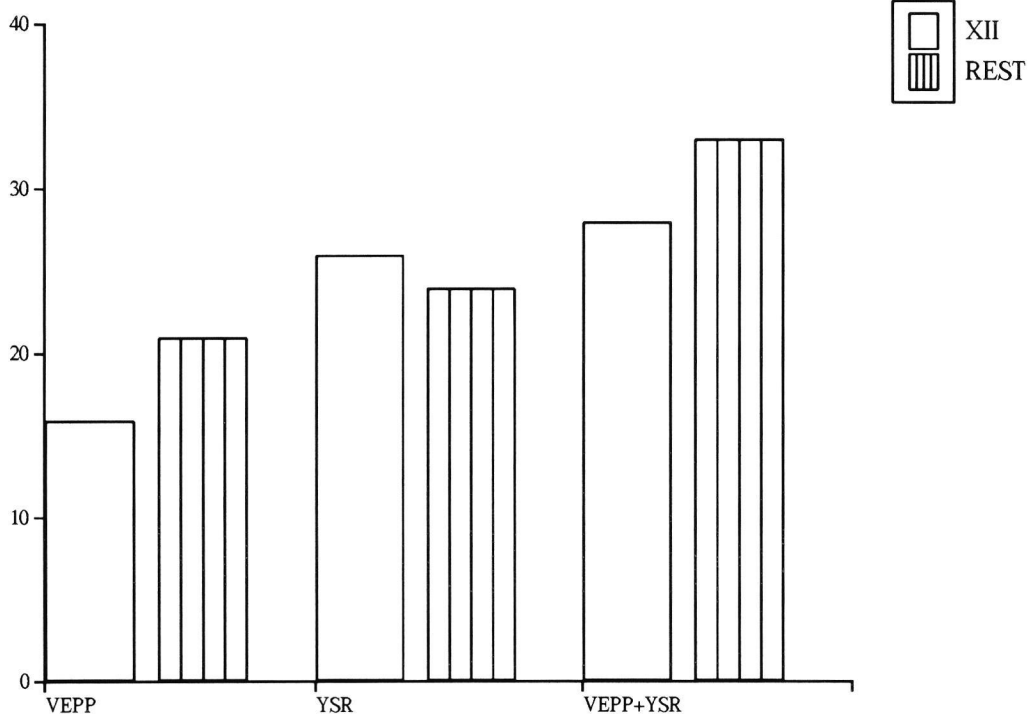
De gemiddelde YSR-scores van de leerlingen komen vrijwel overeen met die van de andere leerlingen in de regio.

Datzelfde geldt voor de VEPP-scores.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt lager dan elders, vooral door minder hoge VEPP-scores.

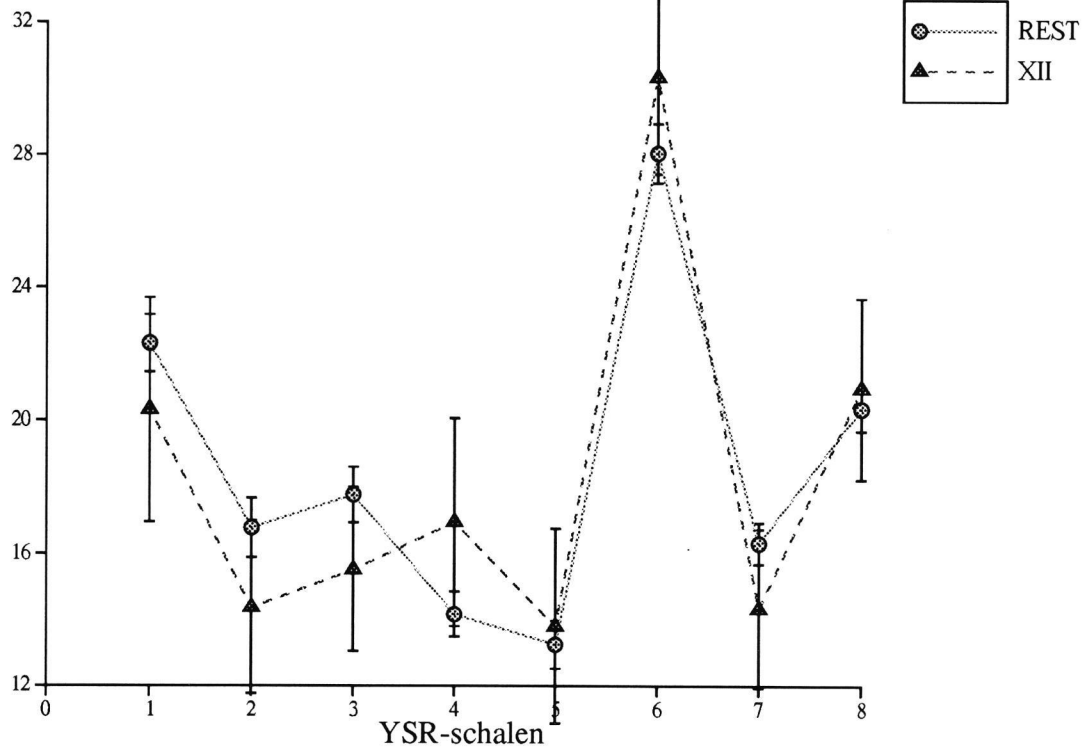
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

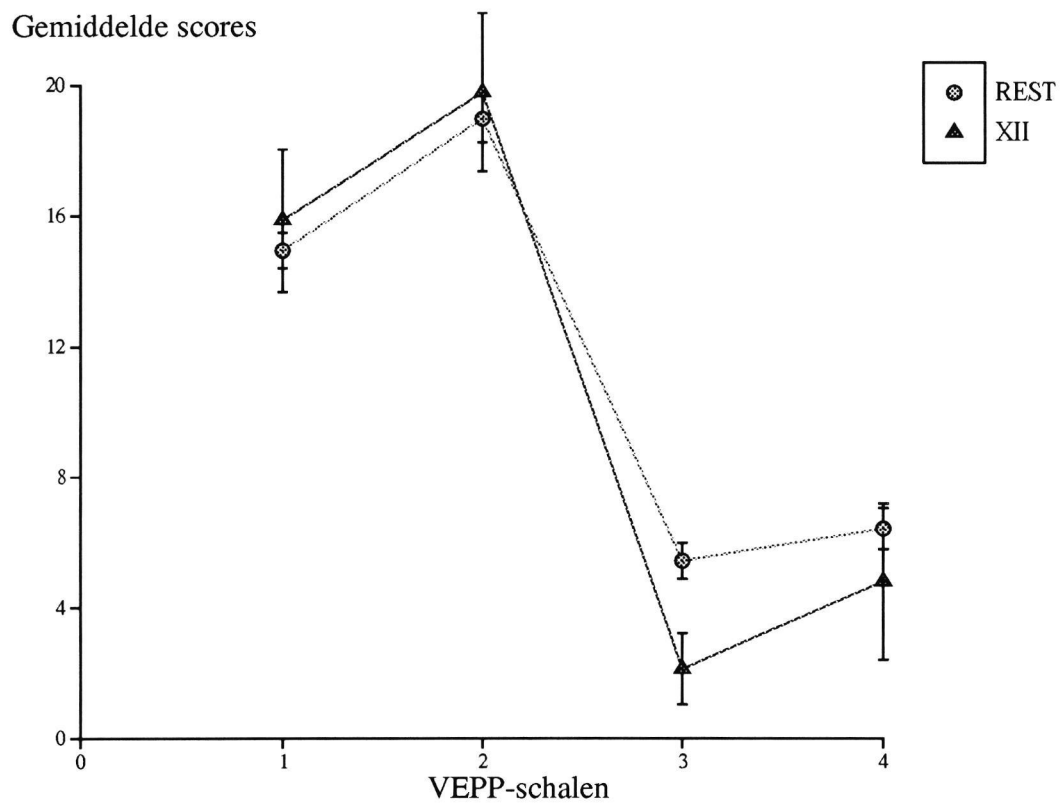
Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)**VEPP-schalen:**

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 13

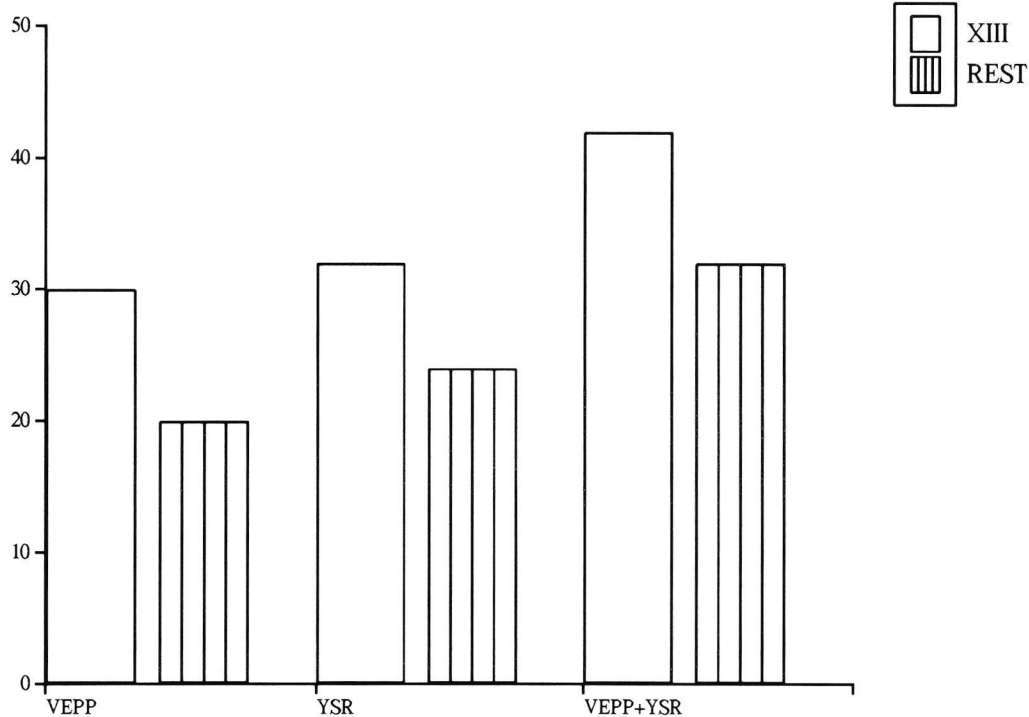
De gemiddelde YSR-scores van de leerlingen van school 13 komen meestal overeen met die van de andere leerlingen in de regio. Alleen op de schaal Delinquent gedrag ligt de gemiddelde score significant hoger.

Op de VEPP-schaal Problemen met school scoren zij significant ongunstiger.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt duidelijk hoger dan op de andere scholen.

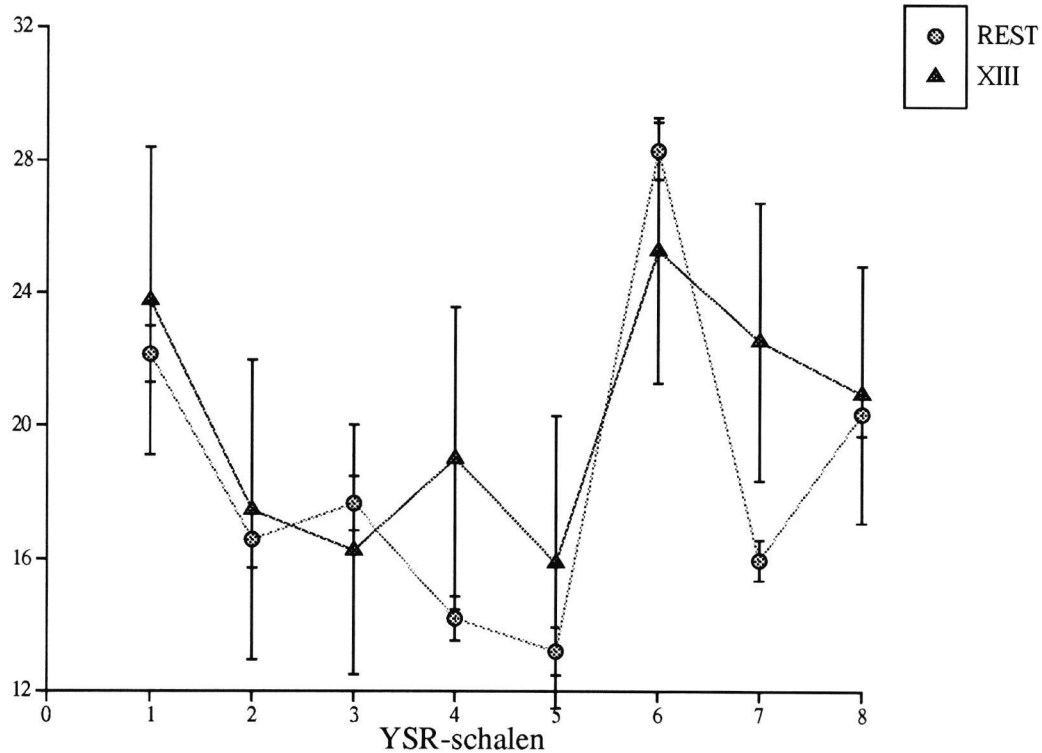
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

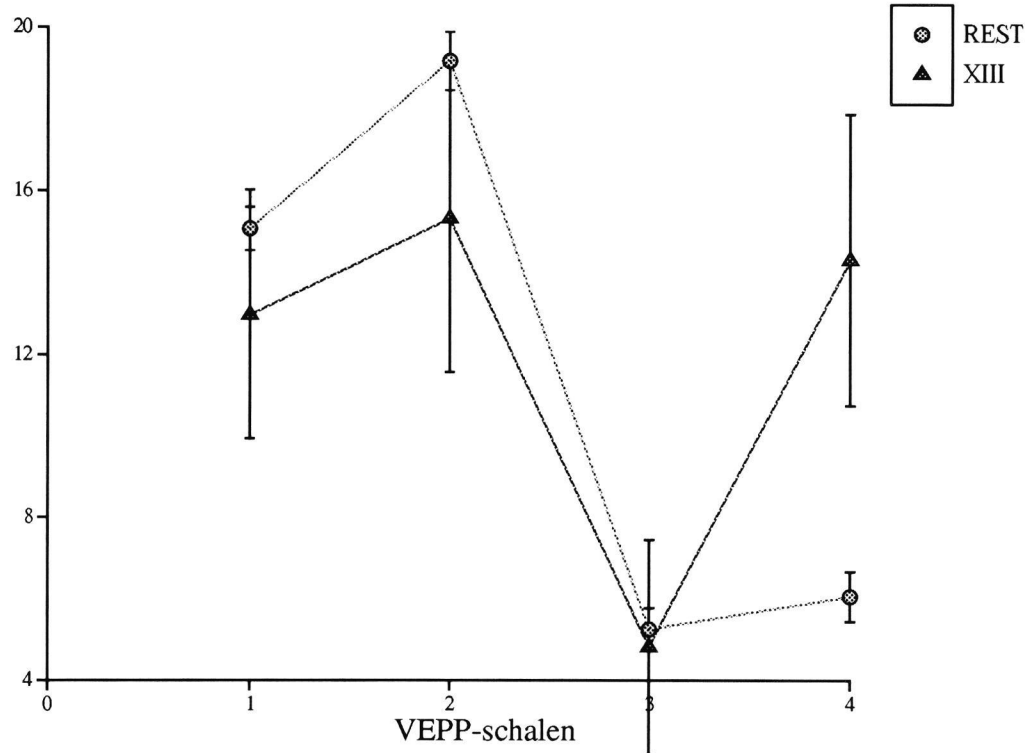
Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

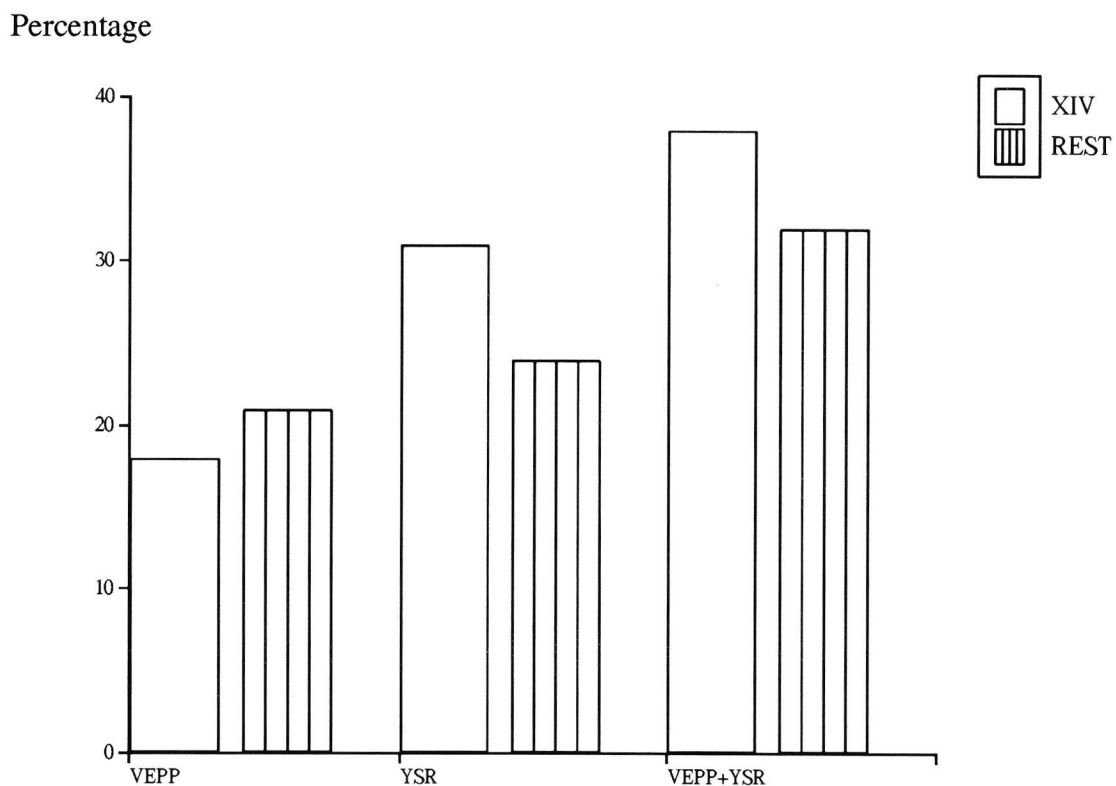
Profiel school 14

De leerlingen van school 14 scoren gemiddeld wat hoger op de YSR-schalen Lichamelijke klachten en Angstig en Depressief gedrag, maar deze verschillen zijn niet significant. Zij scoren significant lager op de schaal Aandachtsproblemen.

De gemiddelde scores op de VEPP komen overeen met die van de leerlingen van de nadere scholen, met uitzondering van de schaal Problemen met leren, waar de leerlingen van school 14 gemiddeld significant minder problemen zeggen te ervaren.

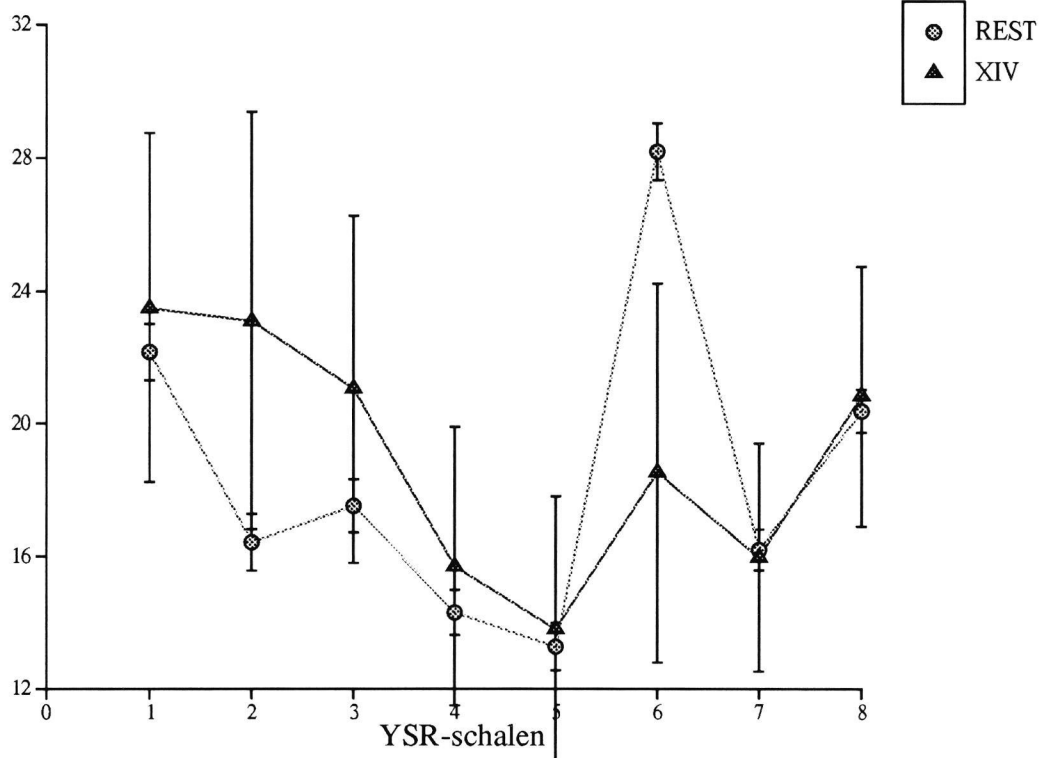
Het aantal potentiële probleemleerlingen ligt hoger dan op de andere scholen, voornamelijk door meer hoge scores op tenminste één van de YSR-schalen.

Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

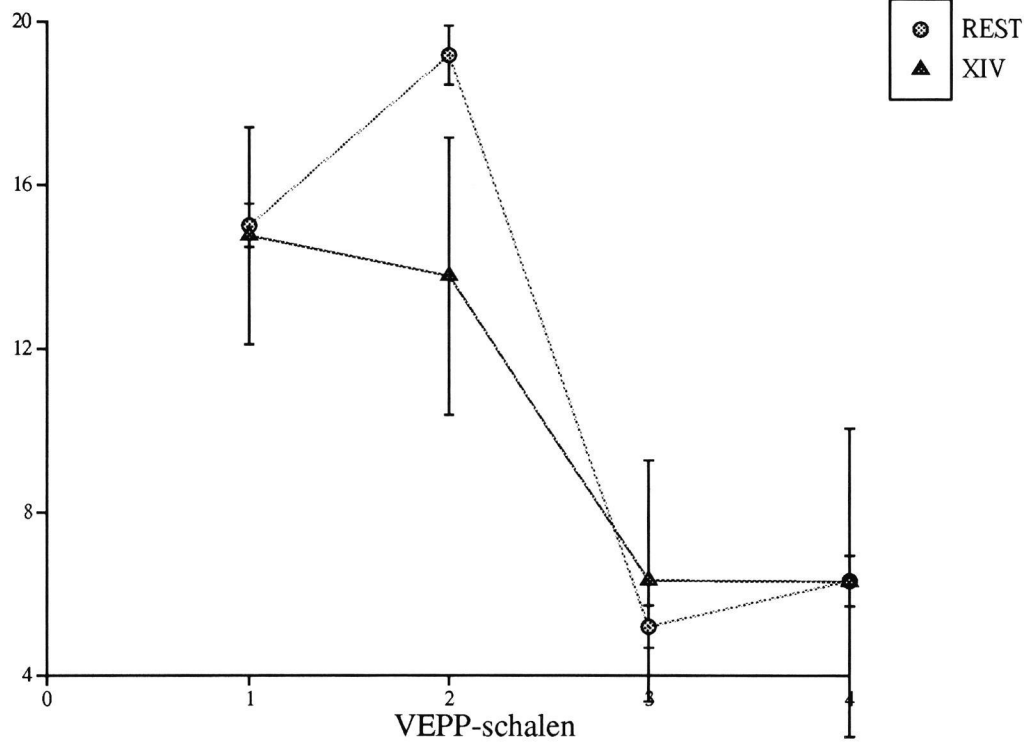

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

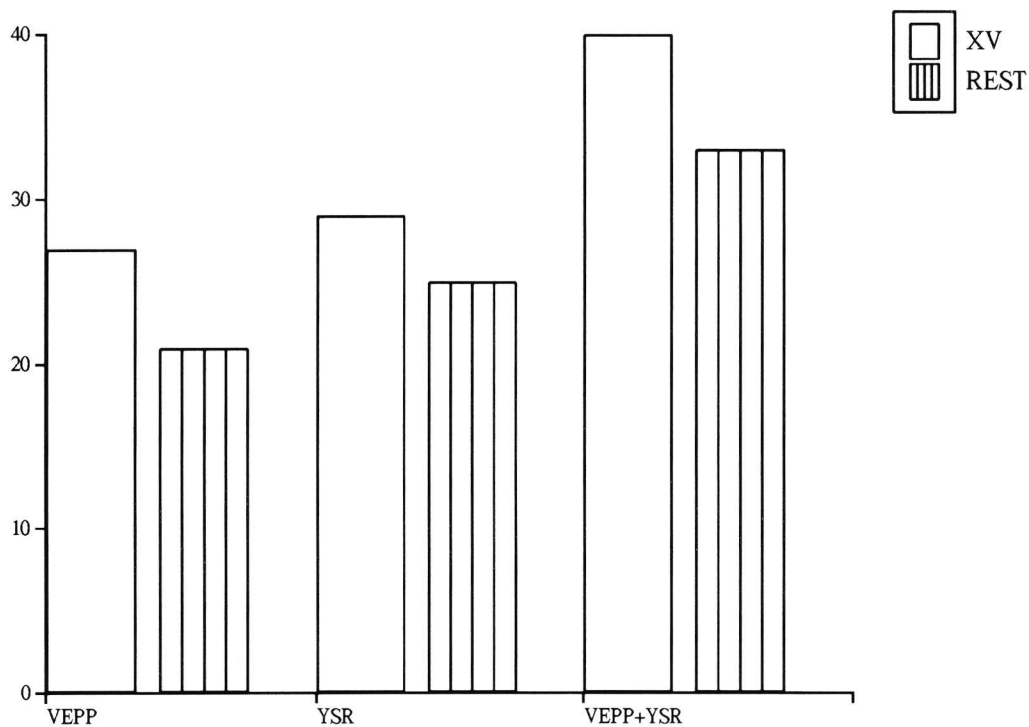
Profiel school 15

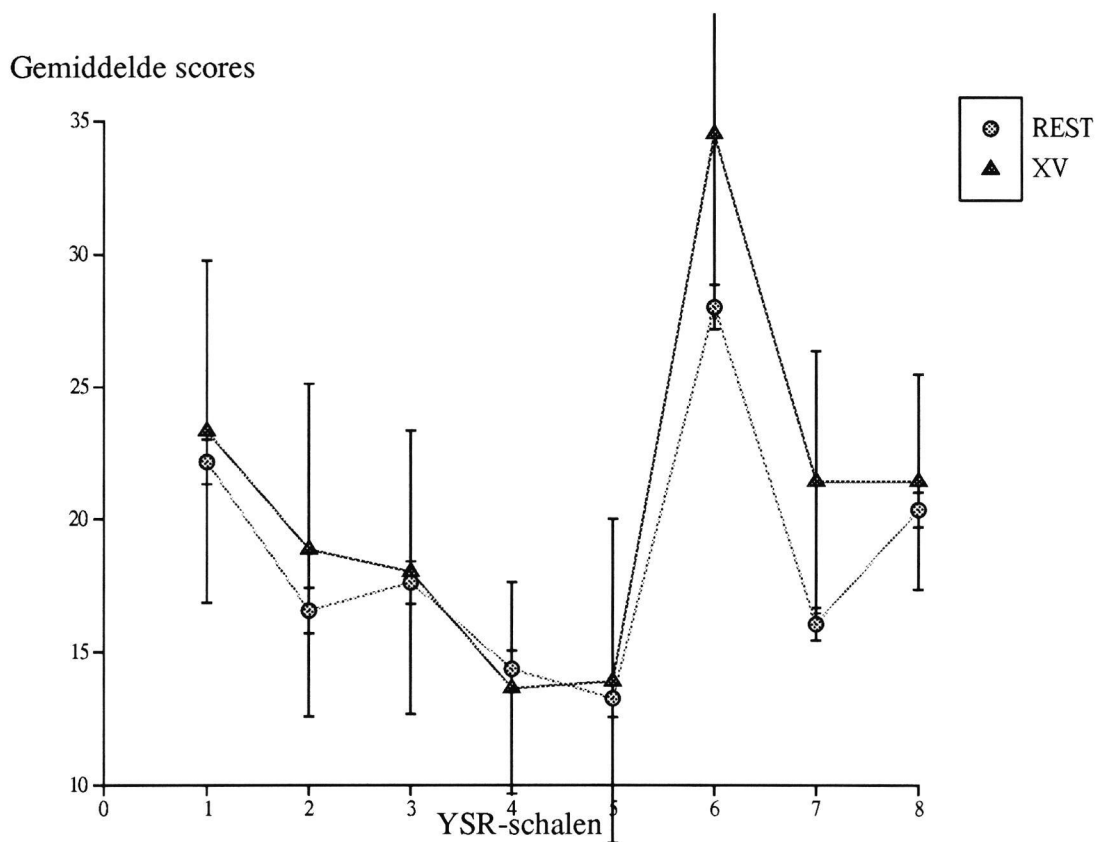
De gemiddelde YSR-scores van de leerlingen van school 15 wijken niet significant af van die van de overige leerlingen in de regio. Datzelfde geldt voor de VEPP-scores.

Toch zijn er meer leerlingen die een hoge VEPP-score of een YSR-probleemindicatie krijgen.

Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

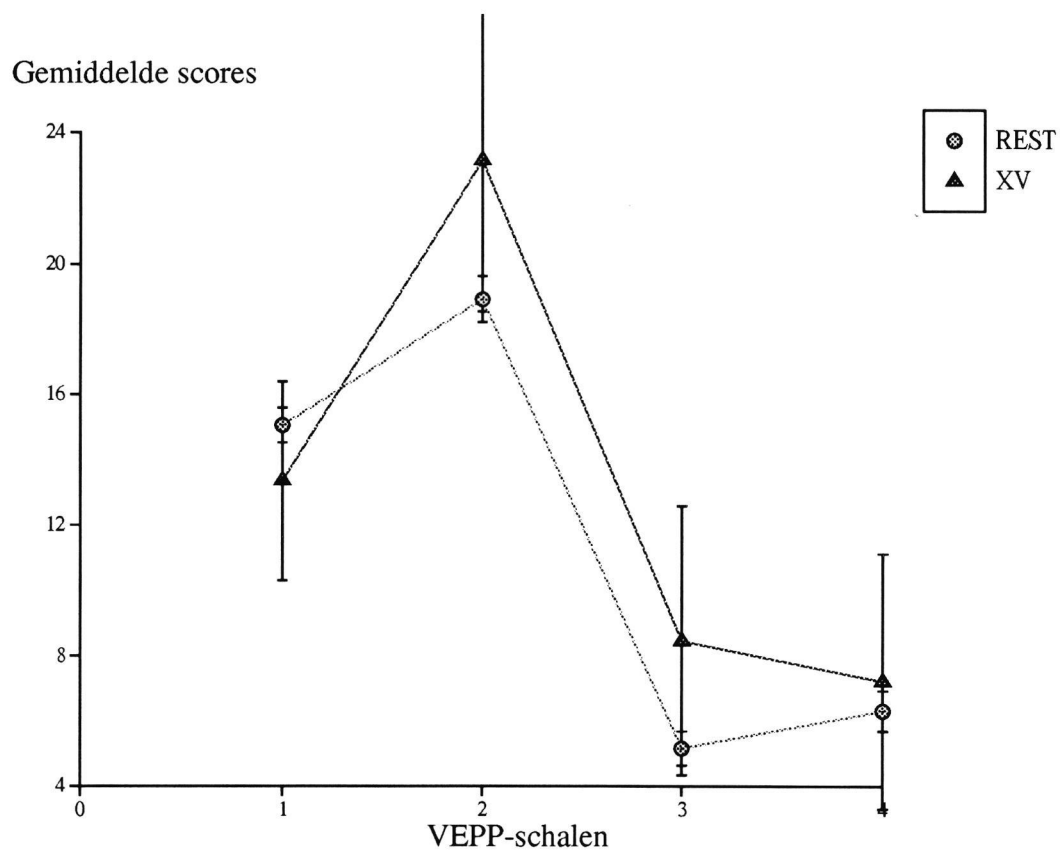
Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)**YSR-schalen:**

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

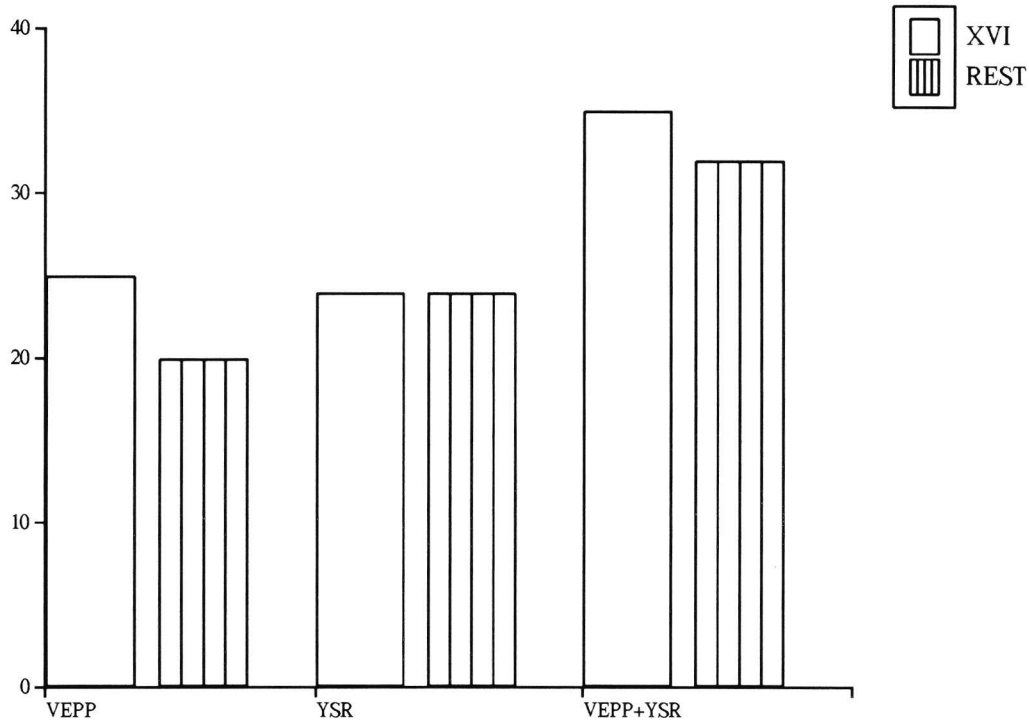
Profiel school 16

De gemiddelde problemscores van de leerlingen van school 16 schommelen om de gemiddelden van de overige leerlingen. Dat geldt zowel voor de YSR, als voor de VEPP.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt wat hoger, vooral doordat er meer leerlingen met hoge scores op de VEPP zijn.

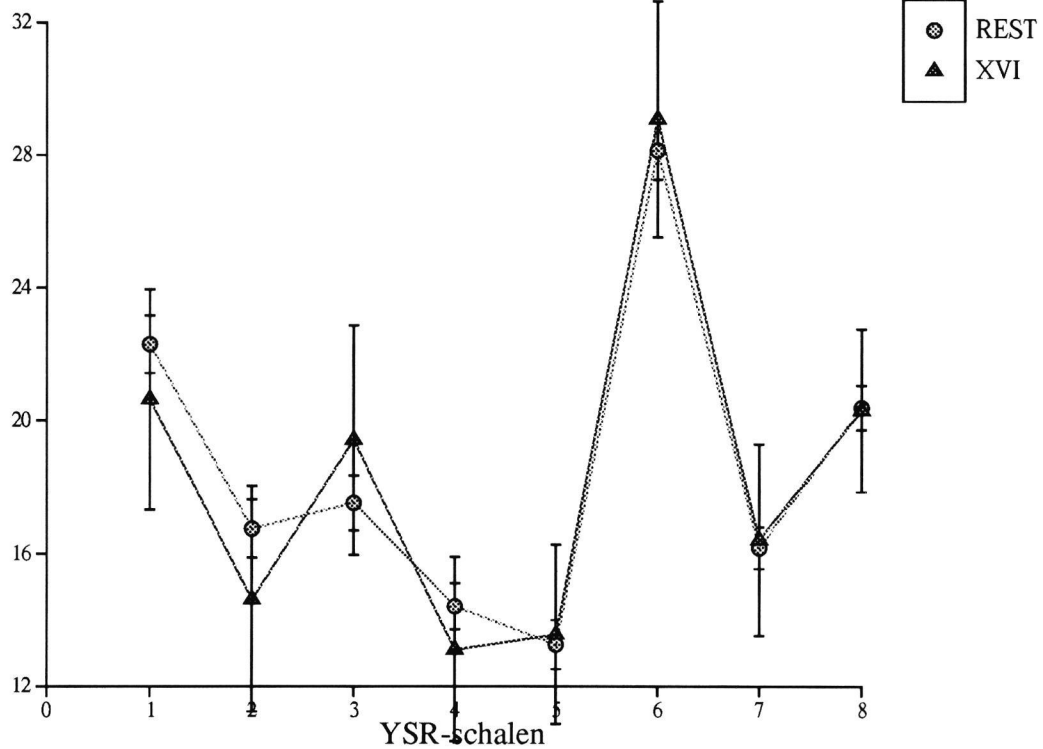
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

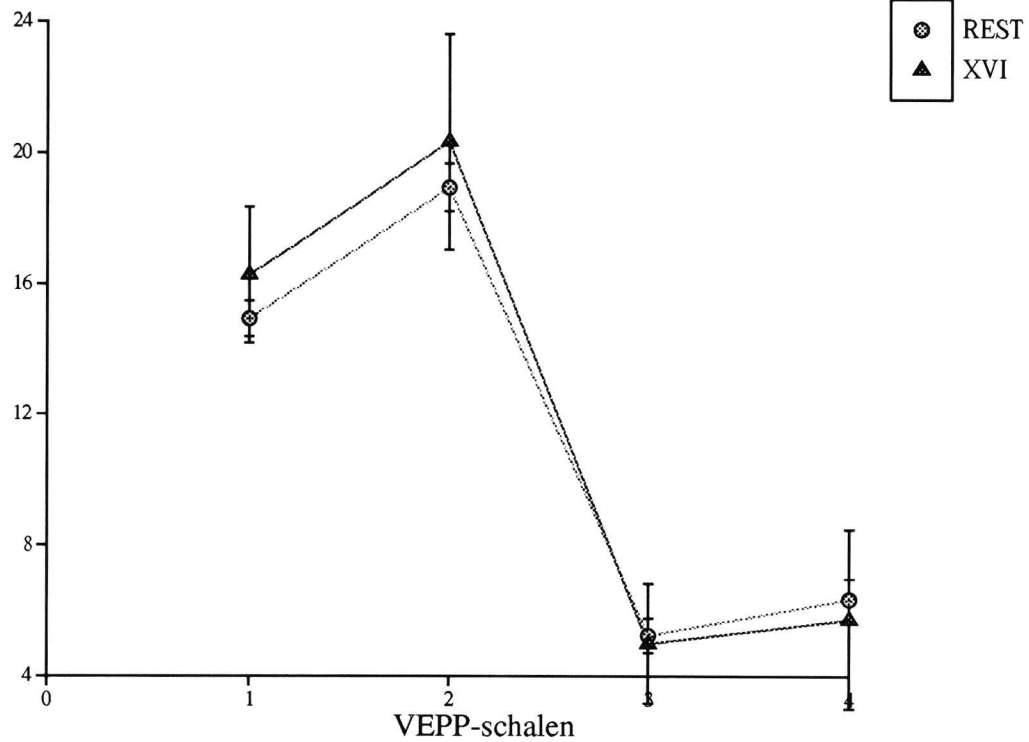
Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

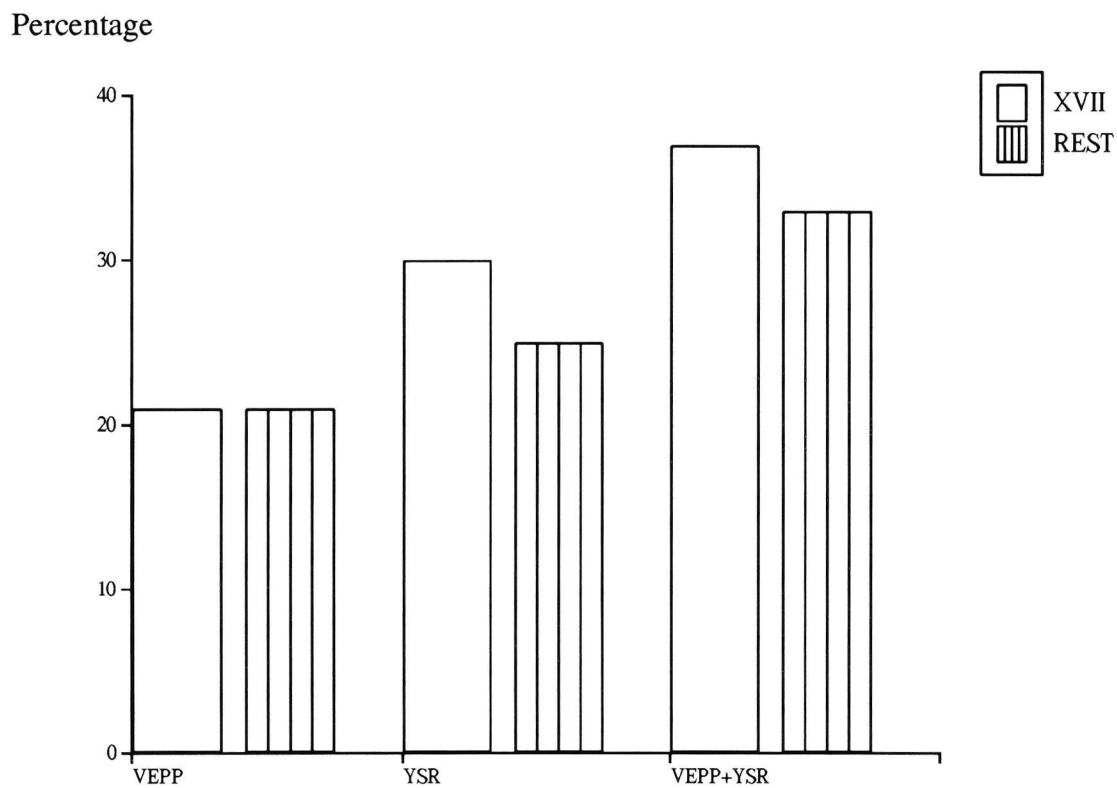
- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 17

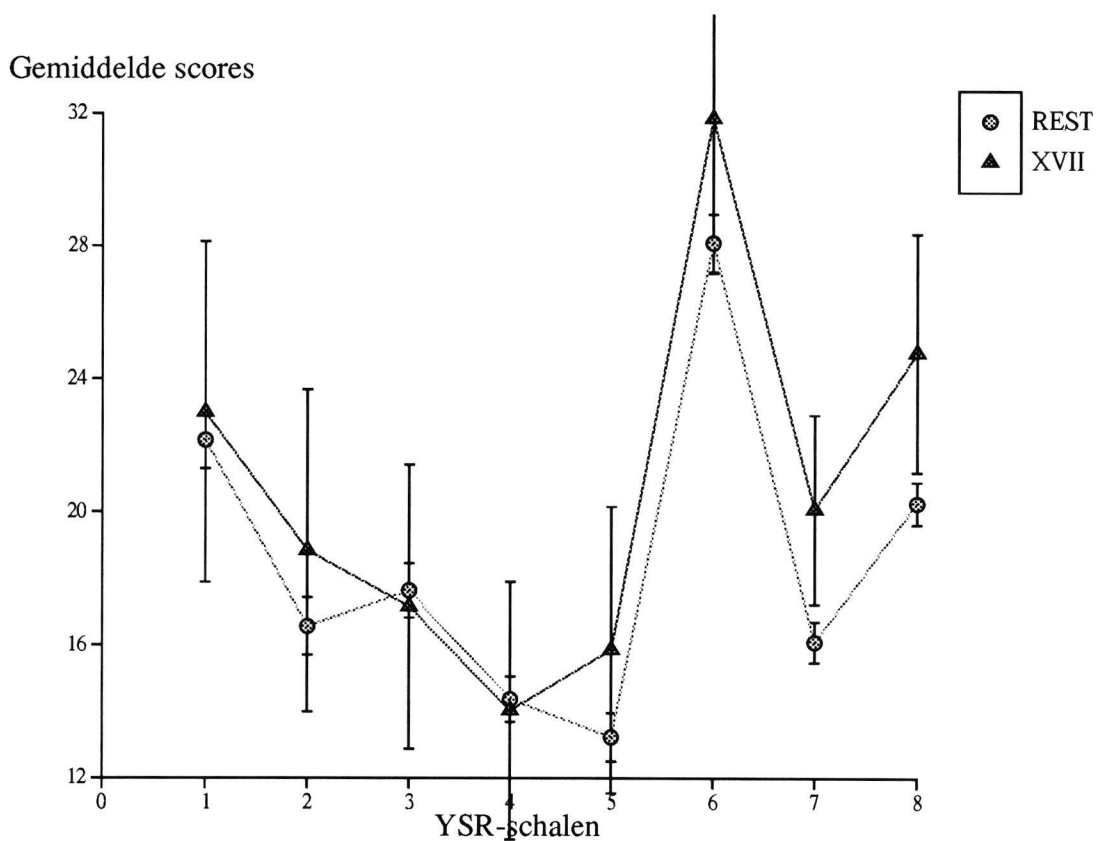
De gemiddelde scores op de YSR-schalen Delinquent gedrag en Agressief gedrag zijn bij de leerlingen van school 17 significant hoger dan die van de overige leerlingen.

Op de VEPP-schalen zijn geen significante verschillen.

Het percentage potentiële probleemgevallen ligt wat hoger dan elders, vooral door een hoger percentage YSR-probleemindicaties.

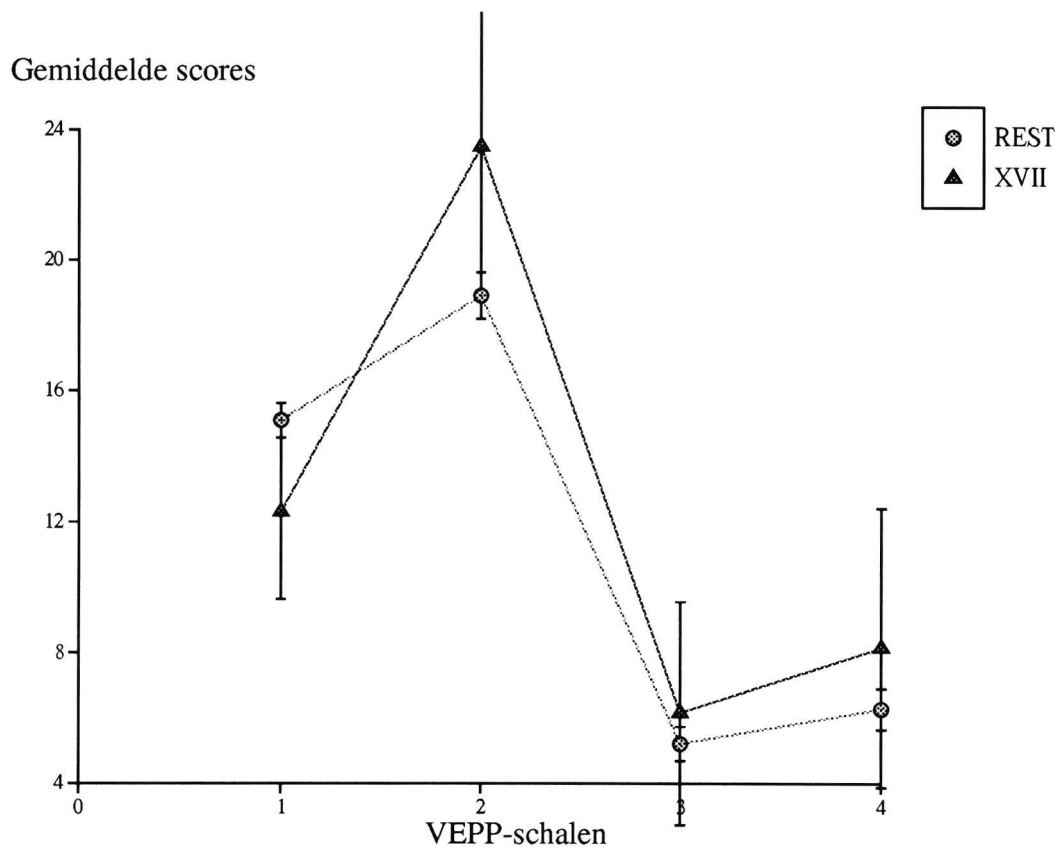
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)**VEPP-schalen:**

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 18

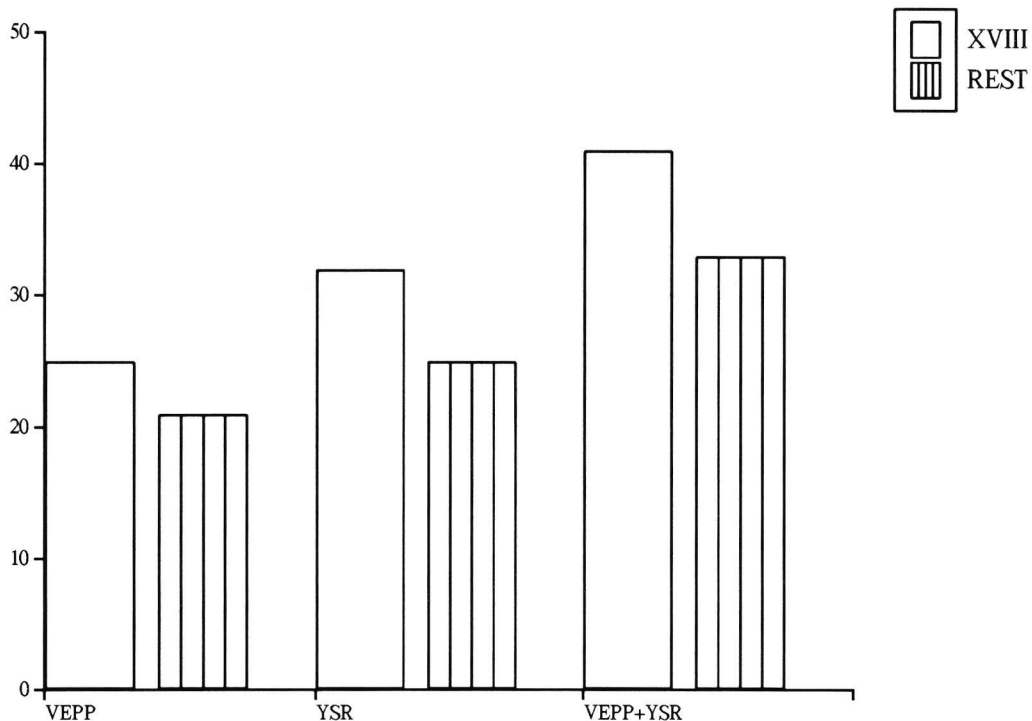
Op alle YSR-schalen ligt het gemiddelde van de leerlingen van school 18 hoger dan dat van de overige leerlingen. Significant zijn allen de verschillen op de schalen Teruggetrokken gedrag en Sociale problemen.

De leerlingen scoren gemiddeld ook hoger op de VEPP. Alleen het verschil op de VEPP-schaal Problemen met zichzelf is significant.

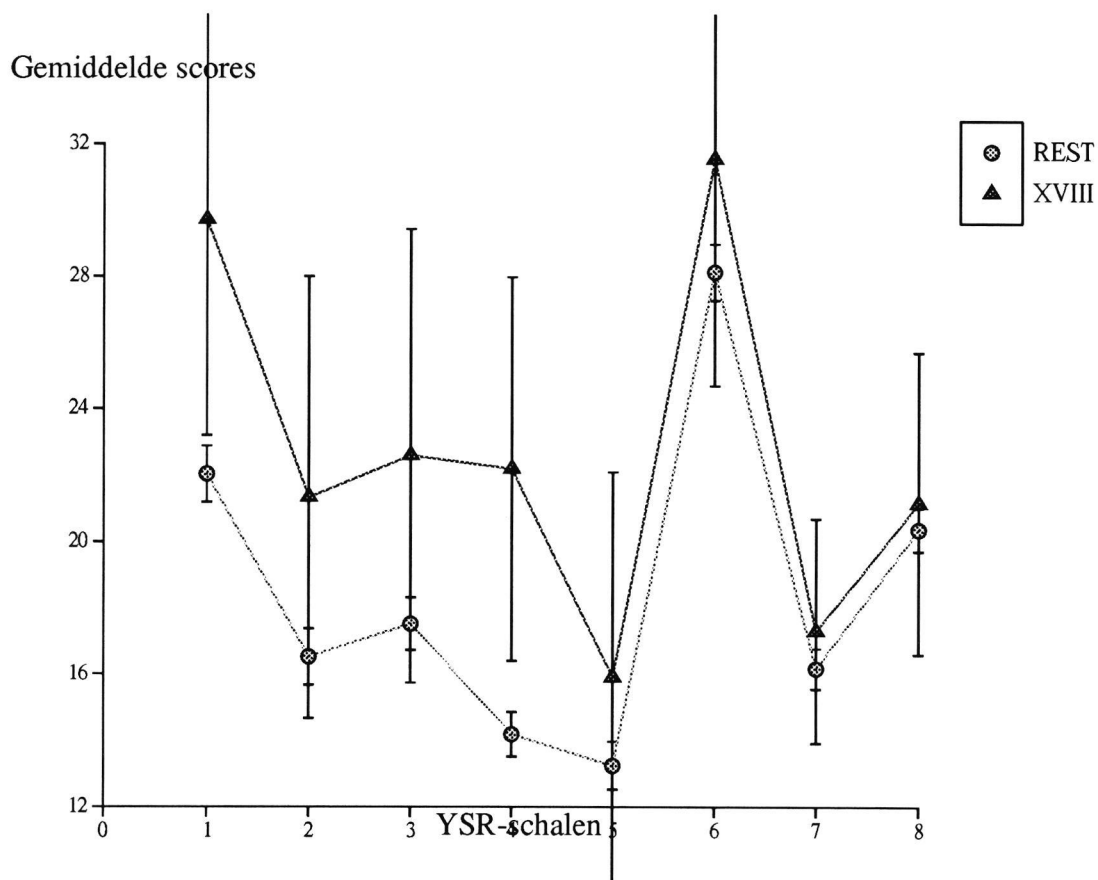
Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt dan ook hoger dan op andere scholen.

Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

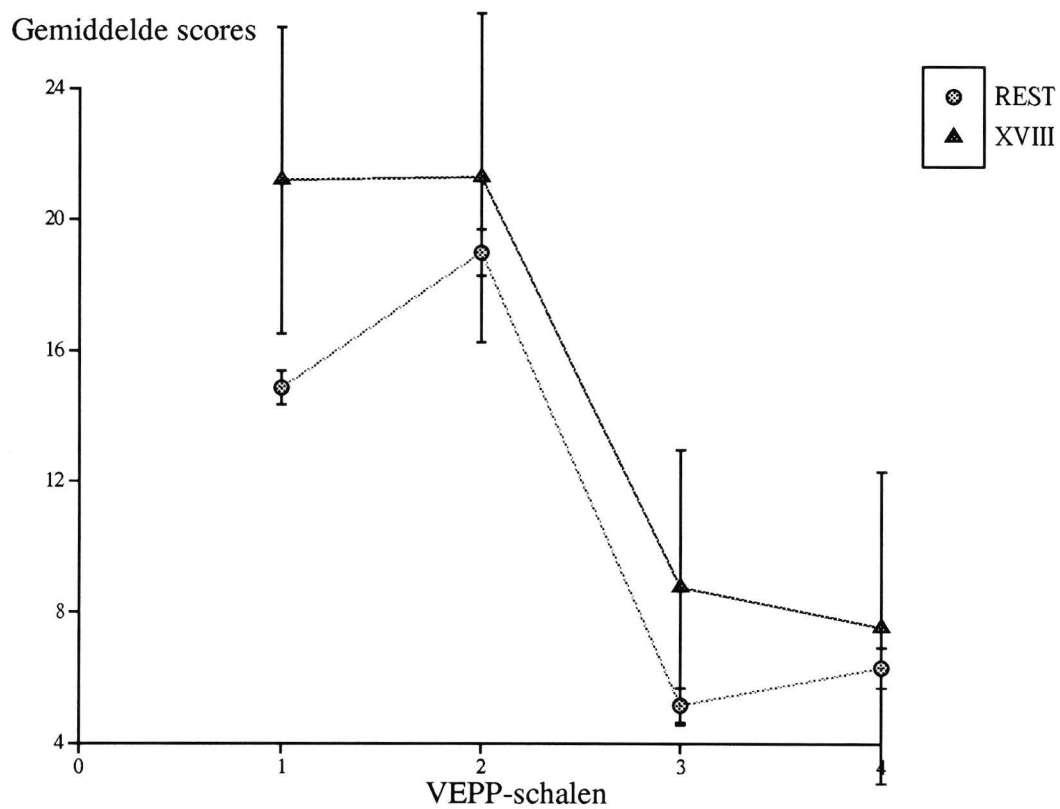

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)**VEPP-schalen:**

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

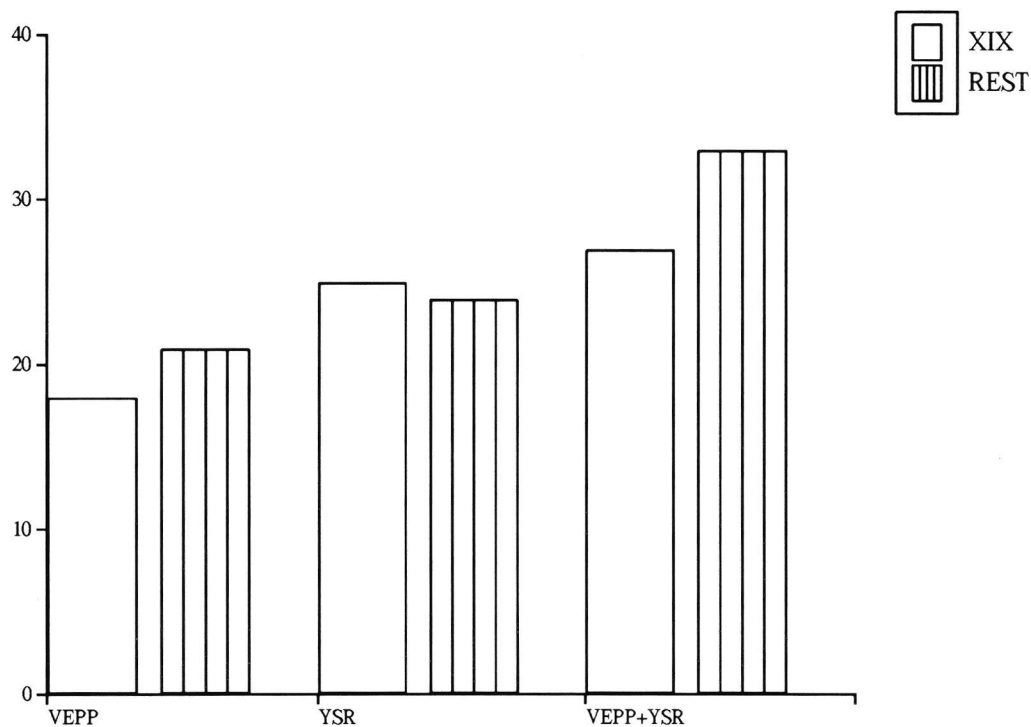
Profiel school 19

De gemiddelde probleemscores van de leerlingen van school 20 komen vrijwel overeen met die van de overige leerlingen in de regio. Dat geldt zowel voor de YSR, als voor de VEPP.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt lager dan op de andere scholen.

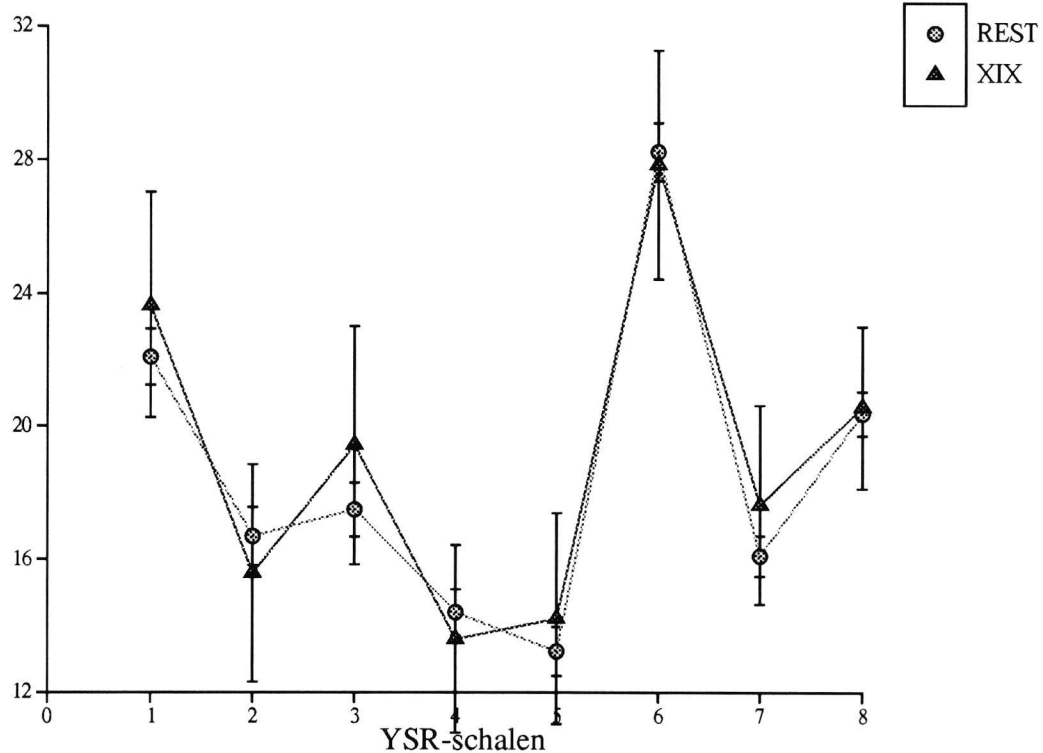
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

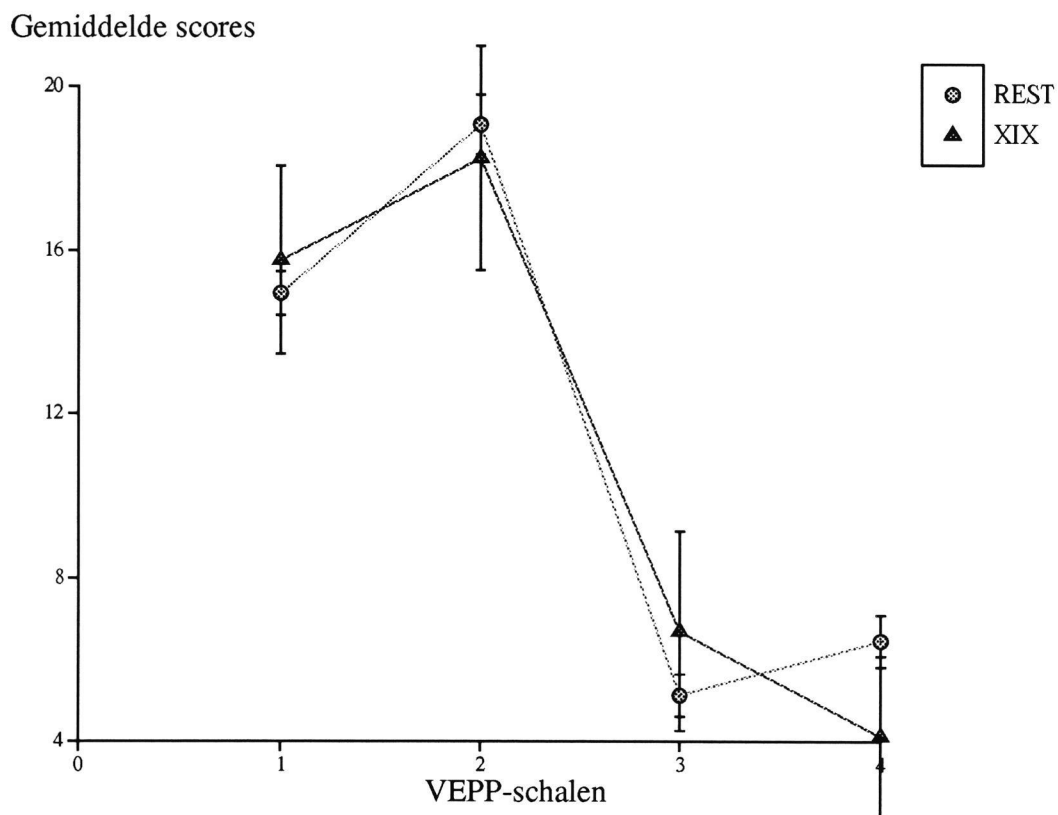
Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)**VEPP-schalen:**

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

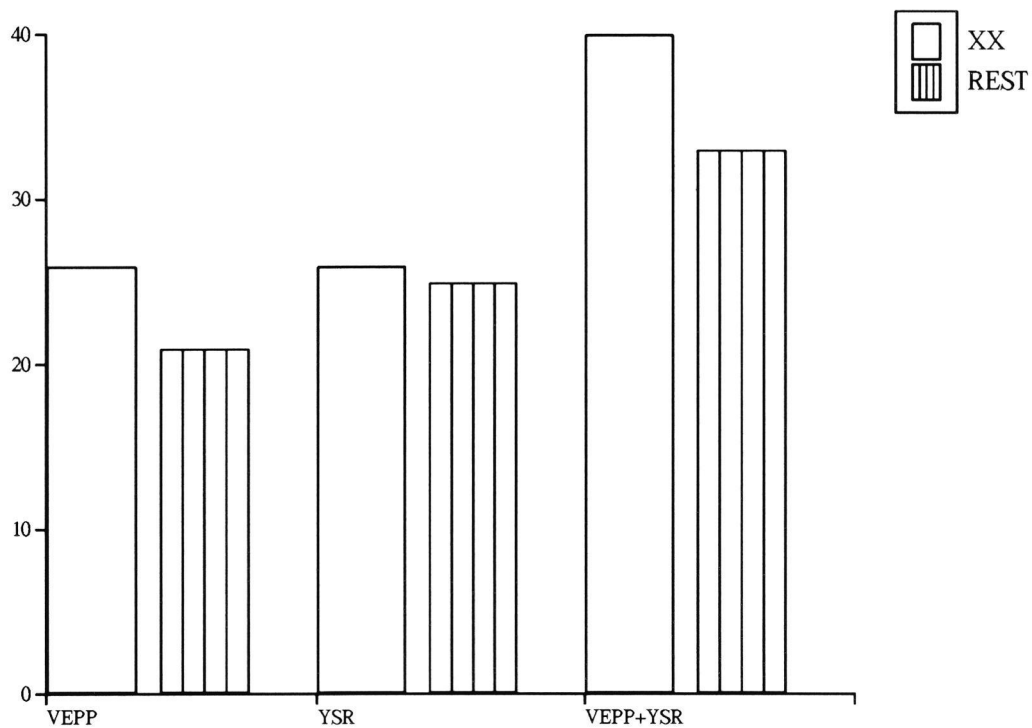
Profiel school 20

De gemiddelde probleemscores van de leerlingen van school 20 komen vrijwel overeen met die van de overige leerlingen in de regio. Dat geldt zowel voor de YSR, als voor de VEPP.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt hoger dan op de andere scholen.

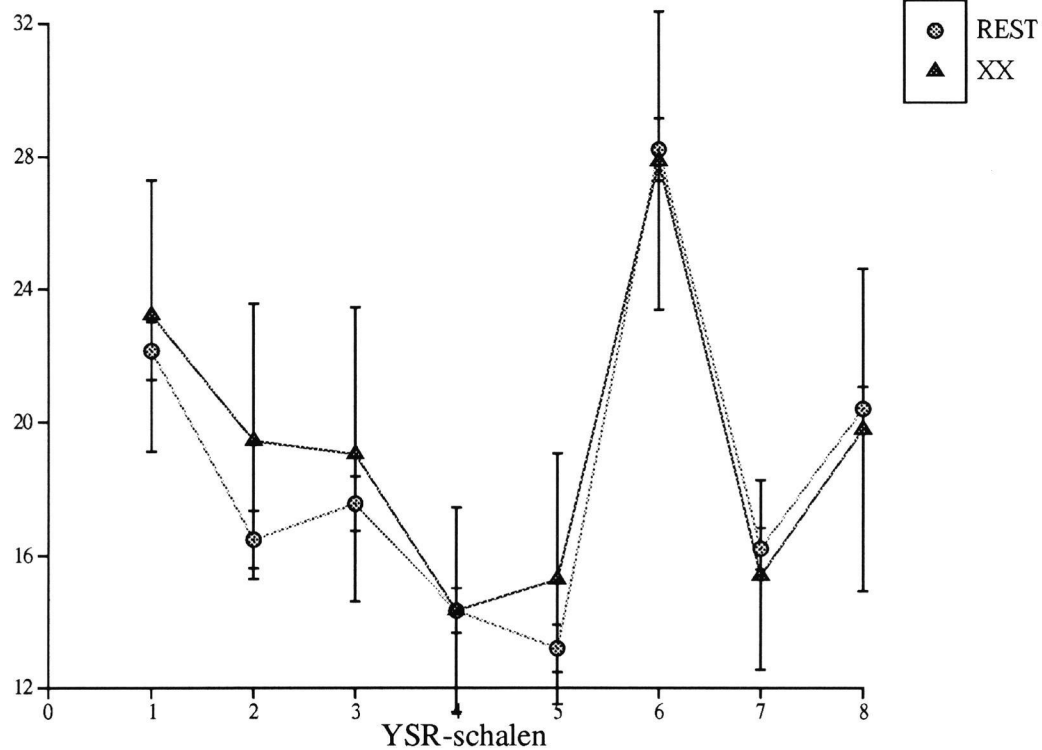
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

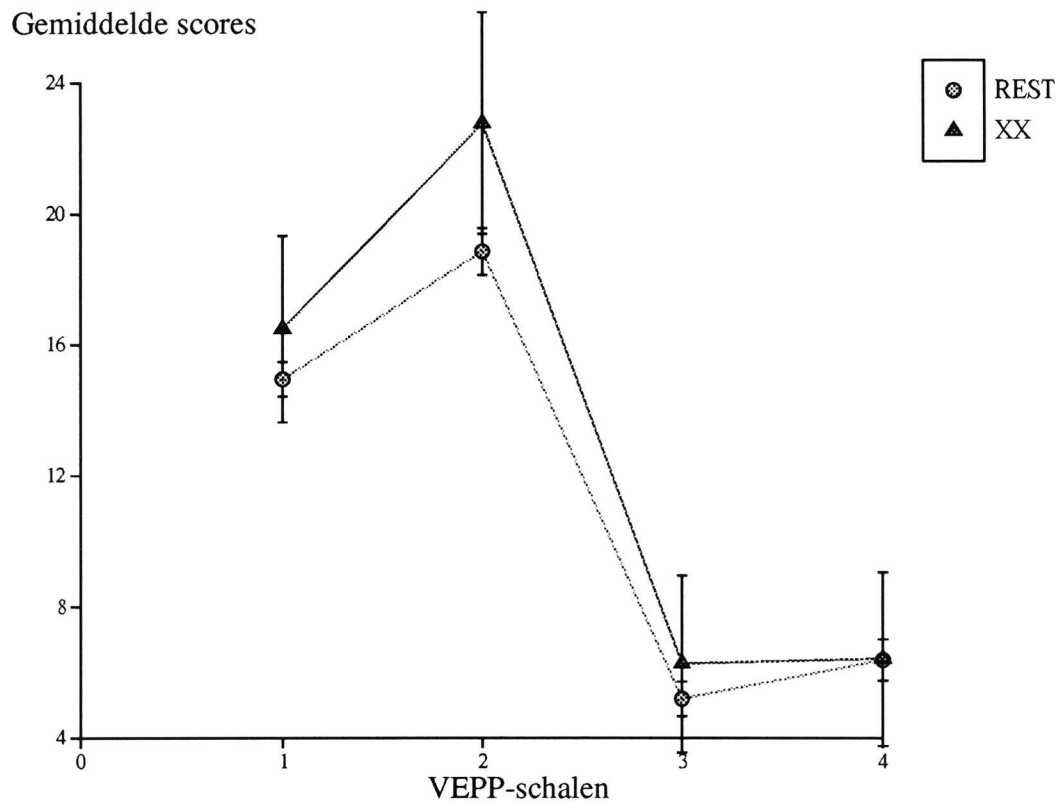

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)**VEPP-schalen:**

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

Profiel school 21

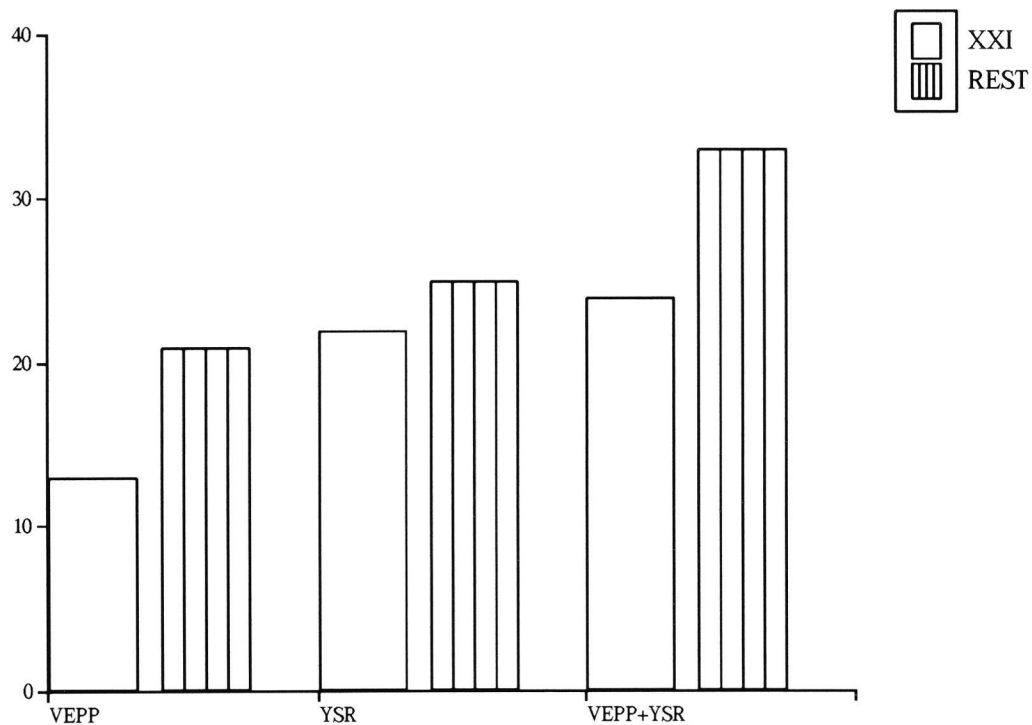
Hoewel de gemiddelde YSR-scores van de leerlingen van school 21 op een aantal schalen wat hoger liggen dan elders, is geen enkel verschil significant.

Ook de VEPP-scores wijken niet significant af.

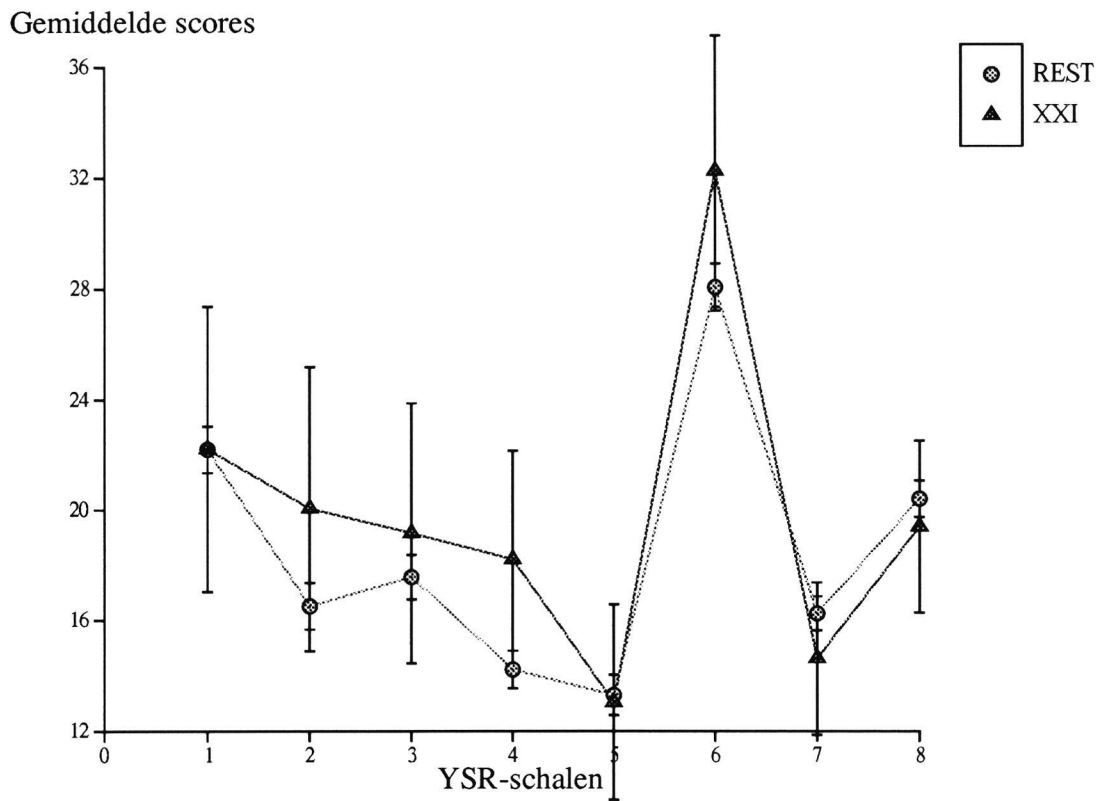
Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt bijna 10% lager dan op de andere scholen. Dit komt vooral door minder hoge VEPP-scores.

Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

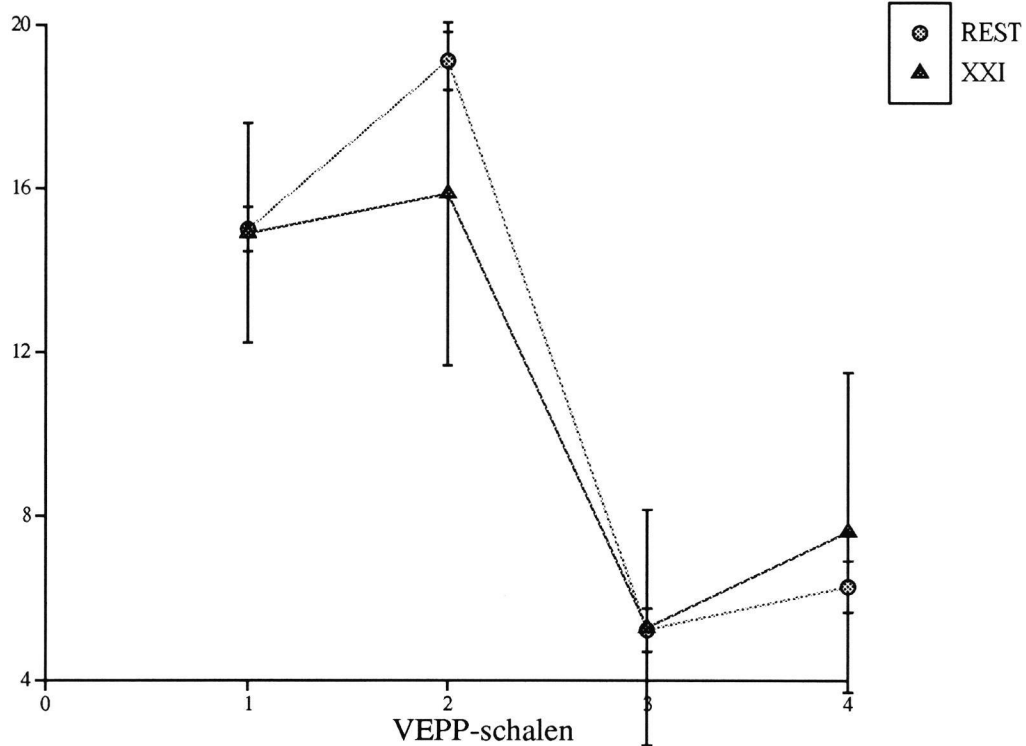

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

Gemiddelde scores

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

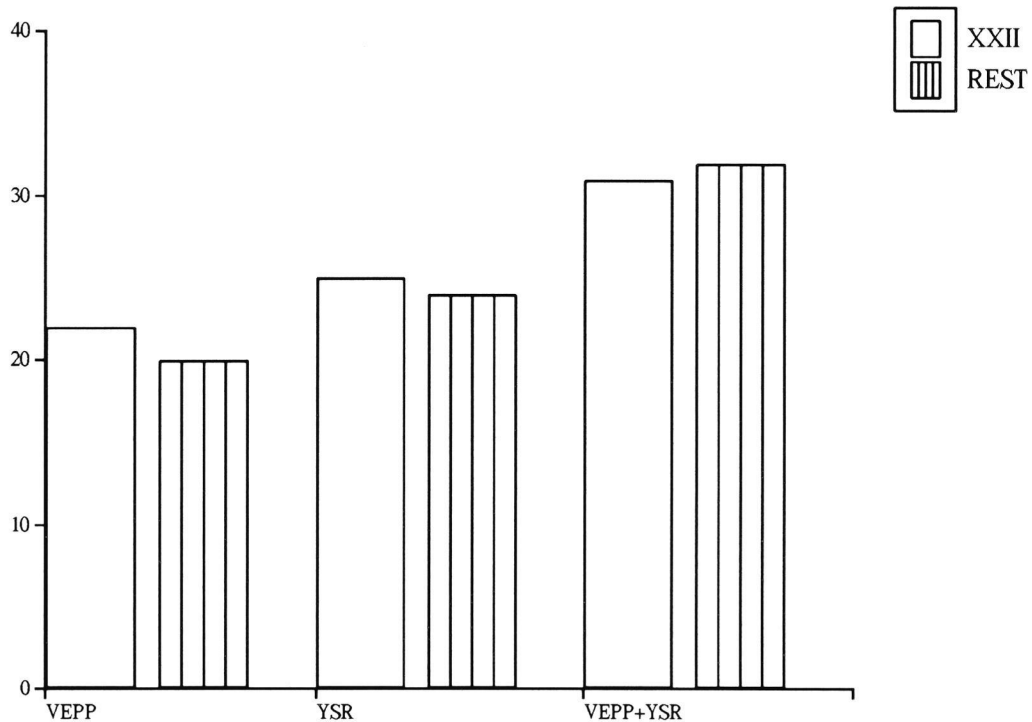
Profiel school 22

De gemiddelde probleemscores van de leerlingen van school 22 komen vrijwel overeen met die van de overige leerlingen in de regio. Dat geldt zowel voor de YSR, als voor de VEPP.

Het percentage potentiële probleemleerlingen ligt op hetzelfde niveau als op de andere scholen.

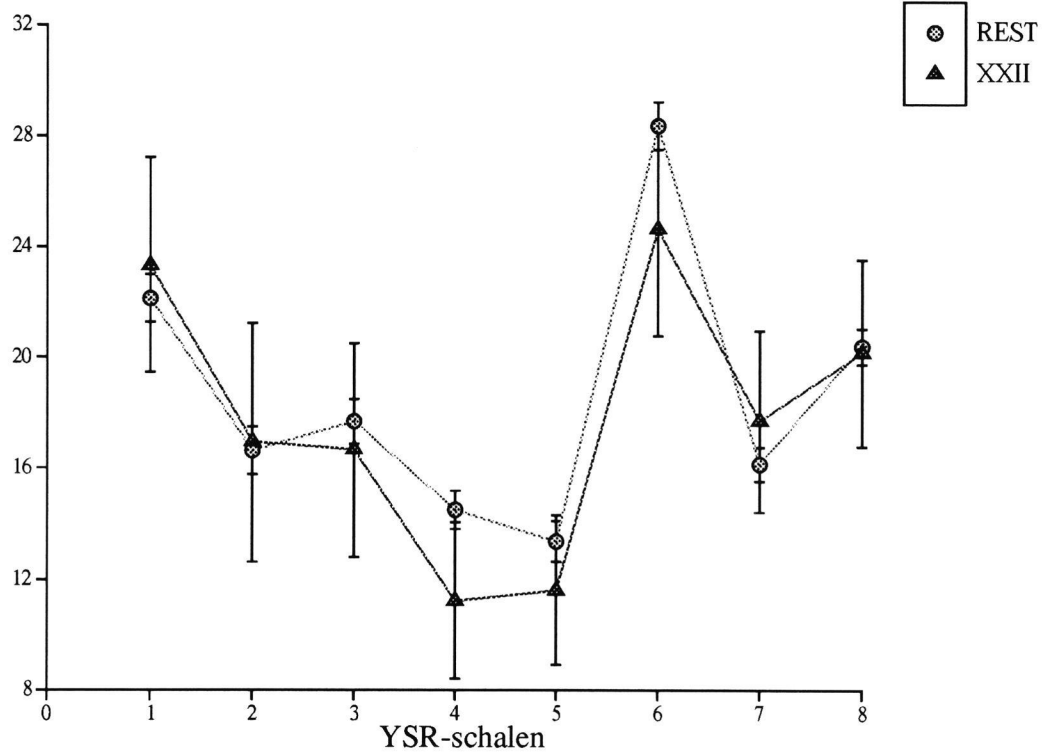
Percentage leerlingen met tenminste een YSR-probleemindicatie en/of een hoge VEPP-score

Percentage

Gemiddelde YSR-scores (getransformeerd)

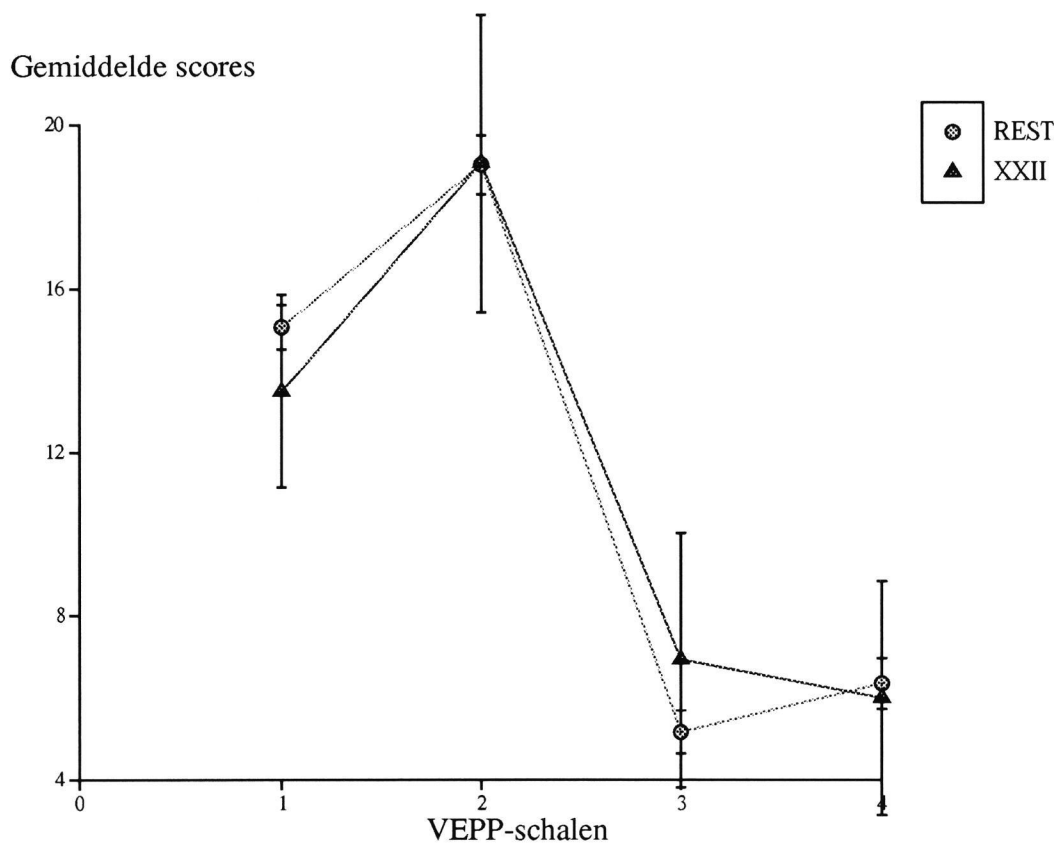
Gemiddelde scores

YSR-schalen:

- 1 Teruggetrokken gedrag.
- 2 Lichamelijke klachten
- 3 Angstig/depressief gedrag
- 4 Sociale problemen
- 5 Problemen met gedachten
- 6 Aandachtsproblemen
- 7 Delinquent gedrag
- 8 Agressief gedrag

Gemiddelde VEPP-scores (getransformeerd)

VEPP-schalen:

- 1 Problemen met zichzelf
- 2 Problemen met leren
- 3 Problemen thuis
- 4 Problemen met school

BIJLAGE II

De vragenlijst

◆◆◆◆ Vragenlijst

TNO-Gezondheidsonderzoek

Nederlands Instituut voor
Praeventieve Gezondheidszorg TNO

Wassenaarseweg 56
2333 AL Leiden
Postbus 124
2300 AC Leiden

Fax 071 - 17 63 82
Telefoon 071 - 18 11 81

Vragenlijst

voor leerlingen in Oostelijk Zuid-Limburg

- Je hoeft je naam niet in te vullen. Als je klaar bent, kun je de vragenlijst in een enveloppe stoppen en die dichtplakken. Niemand komt daarom te weten wat jij hebt ingevuld.
- Misschien heb je niet genoeg tijd om alles af te krijgen. Dat is niet erg. Het is geen proefwerk.
- Als je op bepaalde antwoorden liever geen antwoord wilt geven, kun je ze overslaan.
- Je hoeft niet heel lang na te denken. Er zijn zijn geen goede of foute antwoorden. Het gaat erom hoe jij over bepaalde dingen denkt.
- De vragen zijn vaak persoonlijk. Zorg daarom dat anderen niet naar jouw antwoorden kijken en doe dat ook niet bij anderen.

1. De plaats waar ik woon is: _____

2. Mijn postcode is:

*let op: vier cijfers en 2 letters,
bijvoorbeeld: 2313 ZE*

De volgende vraag hoef je alleen in te vullen als je in de gemeente Kerkrade woont.

3. De buurt (of het dorp), waar ik woon, heet:

*Zet één rondje, bij de buurt waar jij
woont. Als je het niet zeker weet, steek
dan even je vinger op.*

- 01. Bleijerheide
- 02. Centrum Kerkrade
- 03. Chevremont
- 04. Erenstein
- 05. Eygelshoven-Kom
- 06. Gracht
- 07. Haanrade
- 08. Heilust
- 09. Holz
- 10. Hopel
- 11. Kaalheide
- 12. Nulland
- 13. Rolduckerveld
- 14. Spekholzerheide
- 15. Terwinselen
- 16. Vink
- 17. Waubacherveld
- 18. ergens anders

Op de volgende bladzijde staat een aantal vragen die slaan op hoe je nu of in de afgelopen 6 maanden bent geweest. Wil je ieder vraag goed lezen en beantwoorden?

Een voorbeeld:

Als dat duidelijk of vaak zo is, zet je een rondje om de 2:

Als dat een beetje of soms zo is, zet je een rondje om de 1.

Als dat helemaal niet zo is, zet dan een rondje om de 0. Zo dus:

0 1 2 Ik vind dat ik te dik ben

0 1 2 Ik vind dat ik te dik ben

0 1 2 Ik vind dat ik te dik ben

0 1 2 Ik vind dat ik te dik ben

0 = helemaal niet van toepassing			1 = een beetje of soms van toepassing			2 = duidelijk of vaak van toepassing			
0	1	2	1.	Ik gedraag me te jong voor mijn leeftijd.	0	1	2	35.	Ik voel me waardeloos, niks waard.
0	1	2	2.	Ik ben allergisch (geef aan): _____	0	1	2	36.	Ik raak vaak per ongeluk gewond.
0	1	2	3.	Ik maak veel ruzie.	0	1	2	37.	Ik vecht veel.
0	1	2	4.	Ik heb asthma.	0	1	2	38.	Ik word veel gepest.
0	1	2	5.	Ik gedraag me als iemand van het andere geslacht.	0	1	2	39.	Ik ga om met jongens en meisjes die in moeilijkheden verzeild raken.
0	1	2	6.	Ik houd van dieren.	0	1	2	40.	Ik hoor geluiden of stemmen die niemand anders schijnt te kunnen horen (geef aan): _____
0	1	2	7.	Ik schep op (of doe stoer)	0	1	2	41.	Ik doe zomaar iets zonder er bij na te denken.
0	1	2	8.	Ik heb moeite me te concentreren, of om lang mijn aandacht ergens bij te houden.	0	1	2	42.	Ik vind het fijn om alleen te zijn.
0	1	2	9.	Ik kan bepaalde gedachten maar niet uit mijn hoofd zetten (geef aan): _____	0	1	2	43.	Ik lieg of bedrieg.
0	1	2	10.	Ik heb moeite met stil zitten.	0	1	2	44.	Ik bijt op mijn nagels.
0	1	2	11.	Ik ben te afhankelijk van volwassenen.	0	1	2	45.	Ik ben zenuwachtig of gespannen.
0	1	2	12.	Ik voel me eenzaam.	0	1	2	46.	Ik heb last van zenuwachtige trekkingen of bewegingen (bijvoorbeeld in het gezicht) (geef aan): _____
0	1	2	13.	Ik voel me in de war.	0	1	2	47.	Ik heb nachtmerries.
0	1	2	14.	Ik huil veel.	0	1	2	48.	Andere jongens meisjes mogen mij niet.
0	1	2	15.	Ik ben nogal eerlijk.	0	1	2	49.	Ik doe sommige dingen beter dan mijn leeftijdgenoten.
0	1	2	16.	Ik ben gemeen voor anderen.	0	1	2	50.	Ik ben te angstig of bang.
0	1	2	17.	Ik dagdroom veel.	0	1	2	51.	Ik heb last van duizeligheid.
0	1	2	18.	Ik probeer mijzelf opzettelijk te verwonden of doe zelfmoordpogingen.	0	1	2	52.	Ik heb te veel last van schuldgevoel.
0	1	2	19.	Ik probeer veel aandacht te krijgen.	0	1	2	53.	Ik eet te veel.
0	1	2	20.	Ik maak mijn eigen spullen kapot.	0	1	2	54.	Ik voel me oververmoeid.
0	1	2	21.	Ik maak de spullen van anderen kapot.	0	1	2	55.	Ik ben te dik.
0	1	2	22.	Ik ben ongehoorzaam aan mijn ouders.	0	1	2	56.	Lichamelijke klachten zonder duidelijke medische oorzaak:
0	1	2	23.	Ik ben ongehoorzaam op school (of werk).	0	1	2	a.	pijnen
0	1	2	24.	Ik eet niet zo goed als zou moeten.	0	1	2	b.	hoofdpijn
0	1	2	25.	Ik kan niet goed met andere jongens en meisjes opschieten.	0	1	2	c.	misselijkheid
0	1	2	26.	Ik voel mij niet schuldig als ik iets gedaan heb wat eigenlijk niet mag.	0	1	2	d.	moeilijkheden met zien (geef aan): _____
0	1	2	27.	Ik ben jaloers op anderen.	0	1	2	e.	huiduitslag of andere huidandoeningen
0	1	2	28.	Ik ben bereid anderen te helpen wanneer zij hulp nodig hebben.	0	1	2	f.	maagpijn, buikpijn of buikkrampen
0	1	2	29.	Ik ben bang voor bepaalde situaties, dieren of plaatsen (behalve school) (geef aan): _____	0	1	2	g.	overgeven
0	1	2	30.	Ik ben bang voor school.	0	1	2	h.	andere klachten (geef aan): _____
0	1	2	31.	Ik ben bang dat ik misschien iets slechts zou kunnen doen of denken.	0	1	2	57.	Ik val anderen lichamelijk aan.
0	1	2	32.	Ik vind dat ik perfect moet zijn.	0	1	2	58.	Ik peuter veel in mijn neus, of pulk of trek veel aan mijn huid of aan andere lichaamsdelen (geef aan): _____
0	1	2	33.	Ik heb het gevoel dat niemand van mij houdt.	0	1	2	59.	Ik kan best aardig zijn.
0	1	2	34.	Ik heb het gevoel dat anderen het op mij gemunt hebben.	0	1	2	60.	Ik vind het leuk om nieuwe dingen te proberen.

0 = helemaal niet van toepassing			1 = een beetje of soms van toepassing			2 = duidelijk of vaak van toepassing			
0	1	2	61.	Mijn schoolresultaten zijn slecht.	0	1	2	85.	Ik heb gedachten die andere mensen vreemd of "gek" zouden vinden (geef aan): _____
0	1	2	62.	Ik ben onhandig of heb last van slechte coordinatie.					_____
0	1	2	63.	Ik ben liever samen met oudere jongens of meisjes dan met leeftijdgenoten.	0	1	2	86.	Ik ben koppig.
0	1	2	64.	Ik ben liever samen met jongere jongens of meisjes dan met leeftijdgenoten.	0	1	2	87.	Mijn stemming of gevoelens kunnen plotseling veranderen.
0	1	2	65.	Ik weiger om te praten.	0	1	2	88.	Ik vind het leuk om samen met anderen te zijn.
0	1	2	66.	Ik herhaal alsmäär bepaalde handelingen: dwanghandelingen (geef aan): _____	0	1	2	89.	Ik ben achterdochtig.
0	1	2	67.	Ik loop van huis weg.	0	1	2	90.	Ik vloek of gebruik schuttingtaal.
0	1	2	68.	Ik schreeuw en gij veel.	0	1	2	91.	Ik denk er wel eens over een eind aan mijn leven te maken.
0	1	2	69.	Ik ben gesloten: anderen weten niet goed wat er in me omgaat.	0	1	2	92.	Ik vind het leuk anderen aan het lachen te maken.
0	1	2	70.	Ik zie dingen waarvan anderen denken dat ze er niet zijn (geef aan): _____	0	1	2	93.	Ik praat te veel.
0	1	2	71.	Ik schaam me snel, voel me gauw opgelaten.	0	1	2	94.	Ik plaag anderen veel.
0	1	2	72.	Ik sticht brandjes.	0	1	2	95.	Ik ben snel aangebrand, of driftig.
0	1	2	73.	Ik ben handig.	0	1	2	96.	Ik denk te veel aan sex.
0	1	2	74.	Ik doe raar of "gek" om de aandacht te trekken, ik speel de clown.	0	1	2	97.	Ik bedreig andere mensen.
0	1	2	75.	Ik ben verlegen.	0	1	2	98.	Ik vind het fijn anderen te helpen.
0	1	2	76.	Ik slaap minder dan mijn leeftijdgenoten.	0	1	2	99.	Ik maak me zorgen over netjes of schoon te zijn.
0	1	2	77.	Ik slaap meer dan mijn leeftijdgenoten overdag en of s nachts (geef aan): _____	0	1	2	100.	Ik heb problemen met slapen (geef aan): _____
0	1	2	78.	Ik heb een goede fantasie.					_____
0	1	2	79.	Ik heb een spraakprobleem (geef aan): _____					_____
0	1	2	80.	Ik kom op voor mijn rechten.	0	1	2	101.	Ik spijbel.
0	1	2	81.	Ik steel thuis	0	1	2	102.	Ik heb weinig tut.
0	1	2	82.	Ik steel buitenshuis.	0	1	2	103.	Ik voel me ongelukkig, verdrietig of gedeprimeerd.
0	1	2	83.	Ik verzamel dingen die ik eigenlijk niet nodig heb (geef aan): _____	0	1	2	104.	Ik maak meer lawaai dan andere jongens of meisjes.
0	1	2	84.	Ik doe dingen die andere mensen vreemd of "gek" zouden vinden (geef aan): _____	0	1	2	105.	Ik gebruik alcohol of drugs (geef aan wat en hoeveel): _____

					0	1	2	106.	Ik probeer eerlijk te zijn tegenover anderen.
					0	1	2	107.	Ik hou van een goede grap.
					0	1	2	108.	Ik hou van een plezierig en makkelijk leven.
					0	1	2	109.	Ik probeer andere mensen te helpen.
					0	1	2	110.	Ik zou liever van het andere geslacht zijn.
					0	1	2	111.	Ik probeer zo weinig mogelijk met andere mensen te maken te hebben.
					0	1	2	112.	Ik pieker veel, maak me veel zorgen.

Hoe moet je de rest van de vragenlijst invullen?

Zet één rondje om het goede antwoord

1. ja
2. nee
3. dat weet ik niet

Soms mag je meer antwoorden geven

Maak dan de hokjes voor de antwoorden zwart:

- met de fiets
- met de trein
- met de auto
- te voet

Wil je een antwoord veranderen?

Zet dan een streep door het foute antwoord en geef het goede antwoord.
Bijvoorbeeld:

- met de fiets
- met de trein
- ~~met de auto~~
- ~~te voet~~

Eerst wat vragen over je zelf:

4. Ik ben een:

Zet één rondje om het goede cijfer:

1. jongen
2. meisje

5. Ik ben:

Vul hier je leeftijd in:

____ jaar oud

6. Bij mij thuis wonen:

Maak de goede hokjes zwart:

- Mijn eigen vader
- mijn pleeg- of stiefvader
- mijn eigen moeder
- mijn pleeg- of stiefmoeder
- één of meer broers of zussen
- anderen

7. Ik ben geboren in:
- Zet één rondje om het goede cijfer*
1. Nederland
 2. Nederlandse Antillen
 3. Suriname
 4. Marokko
 5. Turkije
 6. een ander land: welk land is dat?

 7. dat weet ik niet
8. Mijn eigen moeder is geboren in:
1. Nederland
 2. Nederlandse Antillen
 3. Suriname
 4. Marokko
 5. Turkije
 6. een ander land: welk land is dat?

 7. dat weet ik niet
9. Mijn eigen vader is geboren in:
1. Nederland
 2. Nederlandse Antillen
 3. Suriname
 4. Marokko
 5. Turkije
 6. een ander land: welk land is dat?

 7. dat weet ik niet

**De volgende vragen gaan over verschillende problemen waar je zoal last van kunt hebben.
Problemen met jezelf, thuis, problemen op school**

10. Voel je je onprettig in een groep?
1. ja
 2. nee
11. Ben je bang om fouten te maken?
1. ja
 2. nee
12. Praat je moeilijk met anderen over je problemen?
1. ja
 2. nee
13. Trek je je de dingen te snel aan?
1. ja
 2. nee
14. Word je gauw kwaad?
1. ja
 2. nee
15. Kun je moeilijk goede vrienden maken?
1. ja
 2. nee
16. Kun je je moeilijk concentreren?
1. ja
 2. nee

17. Voel je je vaak ongelukkig?	1. ja
2. nee
18. Voel je je vaak eenzaam?	1. ja
2. nee
19. Vind je het thuis vaak ongezellig?	1. ja
2. nee
20. Voel je je thuis vaak alleen staan?	1. ja
2. nee
21. Is er thuis veel ruzie?	1. ja
2. nee
22. Word je thuis geslagen of mishandeld?	1. ja
2. nee
23. Denk je wel eens over weglopen van huis?	1. ja
2. nee
24. Voel je je schuldig als je iets onaardigs over je ouders zegt?	1. ja
2. nee
25. Heb je het naar je zin op school?	1. ja
2. nee
26. Kun je over het algemeen goed meekomen op school?	1. ja
2. nee
27. Voel je je onzeker over de toekomst?	1. ja
2. nee
28. Hebben de leraren voldoende belangstelling voor jou?	1. ja
2. nee
29. Zou je van school willen?	1. ja
2. nee
30. Word je in de klas vaak gepest?	1. ja
2. nee
31. Heb je moeite met sommige vakken?	1. ja
2. nee
32. Heb je door school weinig tijd voor jezelf?	1. ja
2. nee
33. Krijg je te veel huiswerk op school?	1. ja
2. nee
34. Haal je te lage cijfers op school?	1. ja
2. nee

35. Kun je goed met de leraren/leraressen opschieten?
1. ja
 2. nee
36. Vind je dat je op de juiste school zit?
1. ja
 2. nee
37. Ben je wel eens lichamelijk mishandeld?
bijvoorbeeld: geslagen, gebrand, vastgebonden
1. nooit ---> ga door naar vraag 40
 2. 1 of 2 keer
 3. 3 - 5 keer
 4. vaker dan 5 keer
38. Was dit door iemand van je eigen leeftijd of door een volwassene?
- Je kunt meer dan één hokje zwart maken.*
- iemand van mijn eigen leeftijd
- een volwassene
39. Kende je de persoon die dat deed?
1. ja
 2. nee
40. Heb je wel eens seksuele ervaring met iemand gehad tegen je zin in?
Met seksuele ervaring bedoelen we alles van zoenen, intiem betasten tot naar bed gaan toe
1. ja
 2. nee ---> ga door naar vraag 43
41. Was dat met iemand van je eigen leeftijd of met een volwassene?
- Je kunt meer dan één hokje zwart maken.*
- iemand van mijn eigen leeftijd
- een volwassene
42. Kende je de persoon die dat deed?
1. ja
 2. nee
43. Heb je een probleem dat je dag en nacht bezighoudt?
1. ja
 2. nee
44. Heb je nu problemen of vragen waarover je met iemand zou willen praten?
1. ja
 2. nee ----> Ga door naar de volgende bladzijde
45. Met wie zou je erover willen praten?
- Je kunt meer dan één hokje zwart maken*
- ouder(s)
- broer of zus
- vriend of vriendin
- leraar of lerares
- huisarts
- schoolarts
- psycholoog of maatschappelijk werker
- iemand anders: met wie dan?
- ik weet niet met wie ik er over zou willen praten

Er zijn bij jou in de buurt allerlei instellingen. Die kunnen je helpen als je problemen hebt. Hieronder staan er een paar. Weet jij waar die instellingen zijn? Of heb je er ooit van gehoord?

46. Adjeu	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
47. Het Maatschappelijk Werk	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
48. Jeugdteam J.E.M.	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
49. Project JES	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
50. De GGD (Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst)	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
51. De Jeugdgezondheidszorg (schoolarts/jeugdpsycholoog)	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
52. Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
53. Elmar	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
54. Kinder- en Jeugdtelefoon	1. ik weet het telefoonnummer
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
55. RIAGG	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
56. Kinder- en Jeugdpsychiatrie (Welterhof, Vijverdal)	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
57. Stichting Jeugdbelangen	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord
58. Bureau Vertrouwensarts	1. ik weet waar die is
2. ik heb er wel ooit van gehoord
3. nooit van gehoord

59. Misschien heb je de laatste 5 jaar wel eens contact gehad met zo'n instelling? Maak dan het hokje vóór die instelling zwart.

Je kunt meer dan één hokje zwart maken.

- Adjeu
- het Maatschappelijk Werk
- Jeugdteam J.E.M.
- Project JES
- GGD (Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst)
- Jeugdgezondheidszorg (schoolarts/jeugdpsycholoog)
- Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs
- Elmar
- Kinder- en Jeugdtelefoon
- RIAGG
- Bureau vertrouwensarts
- Stichting Jeugdbelangen
- Kinder- en Jeugdpsychiatrie (Weterhof, Vijverdal)

Hieronder staat een aantal uitspraken. Geef steeds aan of je vindt dat de uitspraak bij jou past.

60. Over het geheel genomen ben ik tevreden met mezelf.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me
61. Zo nu en dan denk ik dat ik nergens goed voor ben.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me
62. Ik heb het gevoel dat ik een aantal goede eigenschappen heb.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me
63. Ik kan de dingen net zo goed doen als de meeste andere mensen.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me
64. Ik heb het gevoel dat ik niet veel heb om trots op te zijn.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me
65. Soms voel ik mij beslist nutteloos.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me

66. Ik heb het gevoel dat ik iemand ben die wat waard is; op zijn minst evenveel als anderen.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me
67. Ik wou dat ik wat meer respect voor mezelf kon hebben.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me
68. Al met al voel ik me nogal een mislukkeling.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me
69. Ik sta positief ten opzichte van mezelf.	1. past goed bij me
2. past een beetje bij me
3. past eigenlijk niet bij me
4. past helemaal niet bij me
70. Huidige schoolresultaten	
a. Nederlandse Taal	1. onvoldoende
2. zwak
3. voldoende
4. goed
b. Wiskunde, Rekenen	1. onvoldoende
2. zwak
3. voldoende
4. goed
andere vakken	
_____	1. onvoldoende
2. zwak
3. voldoende
4. goed
_____	1. onvoldoende
2. zwak
3. voldoende
4. goed
_____	1. onvoldoende
2. zwak
3. voldoende
4. goed
_____	1. onvoldoende
2. zwak
3. voldoende
4. goed

71. **Zijn er sporten die je graag beoefent?**
Bijvoorbeeld: voetballen, zwemmen, fietsen, rolschaatsen, vissen, paardrijden enz.
1. ja
 2. nee --> *Ga dan door naar de volgende bladzijde*
72. Vermeld hier de sporten die je het liefste beoefent.
- a. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoeveel tijd, besteed je aan deze sport?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. meer dan gemiddeld
- Vergeleken met leeftijdgenoten, Hoe goed ben je in deze sport?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. beter dan gemiddeld
- b. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoeveel tijd, besteed je aan deze sport?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. meer dan gemiddeld
- Vergeleken met leeftijdgenoten, Hoe goed ben je in deze sport?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. beter dan gemiddeld
- c. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoeveel tijd, besteed je aan deze sport?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. meer dan gemiddeld
- Vergeleken met leeftijdgenoten, Hoe goed ben je in deze sport?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. beter dan gemiddeld

73. **Heb je hobbies of bezigheden die je graag doet?**
Bijvoorbeeld: postzegels, poppen, boeken, handenarbeid, zingen enz. (uitgezonderd radio en TV).
1. ja
 2. nee --> Ga dan door naar de volgende bladzijde
74. Vermeld hier je favoriete hobbies of bezigheden (behalve sport).
- a. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoeveel tijd, besteed je aan deze hobby of bezigheid?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. meer dan gemiddeld
- Vergeleken met leeftijdgenoten, Hoe goed ben je daarin?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. beter dan gemiddeld
- b. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoeveel tijd, besteed je aan deze hobby of bezigheid?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. meer dan gemiddeld
- Vergeleken met leeftijdgenoten, Hoe goed ben je in daarin?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. beter dan gemiddeld
- c. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoeveel tijd, besteed je aan deze hobby of bezigheid?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. meer dan gemiddeld
- Vergeleken met leeftijdgenoten, Hoe goed ben je in daarin?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. beter dan gemiddeld

75. **Hoor je bij een club, vereniging of een andere organisatie?**
1. ja
 2. nee ---> *Ga dan door naar vraag 77*
76. Geef hier aan de clubs, verenigingen (of andere organisaties) waar je lid van bent of toe behoort.
- a. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoe actief ben je in deze club of vereniging?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. meer dan gemiddeld
- b. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoe actief ben je in deze club of vereniging?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. meer dan gemiddeld
- c. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoe actief ben je in deze club of vereniging?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. meer dan gemiddeld
77. **Heb je baantjes (betaald of onbetaald), of huishoudelijke karweitjes of klussen?**
Bijvoorbeeld: krantenwijk, baby-oppas, autowassen enz.
1. ja
 2. nee ---> *Ga dan door naar de volgende bladzijde*
78. Vermeld hier de eventuele baantjes (betaald of onbetaald) die je hebt: dit betreft ook huishoudelijke karweitjes of klusjes.
- a. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoe goed doe je dit werk?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. beter dan gemiddeld
- b. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoe goed doe je dit werk?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. beter dan gemiddeld
- c. _____
- Vergeleken met leeftijdgenoten, hoe goed doe je dit werk?
1. onbekend
 2. minder dan gemiddeld
 3. gemiddeld
 4. beter dan gemiddeld

79. Hoeveel 'echte' vrienden of vriendinnen heb je?
1. geen
 2. 1
 3. 2 of 3
 4. 4 of meer
80. Hoeveel keren per week trek je met hen op?
1. minder dan 1 keer
 2. 1 of 2 keer
 3. 3 keer of meer
81. **Vergeleken met je leeftijdgenoten, hoe goed**
- kan je opschieten met broers of zusters?
 1. minder goed
 2. ongeveer hetzelfde
 3. beter
 4. ik heb geen broers of zusters
 - kan je opschieten met andere jongens en meisjes van je leeftijd?
 1. minder goed
 2. ongeveer hetzelfde
 3. beter
 4. ik heb geen broers of zusters
 - kan je met je ouders opschieten?
 1. minder goed
 2. ongeveer hetzelfde
 3. beter
 4. ik heb geen broers of zusters
 - kan je in je eentje bezig zijn met iets?
 1. minder goed
 2. ongeveer hetzelfde
 3. beter
 4. ik heb geen broers of zusters

Je bent nu klaar met de vragenlijst. Stop de vragenlijst in de enveloppe en plak die dicht

Lees het blauwe formulier nog even. Stop dat niet in de enveloppe, maar lever het wel in, tegelijk met de vragenlijst.

Bedankt voor de moeite

BIJLAGE III

**Termen in de vragenlijst die uitleg noodzakelijk maakten,
voorzover de betreffende vragen deel uit maken van deze rapportage**

Termen in de vragenlijst die uitleg noodzakelijk maakten, voorzover de betreffende vragen deel uit maken van deze rapportage

Na afloop van de afname werden op een formulier enige gegevens genoteerd over het verloop van de afname; daarbij behoorden ook termen waarover door de leerlingen regelmatig uitleg werd gevraagd. Hieronder staan de termen die het meest genoteerd werden. De getallen tussen haakjes geven het aantal afnames waarbij die term om uitleg vroeg.

achterdochtig (7)
afhankelijk (7)
coördinatie (20)
drugs: ook roken?
dwanghandelingen (2)
fut (10)
gemeen (1)
gemunt (3)
geslacht (3)
koppig (2)
ongehoorzaam (1)
pijnen (3)
schuttingtaal (1)

BIJLAGE IV

**Resultaten van de gelijktijdige toetsingen van de effecten van sekse,
onderwijssoort en leeftijd op de gehanteerde probleemscores**

Resultaten van de gelijktijdige toetsingen van de effecten van sekse, onderwijssoort en leeftijd op de gehanteerde probleemscores

Bij deze toetsen moesten onderwijssoort en leeftijdscategorie worden gehercodeerd. Bij de variabele school werden HAVO en VWO samengevoegd, zo dat er 4 categorieën overbleven: IBO, LBO, MAVO en HAVO/VWO. Hoewel deze categorisering een aantal specifieke kenmerken van HAVO en VWO zal verbloemen, was zij noodzakelijk omdat er in de tweede klas van het VWO te weinig leerlingen van 15 jaar en ouder zijn. Bij de variabele leeftijd werden de 13 en 14 jarigen samengevoegd; het onderscheid tussen deze twee groepen is slechts van ondergeschikt belang. Hier blijven dus 2 categorieën over: 13/14 jaar en 15 jaar en ouder.

Tabel IV.1 Significanties van de effecten van sekse, school, leeftijd en de interacties sekse * school, sekse * leeftijd en school*leeftijd voor de gehanteerde probleemschalen, bekendheid met voorzieningen in het gewest en het aantal verschillende instellingen waarmee men de afgelopen 5 jaar contact heeft gehad (variantie-analyse)

schaal		sekse	school	lft	sekse*school	sekse*lft	school*lft
		p	p	p	p	p	p
YSR	Teruggetrokken	.00	.04	.00	.60	.11	.95
	Lichamelijke klachten	.00	.01	.01	.28	.00	.19
	Angstig/Depressief	.00	.20	.01	.02	.02	.67
	Internaliseren	.00	.03	.00	.08	.01	.97
	Sociale problemen	.66	.00	.41	.43	.77	.28
	Problemen met gedachten	.00	.47	.25	.09	.54	.51
	Aandachtsproblemen	.00	.30	.00	.54	.92	.44
	Delinquent gedrag	.95	.08	.00	.02	.04	.25
	Agressief gedrag	.62	.52	.00	.35	.09	.31
	Externaliseren	.74	.47	.00	.09	.04	.20
	Totale YSR-score	.00	.10	.00	.08	.64	.75
VEPP	Problemen met zichzelf	.00	.15	.03	.63	.52	.61
	Problemen met leren	.20	.00	.00	.42	.58	.38
	Problemen met thuis	.00	.01	.00	.00	.27	.54
	Problemen met school	.25	.01	.00	.63	.20	.45
		Totale VEPP-score	.00	.08	.00	.31	.20
	Aantal instellingen waarvan gehoord	.00	.09	.67	.30	.79	.68
	Aantal verschillende instellingen waarmee contact gehad	.00	.00	.23	.08	.24	.28

Reprografie: NIPG-TNO
Projectnummer: 5328